

De artikels in de rubriek *Bijdragen* worden onderworpen aan peer review.

Brood & Rozen is opgenomen in de lijst van het Vlaams Academisch Bibliografisch Bestand voor de Sociale en Humane Wetenschappen.

Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis heeft ernaar gestreefd de wettelijke voorschriften inzake het copyright toe te passen. Wie desondanks meent recht te kunnen doen gelden, wordt verzocht zich te wenden tot Paule Verbruggen, Amsab-ISG vzw, Bagattenstraat 174, 9000 Gent.

Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis verwerkt uw persoonsgegevens uitsluitend voor het beheer van uw *Brood & Rozen*-abonnement en om u te informeren omtrent zijn werking. Wanneer u niet wenst dat wij u aanschrijven om u hieromtrent te informeren, volstaat het ons dit te melden. De Wet Verwerking Persoonsgegevens kent u het recht van mededeling en verbetering toe. Daartoe volstaat het contact op te nemen met Paule Verbruggen.

UITGEVER

Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis vzw
Directeur: Geert Van Goethem
Voorzitter: Frank Beke

REDACTIE

Hoofdredactie: Paule Verbruggen
Eindredactie: Ineke Wellens
Kernredactie: Herman Balthazar, Rita Calcoen, Piet Creve, Hendrik Ollivier, Luc Peiren, Wouter Steenhaut, Geert Van Goethem, Paule Verbruggen, Martine Vermandere, Donald Weber
Redactieraad: Hendrik Defoort (UGent), Gita Deneckere (UGent), Henk de Smaele (UA), Maria De Waele (STAM), Idesbald Goddeeris (KU Leuven), Marc Jacobs (FARO), Anne Morelli (ULB), Walter Pauli (Knack), Bob Reinalda (Radboud Universiteit Nijmegen), Marc Reynebeau (De Standaard), Ives Segers (KU Leuven), Sven Steffens (Gemeentelijk Museum Sint-Jans-Molenbeek), Patricia Van den Eeckhout (VUB), Marcel van der Linden (HISG), Rudi Van Doorslaer, Maarten Van Ginderachter (UA), Guy Vanthemsche (VUB), Karel Velle (Algemeen Rijksarchief), Christophe Verbruggen (UGent)

REDACTIEADRES

Paule Verbruggen, Bagattenstraat 174, 9000 Gent
Tel.: +32 (0)9 224 00 79 – Fax: +32 (0)9 233 67 11
E-mail: broodenrozen@amsab.be
www.broodenrozen.be

VORMGEVING

Patricia Rau

DIGITALE BEELDBEWERKING

Geert Bonne

BEELDREDACTIE

Frank Caestecker, Rita Calcoen, Kris De Beule, Pieter De Meesemaeker, Patricia Rau, Eric Torrekens, Hidde van Schie, Paule Verbruggen, Willie Verhoysen, Pascale Welvaert

DRUK

NewGoff, Onderdeel van Graphius Group

COVER

BINNENKANT COVER

Edito

Soms zoek je als redacteur bewust naar bijdragen die bij elkaar aansluiten qua thematiek, soms gebeurt dat eerder per toeval. Zoals nu: verschillende bijdragen in dit nummer gaan over vormen van migreren, van menselijke mobiliteit. En eigenlijk is dat niet zo'n toeval: migreren, vrijwillig of gedwongen, is des mensen en van alle tijden.

In een eerste bijdrage vertelt Pieter De Messemaeker het verhaal van de Pools-Joodse familie Alter. Vijf telgen van deze familie kwamen in het begin van de 20e eeuw studeren aan een Belgische universiteit, net zoals honderden andere studenten uit het voormalige Russische Rijk. De auteur volgt hen alle vijf, met bijzondere aandacht voor Wiktor, de jongste Alter. Uit zijn verhaal blijkt duidelijk dat de enkele Belgische universiteiten ontmoetingsplaatsen waren voor de progressieve Europese jeugd én knooppunten van een transnationaal netwerk van politieke activisten. Velen van die buitenlandse studenten-activisten focusten vooral op het thuisfront, maar engageerden zich tegelijk ook in de lokale netwerken. Zo ook Wiktor.

Frank Caestecker analyseert in een volgend artikel de Hongaarse vluchtelingencrisis van 1956. En dat is geen toeval, want het is zestig jaar geleden dat daar een opstand uitbrak tegen het communistische regime.

De brutale repressie door de Sovjets dreef toen ruim 200.000 Hongaren op de vlucht. Frank Caestecker was bereid hierover een beschouwend artikel te brengen in *Brood & Rozen*. Hij toont aan hoe vlug de vluchtelingencrisis toen werd ontzenuwd en hoe breed het draagvlak was voor opvang en ondersteuning. Een uniek voorbeeld van hoe de internationale gemeenschap een humanitaire crisis snel kan oplossen. Niet zoals vandaag dus. De economische context was toen anders, maar ook de politiek-ideologische motieven verschilden. De Hongaren werden niet als bedreiging gezien, maar integendeel, als vrijheidsstrijders tegen het communisme. De amokmakers onder hen werden niet breed uitgesmeerd in de pers. Het stemt tot nadenken.

In een volgende bijdrage lezen we het verhaal van Willy Weinberg, een Duitse Joodse communistische student geneeskunde die in 1933, toen Hitler aan de macht kwam, naar Nederland vluchtte.

Van daaruit kwam hij naar België, om er in Gent verder te studeren. Daar leerde hij de grootouders van de auteur kennen, die overtuigde communisten waren. Hun zoon, de vader van Eric Torrekens, vertelde Eric over de vriendschap tussen zijn familie en Weinberg. Eric geraakte geïntrigeerd en traceerde het ongelooflijke parcours dat Weinberg aflegde tot hij uiteindelijk in Engeland ging wonen en daar ook stierf. Het is de tweede keer dat Torrekens op basis van een familieherinnering en enkele stukken uit het familie-archief een fascinerend verslag schrijft over een persoonlijke zoektocht.

En dan zijn er de prachtige tekeningen van kinderen uit de Spaanse Burgeroorlog. Amsab-ISG heeft die al lang in zijn bezit. Intussen zijn ze alle 200 gedigitaliseerd door collectiemedewerkster Annie Geysens. Vreemd genoeg stelden we ons nooit de vraag in welke context die tekeningen tot stand kwamen. Dat deed een andere collectiemedewerkster, Rita Calcoen, wel. Ze kwam tot het besluit dat de tekeningen niet in België, maar in Spanje werden gemaakt, in zogenaamde *Colonias Infantiles* of scholen voor kinderen die uit oorlogsgebied geëvacueerd waren. Een selectie van de tekeningen werd getoond in een expo van Amsab-ISG en het S.M.A.K in het kader van het Festival van de Gelijkheid. Het Gentse museum

voor Actuele Kunst verzamelde immers ook tekeningen van vluchtelingen, zowel kinderen als volwassenen, in verschillende opvangcentra. Ze zijn verzameld in een ontroerend boek.

We zijn ook fier te mogen aankondigen dat het omvangrijke archief van de ngo 11.11.11 zo goed als afgewerkt is. Archivaris Sofie Vrielynck legt er de laatste hand aan, maar we wilden de inventaris absoluut dit jaar aanbieden naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van 11.11.11.

In de rubriek Curiosum draaien we een plaatje over een memorabele actie in het Gentse in de jaren 1980. Gezongen door wijlen Jan Emmery en Walter De Buck. 't Spande toen in Gent.

En dan zijn er nog twee recensies. De eerste over een biografie van Reimond Stijns, voor de meesten onder jullie wellicht een illustere onbekende. Recensent Guido Lauwaert bevestigt dat het literair werk van deze schrijver 'as en stof in het gras' is, maar maakt **de** auteur van het boek *Hard Labour* weer levend in zijn commentaar. Willy Verhoysen sluit af met de bespreking van een boek over een intrigerend figuur: *El Impostor*, of De Bedrieger. Hoe je een leven bij elkaar kan liegen en er ook nog mee wegkomt. Of toch bijna.

2016 is alweer bijna voorbij.
We hopen oprecht jullie in 2017 terug te mogen begroeten.

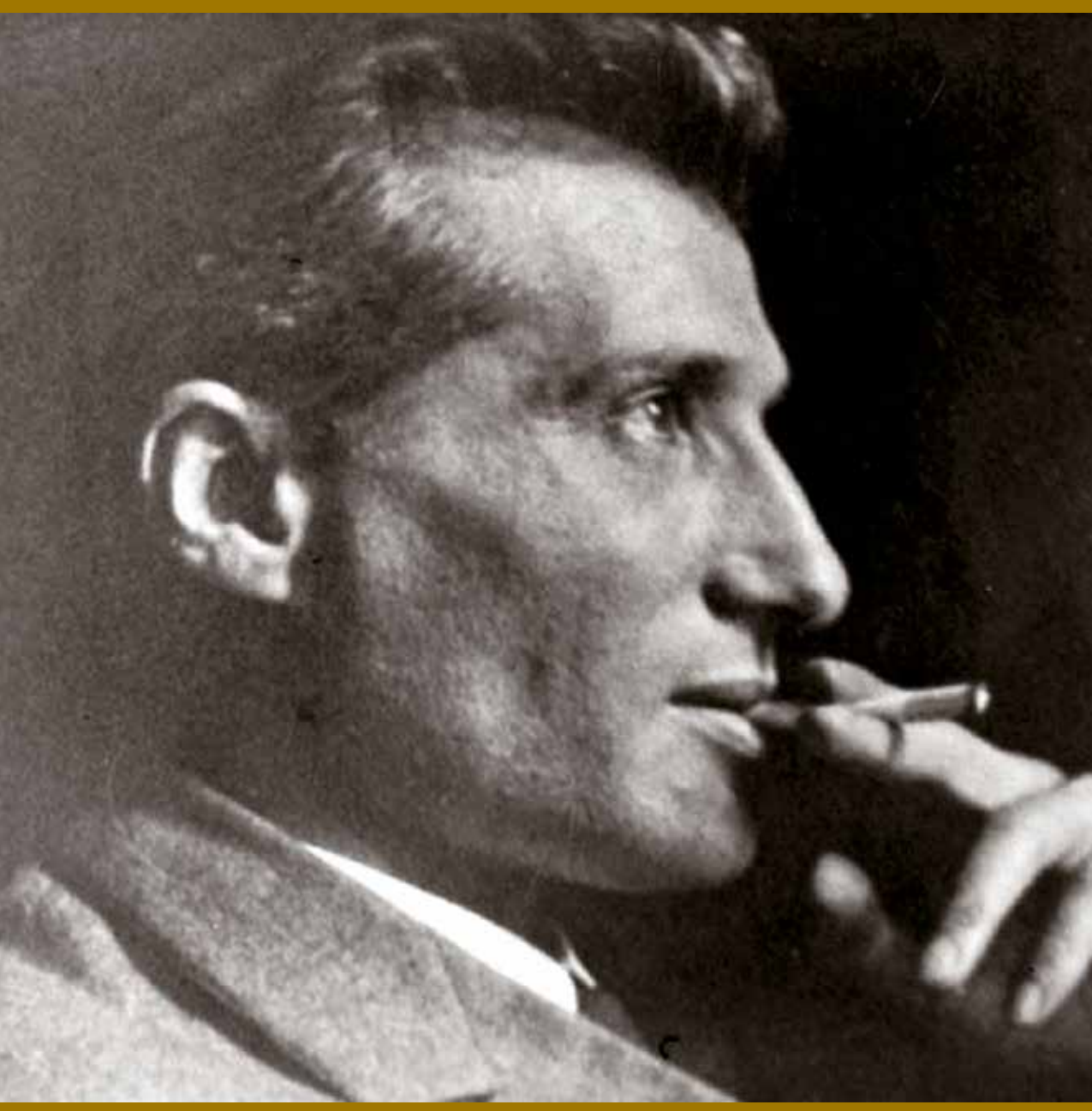
Paule Verbruggen

BIJDRAGE

PIETER DE MESSEMAEKER, doctorandus,
Vakgroep Geschiedenis, Universiteit Gent

Het transnationale leven van de Pools- Joodse familie Alter in België (1904–1914)

In de late 19e en vroege 20e eeuw verwelkomden de Belgische universiteiten en hogescholen jaarlijks honderden nieuwe studenten afkomstig uit het toenmalige Russische Rijk. Over de cijfers en motieven van deze studentenmobiliteit is een en ander geweten. Maar de activiteiten van deze jongeren tijdens hun verblijf in België – in de wetenschappelijke, culturele, economische en politieke sfeer – zijn veel minder onderzocht. Dit micro-analytisch onderzoek naar de Belgische episode in het transnationale leven van de Pools-Joodse familie Alter geeft hiertoe een aanzet. Uit de casussen van de zussen en broers Alter en enkele voorbeelden uit de bredere Poolse studentenmigratie valt af te leiden dat de Brusselse Université Nouvelle en andere academische instellingen als ontmoetingsplaatsen voor de progressieve en radicale Europese jeugd fungeerden. Tegelijk dienden deze instellingen ook als knooppunten van een transnationaal netwerk van geëngageerde intellectuelen en politieke activisten in België. Als opkomend leider van de seculier Joodse, socialistische Algemeyner Yidisher Arbeter Bund in Lite, Poyln un Rusland, kortweg Bund, richtte Wiktor Alter zijn politieke activiteiten in België in de eerste plaats op het thuisfront. Toch betekende dat niet dat hij daarmee afstand nam van zijn gastland. Tijdens zijn zesjarig verblijf in België – eerst in Luik, later in Gent – mengde de jongste Alter zich volop in de lokale sociabiliteitsnetwerken.

Wiktor Alter, waarschijnlijk kort na de Eerste Wereldoorlog.
(<https://www.google.com/culturalinstitute/beta/asset/wiktor-alter-a-polish-socialist-leader-murdered-by-the-soviets/wgEpn3ox-OfZA?hl=en>)

Inleiding

In haar in 1964 verschenen autobiografische roman *Le mariage de Moscou* vertelt de

Franse journaliste Marthe Y. Lebas over haar turbulente relatie met **Isaac Alter**, een wispelturige diplomaat van Joodse origine.¹ Isaac was in 1889 geboren in Congres-Polen, dat toen tot het Russische Rijk behoorde. Na een leven van omzwervingen in alle uithoeken van het Europese continent – eerst als student in ballingschap, later als opposant van het autocratische regime van de tsaar en ten slotte als hooggeplaatst diplomaat in dienst van de Sovjets – verdween Isaac in het midden van de jaren 1930 in de goelag. Tijdens zijn opmerkelijke levenstraject passeerde hij ook in België, waar hij tussen 1907 en 1910 les volgde aan de befaamde mijnbouwopleiding van de Luikse universiteit.²

Ook Isaacs oudere zussen en zijn jongere broer Wiktor verbleven in het decennium voor de Eerste Wereldoorlog in België. Vooral **Wiktor Alter** is in zijn thuisland nog steeds bekend. Als leider en theoreticus van de Algemeyner Yidisher Arbeter Bund, de Joodse seculiere socialistische partij en vakvereniging, die in het onafhankelijke Polen van de jaren 1920 en 1930 uitgroeide tot een invloedrijke massabeweging, stierf hij in 1943 een martelaarsdood. Samen met zijn *compagnon de route* Henrik Ehrlich werd hij terechtgesteld door het regime van Stalin. Dit leidde tot hevig internationaal protest, onder meer van de kant van de Belgische socialist Camille Huysmans.³ Net als Isaac engageerde Wiktor zich tijdens zijn periode in België in de transnationale politiek. Hij zette bundistische steungroepen op, onderhield nauwe contacten met enkele Belgische

socialisten, gaf lezingen in het Brusselse Maison du Peuple en huwde begin 1913 met de Gentse feministe Melanie Lorein.

In deze bijdrage bespreek ik de Belgische episode in het transnationale leven van de familie Alter. Een hoofdrol is hierin weggelegd voor de Belgische universiteiten, die zich in de late 19e en vroege 20e eeuw ontpopten als bedrijvige centra van progressieve en radicale politiek. Net als hun Franse en Zwitserse tegenhangers werden zij belangrijke schakels in een sterk verweven transnationaal netwerk van geëngageerde intellectuelen, sociale hervormers en politieke activisten.⁴ Bepalend hiervoor was de jaarlijkse toestroom van buitenlandse studenten, vaak van linkse signatuur en – zeker na 1905 – afkomstig van het woelige Russische Rijk. Veel van deze jongeren waren al politiek actief in het thuisland, anderen werden het in de emigratie. Deze symbiose tussen enerzijds hoger onderwijs en studentenmigratie en anderzijds de transnationale geschiedenis van politiek activisme en Europees links blijft evenwel sterk onderbelicht in historisch onderzoek. Studenten worden bijvoorbeeld weinig systematisch geanalyseerd in studies die handelen over transnationale revolutionaire bewegingen, politiek in ballingschap of *diaspora politics*. Onderzoek naar internationale studentenmobiliteit blijft dan weer te vaak steken bij vragen naar het sociaal-economisch profiel, de migratiemotieven en de ontvangst van de studenten.⁵ Dit laatste geldt zeker voor wat betreft de Belgische casus.⁶ In mijn breder onderzoek naar het transnationale politiek activisme van de Poolse studenten en ballingen in België tussen 1890 en 1914 wil ik hieraan tegemoetkomen, meer in het bijzonder door een relationele benadering te hanteren die toelaat om meerdere actoren, contexten, richtingen en schalen te incorporeren. Een dergelijke relationele

methode zal ik ook hieronder gebruiken om de transnationale activiteiten van de Alters te onderzoeken.

De connecties van deze Pools-Joodse familie aan de universiteiten van Luik, Brussel en Gent worden besproken in het kader van hun politiek engagement tijdens hun verblijf in België.⁷ Hun talrijke contacten en samenwerkingsvormen met activisten in het thuisland, in het gastland en elders tonen aan dat ballingschap niet steeds een leven in isolement en een mislukte integratie in de ontvangende samenleving betekende. Tegelijk wordt duidelijk dat het politiek engagement van de Oost-Europese ballingen hoofdzakelijk gericht bleef op het thuisfront, meer bepaald op de situatie in de Russische gebieden. De mate van succes van dit engagement valt meestal moeilijk te beoordelen, maar intellectuele uitwisselingen en ervaringen met verschillende actie-vormen hebben in elk geval vorm gegeven aan de persoonlijke ontwikkeling van de personen in kwestie. Bovendien bleken de in ballingschap opgebouwde relaties vaak duurzaam te zijn, ook na het eventuele vertrek uit België. In wat volgt, sta ik eerst stil bij de herkomst en het migratietraject van de zussen en broers Alter. Daarna bekijk ik het netwerk waarvan ze deel uitmaakten aan de Belgische universiteiten. Ten slotte bespreek ik hun connecties en transnationaal politiek activisme in België.

Politieke of academische vlucht?

De Alters werden in de tweede helft van de jaren 1880 geboren in een gerespecteerde familie in Mława, een grotendeels joodse gemeenschap in het deel van Polen dat toen onder tsaristisch gezag viel. Vader Israël Hersch Alter was een welvarende chassidische koopman die reeds tien kinderen had toen hij op zestigjarige leeftijd hertrouwde met Sophie Horn. Samen kregen ze de vijf

kinderen die centraal zullen staan in deze bijdrage: Estera (°1885), Sara (°1886), Fraïda (°onbekend), Isaac (°1889) en Wiktor (°1890). Toen Israël in 1891 stierf, liet hij elk van hen de aanzienlijke som van 5000 roebel na. Sophie verhuisde naar Warschau en de kinderen gingen er naar een van de seculiere scholen.⁸

Hier raakten de Alters betrokken bij de revolutionaire zaak. Vanaf de eeuwwisseling, en vermoedelijk onder impuls van Estera, fungeerde het familieappartement in de Elektoralna 4 als clandestiene ontmoetingsplaats voor tegenstanders van het tsaristische regime. Over de riskante aard van de hele onderneming getuigde Isaac Alter later: 'Toen ik twaalf was brachten we onze nachten rennend van portiek naar portiek door om pamfletten en wapens te verbergen, die we in alle haast overbrachten van het ene naar het andere huis. 's Avonds hoorden we agenten kloppen op de deur en met een van ons discussiëren, terwijl wij bang waren dat ze zouden binnenkomen en naar de zolders zouden klimmen en daar het hele arsenaal ontdekken ... En op zondag betoogden we.'⁹ Begin 1904 ging het fout en werden bij een politie-inval gesmokkelde wapens, munitie en illegale geschriften gevonden. Estera werd korte tijd gearresteerd en het appartement kwam onder verstrengd toezicht te staan. Het noopte Sophie om haar oudste dochter het land uit te sturen.¹⁰ In de zomer van 1904 vluchtte Estera samen met haar jongere zus Sara naar België. Na enkele maanden keerde ze alweer terug naar Warschau om er deel te nemen aan de opstand die in januari 1905 in alle hevigheid was uitgebarsten. In oktober van dat jaar vertrok Estera een tweede keer. Ditmaal reisde Fraïda mee naar België.

Ook Isaac en Wiktor waren intussen actief bij het revolutionaire verzet. De zestienjarige Isaac zat tijdens de roerige jaren 1905-1906 zes maanden in de cel en Wiktor werd

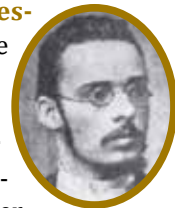
van school gestuurd. Beiden waren nauw betrokken bij de schoolboycot tegen de stelmatige russificatie van de verschillende lagen van het Poolse onderwijs.¹¹ Over deze vernedering liet Isaac optekenen: '[...] ik heb gedwongen Russisch geleerd en ik moest me verbergen om Pools, onze thuistaal, te kunnen spreken. Als klein kind moest ik me verstoppen om zoiets onschuldigs te doen.'¹² Toen het in 1907 ook voor de broers te heet onder de voeten werd, namen ze dezelfde vluchtweg als hun oudere zussen.¹³ Ze schreven zich in aan de mijnbouwopleiding van de Luikse universiteit, waar Fraïda al natuurwetenschappen studeerde. Estera en Sara volgden ondertussen sociale wetenschappen aan de beide Brusselse universiteiten.¹⁴

In België sloten de Alters zich aan bij de grote golf van Centraal- en Oost-Europese jongeren die in het eerste decennium van de 20e eeuw naar het westen trokken om er een hogere studie aan te vatten.¹⁵ Velen van hen waren Joden en vrouwen die in de Russische gebieden weinig studiekansen hadden omwille van een discriminerend centraal beleid.¹⁶ Bij Sara en Fraïda kan dit grijze toekomstperspectief doorslaggevend zijn geweest in hun beslissing om te emigreren. In het geval van Estera, Isaac en Wiktor speelden in de eerste plaats politieke overwegingen.

de vooravond van de Eerste Wereldoorlog kwam bijna 30 procent van alle studenten in België uit het buitenland. In Luik liep dit aantal zelfs op tot meer dan de helft, van wie ongeveer twee derde van Russische of Poolse origine was.¹⁷

Een buitenbeentje in het Belgische onderwijslandschap was de Université Nouvelle de Bruxelles (UNB). Deze instelling was in 1894 afgesplitst van de 'oude' Université Libre (ULB), nadat een groep positivistische professoren en studenten in aanvaring was gekomen met de doctrinaire machthebbers binnen de bestuursorganen. De directe aanleiding voor het schisma was de geweigerde gastlezing van de invloedrijke maar omstreden Franse geograaf en anarchistische theoreticus Élisée Reclus.¹⁸ Tussen 1894 en haar hereniging met de ULB in 1919 stond de UNB – samen met haar Institut des Hautes Études – alom bekend als een uitgesproken ruimdenkende instelling met lesgevers die behoorden tot het kruim van de Belgische en Europese socialistische en progressief-liberale intelligentsia.¹⁹ De protagonisten waren of werden later leidende figuren binnen de nationale en internationale linkse politiek.

Ronkende namen zoals die van de Belgische socialist Emile Vandervelde en zijn Poolse collega **Kazimierz Kelles-Krauz** waren allicht ook wat de negentienjarige Estera Alter in het najaar van 1904 tot de UNB aantrok. Daarnaast was het voor haar een weerzien met enkele bekenden. Zo was er Jakub Dutlinger, een klasgenoot van het Górski-gymnasium in Warschau, die eveneens betrokken was bij de bovenvermelde schoolstaking. Net als Estera keerde Dutlinger in 1905 terug naar Polen om er deel te nemen aan de opstand. Opnieuw in België vervoegde hij Isaac en Wiktor aan de Luikse universiteit. Later maakte hij carrière binnen de linkse fractie

De universiteit als ontmoetingsplaats

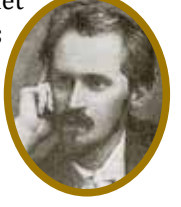
De toestroom van buitenlandse studenten aan de Belgische academische instellingen was enorm: aan universiteiten en hieraan verbonden *écoles spéciales* in Brussel, Gent, Leuven en Luik, technische en handelsscholen in Antwerpen en in kleinere industriële centra zoals Gembloux en Verviers. Aan

van de Poolse socialistische partij, de Polska Partia Socjalistyczna - Lewica (PPS-L), en de Poolse communistische partij.²⁰ Naast Dutlinger herkende Estera in de wandelgangen van de UNB ook de mederevolutionairen Ludwik Librach, Mieczysław Grünbaum en de zussen Unszlicht.²¹ Van Norbert Barlicki, Jadwiga Żukowska, Wincenty Markowski en Ignacy Szmidt weten we niet of ze de Alters vooraf al kenden, maar ook zij kozen voor de UNB na hun noodzakelijke vlucht uit Polen in 1905-1906.²²

Estera was dan al getrouwd met Bolesław Iwiński, ook al een revolutionaire balling. Waarschijnlijk ontmoetten ze elkaar in december 1904 in Amsterdam op het internationale congres van Poolse jeugdorganisaties in het buitenland.²³ Iwiński studeerde in die periode aan de Parijse École russe des hautes études sociales, een in 1900 gestichte, tijdelijke afdeling van de École des hautes études sociales (EHES) die volledig gewijd was aan de studie van de Russische samenleving.²⁴ De EHES was op verschillende vlakken verwant aan de Brusselse Université Nouvelle. Ze deelden het pedagogisch ideaal van een veelzijdig en democratisch hoger onderwijs met een sterke nadruk op de sociale wetenschappen en ze trokken honderden buitenlandse studenten en docenten aan.²⁵ De onderlinge mobiliteit tussen beide instellingen was groot. Ook Iwiński trok na zijn verhuizing naar Brussel naar de UNB. In België werd hij onder meer secretaris van de Brusselse PPS-afdeling,²⁶ die onder leiding stond van de Gentse ingenieursstudent Maksymilian Horwitz, alias Henryk Walecki.²⁷ Iwiński, Estera Alter en verschillende andere hierboven vermelde Poolse studenten waren ook actief binnen de Brusselse sectie van de Związek Postępowej Młodzieży Polskiej (ZPMP), de Unie van Poolse Progressieve Jeugd. Deze eind 19e eeuw opgerichte jeugdorganisatie met afdelingen in tientallen

West- en Centraal-Europese (universiteits)steden sloot ideologisch nauw aan bij de PPS.²⁸

De revolutionaire onrust in de vroege 20e eeuw bracht inderdaad duizenden politieke activisten en tegenstanders van de tsaar naar West-Europa. Velen van hen bleven transnationaal geëngageerd in ballingschap. In 1910-1913 vormde zich aan de UNB bijvoorbeeld een groepje van sterk patriottische, linksgeoriënteerde Poolse intellectuelen rond de charismatische PPS-militanten **Medard Downarowicz** en **Marian Dąbrowski**. In dit zogenaamde Instituut Lelewel – naar de iconische Poolse balling Joachim Lelewel, die in het midden van de 19e eeuw zo'n 30 jaar in België had verbleven²⁹ – vinden we verschillende studenten die in het Poolse interbellum naam zouden maken, zoals de bekende schrijvers **Maria Dąbrowska** en **Juliusz Kaden-Bandrowski**, de landbouwminister **Juliusz Poniatowski** en **Maria Orsetti**, pionierster van de Poolse coöperaties. Achter de schermen had **Edward Abramowski**, de destijds eveneens in Brussel vertoevende grondlegger van de Poolse anarchistische en coöperatieve beweging, een grote intellectuele invloed op het collectief. Op een Luiks congres in 1910 stond deze Brusselse groep aan de wieg van de progressief-intellectuele Poolse jeugdvereniging Filarecja. Deze

Sara Alter en Henri Fuss met hun dochter. (Amsab-ISG, Gent)

ZPMP-afsplitsing had een meer uitgesproken nationalistisch profiel en verwierf in de jaren 1910-1914 voornamelijk aanhang in de Poolse studentenmilieus in België, Zwitserland en Parijs. De leden van het Brusselse Instituut Lelewel reisden heel België rond om voordrachten te geven over de Poolse cultuur en identiteit, maar ook om zich te verdiepen in de Belgische sociale en politieke structuren. Voor hen was België, dat zich sinds 1830 had ontwikkeld

van speelbal van de Europese grootmachten tot soeverein, liberaal en welvarend land, immers het ultieme voorbeeld voor de Poolse emancipatiestrijd. In hun talrijke bijdragen in de Poolse vooroorlogse pers onderstreepten ze dit keer op keer.³⁰

Dergelijke voorbeelden uit de Poolse en Pools-Joodse studentenmigratie zijn exemplarisch voor de links-radicalen context van de UNB in de vroege 20e eeuw. Met uitzondering van de katholieke universiteit van

Leuven, waar we nauwelijks revolutionaire ballingen of sporen van transnationaal politiek activisme terugvinden, vormden ook de andere Belgische academische instellingen belangrijke ontmoetingsplaatsen voor de Europese radicale en progressieve jeugd. De casus van de zussen en broers Alter, hieronder uitgediept, toont aan dat de contacten niet louter binnen de eigen diaspora bleven.

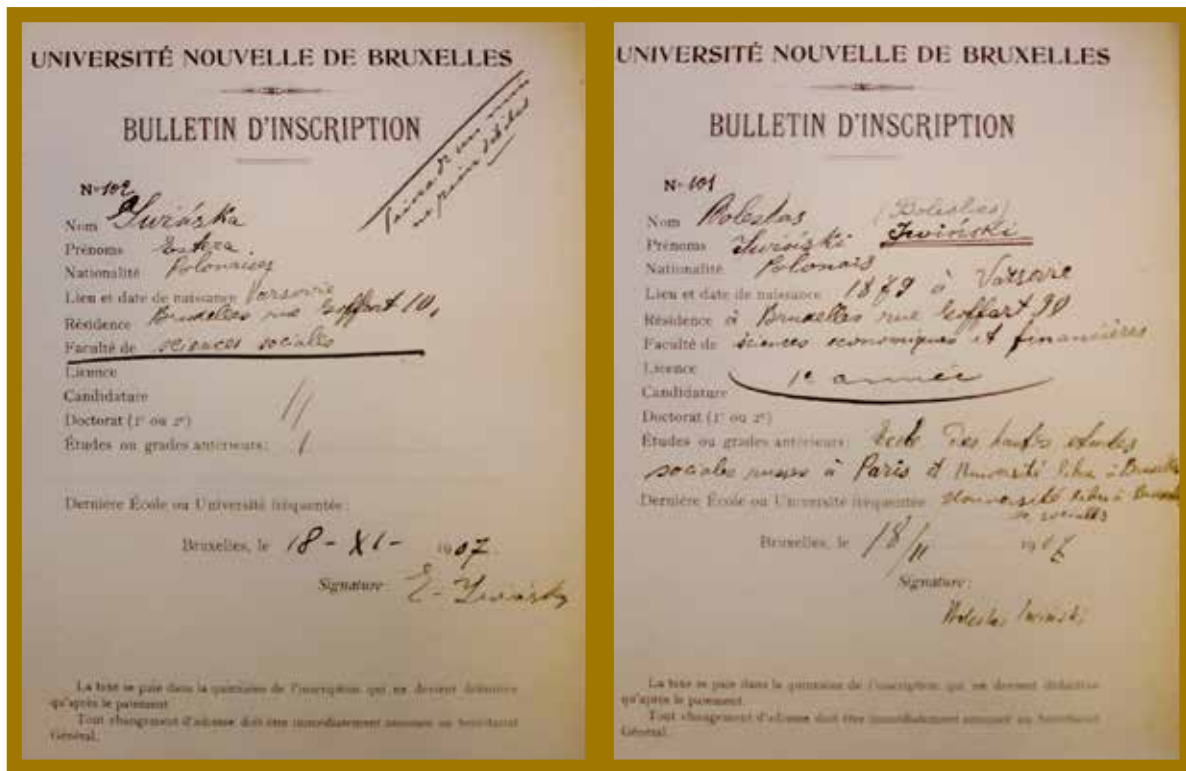
Familiebanden in België

Tegen de zomer van 1907 hadden alle vijf Alters zich in België gevestigd en al gauw traden twee jonge Belgen tot de familie toe. Sara trouwde met Émile Allard, een student aan de Luikse universiteit met anarchistische sympathieën. Aanvankelijk verwierf hij roem als vliegtuigpionier, maar na de oorlog kreeg hij als professor vooral erkenning voor zijn werk aan het Belgisch Instituut voor Aerodynamisch Onderzoek.³¹ Sara behaalde haar doctoraat aan de Luikse universiteit en werd een vooraanstaand chemica.³² Het koppel had goede connecties binnen de Belgische Werkliedenpartij, zoals blijkt uit hun reis naar Rusland in de zomer van 1931 in het gezelschap van hooggeplaatste socialistische leden als Paul-Henri Spaak, August Vermeylen en anderen.³³

De derde zus, Fraïda, trouwde met Allards goede vriend en huisgenoot Henri Fuss(-Amoré). Fuss was van goede komaf en werd grootgebracht door zijn oom, de progressief-liberale politicus Paul Janson, een andere prominente figuur van het intellectuele netwerk van de Université Nouvelle. De jonge Fuss was zelf een van de leiders van de vooroorlogse anarchosyndicalistische beweging in België. Hij was nauw betrokken bij verscheidene stakingen en protesten in de turbulente Luikse regio en publiceerde (in) meerdere anarchistische periodieken, zoals *L'Action directe*, *Bulletin*

de l'Internationale libertaire en *L'Avant-garde*. In 1907 was hij mede-initiatiefnemer van het Internationaal Anarchistisch Congres in Amsterdam. In zijn latere carrière zetelde een gematigder Fuss in de Internationale Arbeidersorganisatie (ILO) en stond hij mee aan de wieg van het Belgische socialezekerheidsstelsel.³⁴

Sara en Fraïda Alter waren niet politiek geëngageerd in Polen en werden dit ook niet in België. Voor hen was de emigratie bovendien definitiever dan voor hun zus en broers. Zij bleven wel steeds de idee koesteren om naar het thuisland terug te keren en deden dit uiteindelijk ook. Dankzij de in Brussel gevestigde zussen bleef de band met België wel levend. Sara en Émile Allard kregen kort na de oorlog het voogdijschap over het zontje van Estera en Bolesław Iwiński, nadat deze laatste in 1919 was overleden aan tyfus.³⁵ En toen Estera, Isaac en Wiktor in het interbellum meermaals naar België kwamen om familie en vrienden op te zoeken, pleitten de invloedrijke Allard en Fuss telkens voor de nodige visa bij de betreffende autoriteiten.³⁶ In bovenvermeld boek over Isaac Alter blikt diens toenmalige minnares Marthe Lebas nostalgisch terug op een van hun vakanties bij Fraïda en Henri Fuss, die een mooie woning betrokken in Watermaal-Bosvoorde, vlak bij het Zoniënwoud: 'Er ontbreekt niks: het fatsoen, de goede smaak tot zelfs de schalkse maar zuivere vrolijkheid, die aan die in kloosters doet denken. In de logeerkamer [...], een discrete folkloristische herinnering aan het bezette Polen – naïeve boeketten en hanenkammen.'³⁷ Fuss en Isaac Alter, die intussen als Jean Arens door het leven ging en werkzaam was als diplomaat van de Sovjet-Unie, voerden tijdens deze bezoeken verhitte maar amicale discussies over diverse maatschappelijke hangijzers, gaande van de toekomst van het Europese socialisme tot de Vlaamse zaak.³⁸ Estera

Inschrijvingsformulieren van Estera Alter en Bolesław Iwiński aan de Université Nouvelle de Bruxelles. (Universiteitsarchief ULB)

Alter-Iwińska keerde uiteindelijk definitief terug naar België. Na een succesvolle carrière als advocate in Warschau ontvluchtte ze haar bezette stad in het begin van de jaren 1940. Ze verbleef enkele jaren in de Verenigde Staten, trok na de oorlog in bij haar jongere zus Sara in Brussel en woonde uiteindelijk tot haar dood in 1963 in bij haar aangetrouwde neef André Allard.³⁹

Tot nog toe is Wiktor, de jongste Alter, nog weinig aan bod gekomen. Al tijdens zijn verblijf in België – tussen 1907 en 1914, maar met onderbrekingen – eiste hij een voor-aanstaande rol op binnen de Poolse afdeling van de Bund. Zijn persoonlijke casus brengt een aantal van de hierboven aangeraakte elementen samen: als uitmuntend student en politiek denker bouwde hij binnen het Gentse progressief-intellectuele studen-

tenmilieu enkele nieuwe en soms blijvende relaties op. Tegelijk manifesteerde hij zich in ballingschap steeds nadrukkelijker als leidende figuur en bruggenbouwer binnen de Poolse en Pools-Joodse emigratie.

Wiktor Alters transnationaal activisme

In 1909 verhuisde Wiktor van Luik naar Gent om er zijn studies als elektromechanisch ingenieur te vervolmaken aan de plaatselijke School voor Kunsten en Fabriekswezen.⁴⁰ En dat deed hij met verve. De fysische wetenschappen zouden voor Alter steeds een tweede liefde blijven. Daarvan getuigen zijn in februari 1913 in *Le Peuple* aangekondigde lezing in het Brusselse Volkshuis over de draadloze telegrafie⁴¹ en

zijn laatste boek, *De nieuwe fysica*, geschreven in 1940-1941 in zijn cel in Moskou.⁴²

Even belangrijk is dat Alter tijdens zijn Gentse studie jaren aansluiting vond bij een intellectueel netwerk dat vertakkingen kende in groepen als Reiner Leven, de Flinken en de lokale Cercle des étudiants socialistes. De bronnen voor deze Gentse periode zijn schaars, maar Wiktors naam

duikt alvast op in relatie tot **George Sarton** en Hendrik de Man, twee spilfiguren in bovenstaande scène. De later als wetenschapshistoricus bekend geworden Sarton stond eind 1905 aan de wieg van de Gentse

afdeling van het *Lebensreform*-genootschap Reiner Leven, een traditionele inwaarts gekeerde beweging die met haar streven naar onder meer geheelonthouding en vegetarisme vooral in Nederland en Duitsland succes kende.⁴³ In haar zoektocht naar maatschappelijke oplossingen keek de heterogeen samengestelde Gentse groep ook nadrukkelijk in humanitair socialistische, pacifistische en feministische richting. Zo kwam het dat Sarton in contact kwam met een ander vooruitstrevend gezelschap, dat zichzelf de Flinken noemde. Dit feministische vrouwengroepje richtte zich in de eerste plaats op onderwijs- en opvoedkundige idealen, zoals co-educatie voor jongens en meisjes.⁴⁴ Een dergelijk progressief gedachtegoed nam Sarton mee naar de nieuwe Gentse socialistische studentenvereniging, die hij in 1909 oprichtte. Wiktor Alter werd lid en kwam via dit intellectuele netwerk in contact met Sarton en met de latere socialistische voorman Hendrik de Man. Ook zijn echtgenote, de 'Flinke' Melanie Lorein, leerde hij er kennen.

Enkele voorbeelden suggereren de intellectuele beïnvloeding die plaatsvond binnen deze Gentse context. Wat opvalt, is Alters pleidooi in de jaren 1930 voor een geleide

staatseconomie, sterk in de lijn van de Mans roemruchte *Plan van de Arbeid*.⁴⁵ Alters theoretische onderbouw is te traceren naar de vooroorlogse studenten jaren, wanneer hij samen met Sarton evolueerde naar een ethisch en intellectueel socialisme.⁴⁶ Eerder dan de klassiek marxistische klassenstrijd plaatsten zij in hun interpretatie van het socialistische project de gelijkberechtiging van allen centraal. Vanuit een gevoel van morele verontwaardiging over de uitwassen van het kapitalistische systeem was het aan de intellectueel om het proletariaat te leiden. Deze opvatting is duidelijk aanwezig in Alters werk van de jaren 1920 en 1930. Maar de intellectuele component vinden we ook al terug in een referaat gehouden in 1913 in het Brusselse Maison du Peuple. In deze theoretische uiteenzetting aan de studenten van de Université Nouvelle legde Alter uit hoe ideeën ontstaan en zich ontwikkelen. Omdat ieder idee een expressie is van een bestaand sociaal gegeven, moet steeds eerst de economische waarde worden nagegaan, bijvoorbeeld of het van progressieve of retroactieve aard is. 'Kortom (...), waar of niet waar?' Vervolgens is de beste manier om een idee te laten prevaleren, 'is om de klasse die het aanbelangt en bijna altijd onbewust is, te overtuigen.'⁴⁷ Intellectueel engagement bestaat hier dus uit het aanwakkeren van het klassenbewustzijn. Alter reisde rond en gaf lezingen, schreef in de Jiddische en Franstalige socialistische pers – onder het pseudoniem Vic Fort – en trad op als vertegenwoordiger van de Oost-Europese arbeiders in België. Een rapport van de tsaristische inlichtingendienst Okhrana vermeldde hem in 1913 bijvoorbeeld als leider van een stakingscomité, dat naast uitkeringen vooral ook propagandamateriaal uitdeelde in de Belgische fabrieken en mijnen.⁴⁸ De bundist Alter werkte in dit comité samen met tal van andere prominente ballingen, zoals de

Russische sociaal-revolutionair Makouchin en de Poolse sociaaldemocraten Poznański en Kirtiklis. Deze laatsten waren niet toe-
vallig ook te vinden in de wandelgangen van de Université Nouvelle.

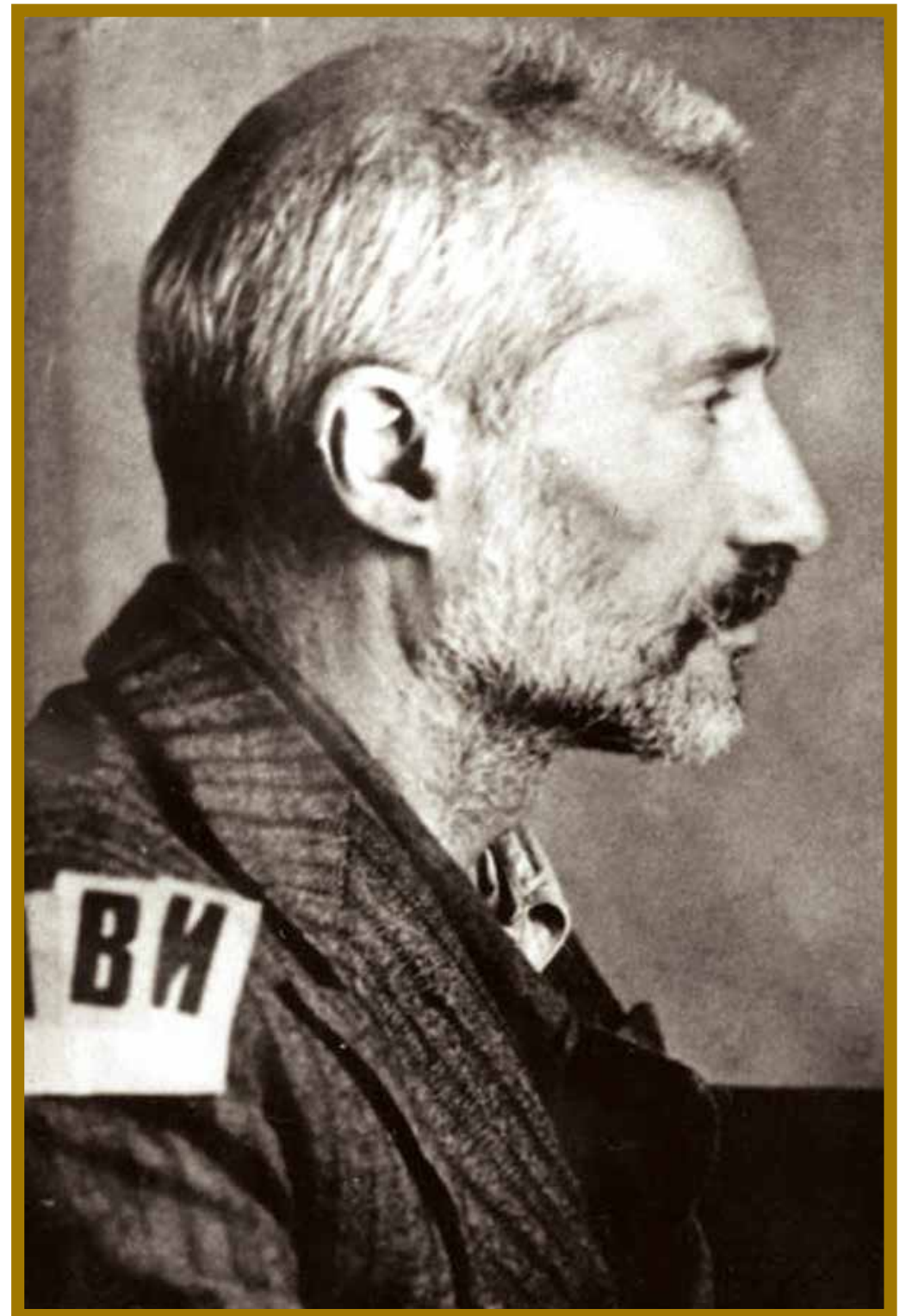
Alters politieke inspanningen waren in de eerste plaats op de emigratie en het thuisland toegespitst. Ook in ballingschap bleef hij zich inzetten voor de bundistische zaak. De in 1897 opgerichte Bund was een seculiere sociaaldemocratische vakbeweging en politieke partij die streefde naar de vereniging en vertegenwoordiging van het Joodse proletariaat in het Russische Rijk. Ondanks haar illegale statuut onder tsaristisch gezag was de organisatie actief betrokken bij de opstanden van 1905 en 1917. In de tussenoorlogse jaren richtte de invloedrijke Poolse Bund zich dan weer vooral op syndicaal en cultureel werk.⁴⁹ Om inkomsten en medestanders aan te trekken, rekende de beweging sterk op de steun van haar buitenlandse afdelingen. Deze bestonden doorgaans uit arbeiders, bijvoorbeeld in Londen, studenten, zoals in Duitsland, of gemengde groepen, zoals in Frankrijk en Zwitserland.⁵⁰ In de Belgische emigratie kon het bundisme echter nooit echt voet aan de grond krijgen. Zeker in het interbellum en vergeleken met de zionistische arbeidersorganisaties was de aanhang van de (antireligieuze en antizionistische) bundistische kernen eerder beperkt.⁵¹ Door haar sterk samenzweerderige karakter is de beweging bovendien uiterst moeilijk te doorgronden.⁵² Een Okhrana-rapport van vlak voor de Eerste Wereldoorlog vermeldt Wiktor Alter als geldschieter van de bundistische werking in België.⁵³ Ook Estera zou er haar erfenis in hebben geïnvesteerd.⁵⁴ Net als broer Isaac vertegenwoordigden ze meermaals de 'Belgische sectie' op de bijeenkomsten van het buitenlands bureau van de Bund in Genève.⁵⁵ Maar over de activiteiten, samenwerkingsverbanden

en slagkracht van de vooroorlogse bundistische groepen in België is weinig bekend. Wel duidelijk is dat de Alters als brugfiguren golden binnen de Poolse, Joodse en bredere Russische emigratie. Wiktor trachtte bij zijn tijdelijke terugkeer naar Polen in 1912-1913 vergeefs om de Joodse en niet-Joodse politieke fracties van de linkerzijde te verzoenen⁵⁶, en de samenstelling van bovenvermeld stakingscomité toont aan dat hij ook in België pogingen ondernam om de ideologische en confessionele breuklijnen te overstijgen. Met zijn schoonbroer Bolesław Iwiński – katholiek, PPS(-L)-militant en rechterhand van Maksymilian Horwitz, die zelf een uitgesproken tegenstander was van de Bund⁵⁷ – onderhield hij uitstekende banden. Hetzelfde ging uiteraard op voor Estera Alter-Iwańska. Zij werd door Okhrana gelabeld als 'internationalistisch', 'sociaal-patriottisch' en bovenal als bemiddelaar binnen de Poolse en Pools-Joodse emigratie in Parijs, waar ze vanaf 1912 rechten studeerde.⁵⁸

Conclusie

Deze bijdrage beschrijft enkele fragmenten uit het transnationale leven van de zussen en broers Alter, vanaf hun eerste contacten met de revolutionaire zaak als scholieren in Warschau tot hun tijdelijke of definitieve verblijf in ballingschap in vooroorlogs België. De casus toont in eerste instantie aan dat de omvangrijke studentenmigratie vanuit Oost-Europa vanaf het einde van de 19e eeuw om meer ging dan louter academische mobiliteit. Vooral in het turbulente decennium voor de Grote Oorlog trokken politieke tegenstanders van de tsaar, die niet zelden behoorden tot een nationale of

Wiktor Alter als gevangene van de Sovjets, rond 1941. (<http://rewolucja1905.pl/liderzy-bunduna-znaczkuz-solidarnosci/>)

religieuze minderheid, in groten getale in westelijke richting. In tegenstelling tot hun romantische voorgangers van het midden van de 19e eeuw verzamelde deze jongere generatie – onder wie nu ook veel vrouwen – zich vaak aan een van de talrijke progressief ingestelde universiteiten en technische scholen. Van oudsher was Parijs een belangrijke trekpleister, vanaf de jaren 1890 wonnen eerst de Zwitserse en even later ook de Belgische academische instellingen aan populariteit. Met name uit het individuele traject van Estera Alter, die in 1904 als eerste van haar gezin naar België kwam, valt af te leiden dat de Brusselse Universiteit Nouvelle een belangrijk knooppunt was binnen een transnationaal netwerk van geëngageerde intellectuelen en politieke activisten in België.

Maar terwijl de meeste migranten het contact met het buitenland onderhielden en dus in zekere zin transnationaal actief waren, betekent dit niet dat ieder van hen ook een transnationaal activist was. Estera, Wiktor en in mindere mate Isaac Alter gelden hier – in tegenstelling tot hun zussen Sara en Fraïda – als voorbeelden van migranten die wel degelijk sterk betrokken waren in transnationaal politiek activisme. Als overtuigde bundisten stond hun transnationaal engagement hoofdzakelijk in het teken van de eigen diaspora en de situatie in het thuisland, maar dit impliceerde geen afstandelijke verhouding tot de gastsamenvleving. Wiktor leefde ongeveer zes jaar in België, bouwde er duurzame familiale en vriendschapsbanden op en mengde zich volop in lokale sociabiliteitsnetwerken. Hij diepte zijn notie van de socialistische samenleving uit via interacties met personen die allen aan de linkerkant te situeren waren maar die niettemin diverse (hoewel vaak vervlochten) progressieve idealen bepleitten, van anarchosyndicalisme tot feminisme en ethisch intellectueel socialisme.

Als vertegenwoordiger van de Poolse Bund in de Socialistische Arbeidsinternationale in de jaren 1930 kon hij ook terugvallen op zijn reputatie als bruggenbouwer, waarvoor hij sinds lang – ook in Belgische socialistische kringen – bekendstond.

De vraag is nu of het transnationale leven van de Alters in lijn was met dat van de bredere Oost-Europese emigratie in België. De hierboven reeds aangehaalde casus van de progressief-intellectuele, patriottische maar ook zuiver uit etnische Polen samengestelde jeugdassociatie Filarecja, doet gemeengde vermoedens rijzen. Enerzijds leek hun blik stuurs gericht op het thuisland, met – in tegenstelling tot de Alters – bijvoorbeeld geen enkel nationaal of religieus gemengd huwelijk onder de leden en met activiteiten die vooral betrekking hadden op de interne intellectuele vorming en externe propagandaverspreiding. Anderzijds gold België in menig opzicht als archetype voor de Poolse zaak en gedijde ook deze groep binnen de in dit artikel besproken transnationale academische milieus. Katia Vandenborre suggereert bovendien dat de connecties met de Brusselse vrijmetselarij, bijvoorbeeld via prominente namen als Edward Abramowski en Edmond Picard, interessante pistes voor verder onderzoek kunnen opleveren.⁹⁹ Door de (trans)nationale banden en activiteiten van deze meer radicale, nationalistische bewegingen te analyseren, kan het beeld van de studentenmigratie en de politiek in ballingschap in de Europese belle époque verder worden aangescherpt.

- 1 Marthe Y. LEBAS, *Le mariage de Moscou*, Parijs: Robert Laffont, 1964.
- 2 Jan HULEWICZ, *Studia Polaków w Uniwersytecie w Liège w latach: 1880-1914*. In: *Prace Historyczne*, 28(1969), p. 30. Voor een levensschets van Isaac Alter, die vanaf de jaren 1920 als Jean Arens door het leven ging, zie: Annetta CARATCH-GATTIKER, Jean Arens, diplomate soviétique: Bund, bolchevisme et purge. In: *Communisme. Revue d'études pluridisciplinaires*, 17(1988), pp. 128-145.
- 3 Over de opefmakende zaak Ehrlich-Alter, zie onder meer: Gertrud PICKHAN, That Incredible History of the Polish Bund Written in a Soviet Prison: The NKVD Files on Henryk Erlich and Wiktor Alter. In: *Polin* 10(1997), pp. 247-272; Isabelle TOMBS, Erlich and Alter: The Sacco and Vanzetti of the USSR. An Episode in the Wartime History of International Socialism. In: *Journal of Contemporary History*, 23(1988)4, pp. 531-549.
- 4 Zie vooral het werk van de Franse historicus Christophe CHARLE, zoals: Christophe CHARLE, *La République des universitaires*, Parijs: Seuil, 1994; Christophe CHARLE & Jacques VERGER, *Histoire des universités XIIe-XXIe siècle*, Parijs: Presses universitaires de France, 2012.
- 5 Belangrijke auteurs inzake de Europese studentenmigratie in de late 19e en vroege 20e eeuw die wel een brug slaan tussen beide onderzoeklijnen zijn: Victor KARADY, Student Mobility and Western Universities. Patterns of Unequal Exchange in the European Academic Market (1880-1939). In: Christophe CHARLE, Jürgen SCHRIEWER, Peter WAGNER (eds.), *Transnational Intellectual Networks. Forms of Academic Knowledge and the Search for Cultural Identities*, Frankfurt/New York: Campus, 2004, pp. 361-399; Nicolas MANITAKIS, Les migrations estudiantines en Europe, 1890-1930. In: René LEBOUTTE (ed.), *Migrations et migrants dans une perspective historique. Permanences et innovations*, Brussel: Lang, 2000, pp. 243-270; Natalia TIKHONOV, Les étudiantes de l'Empire des tsars en Europe occidentale, des exilés "politiques"? In: *Sextant*, 26(2009), pp. 27-44.
- 6 Pieter Dhondt komt tot eenzelfde conclusie in zijn overzichtsartikel. Zie: Pieter DHONDT, Foreign students at Belgian universities: A statistical and bibliographical approach. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 38(2008)1-2, pp. 5-44. Een geüpdatete bibliografie is te vinden in: Pieter DHONDT, Les étudiants étrangers en Belgique aux 19e et 20e siècles. Une bibliographie annotée. In: Françoise HIRAUX & Françoise MIRGUET (eds.), *Finances, mobilités et projets d'éducation universitaires. Le regards des historiens*, Louvain-la-Neuve: Harmattan-Academia, 2013, pp. 201-222.
- 7 Ik maak hiervoor gebruik van een veelheid aan bronnen, gaande van de reeds vermelde autobiografische roman tot vreemdelingen- en universitaire inschrijvingsdossiers, biografische lemma's en inlichtingenrapporten van de tsaristische geheime dienst Okhrana.
- 8 Meer over hun jeugd jaren in: A. ERLICH, The Life of Victor Alter. In: S.A. PORTNOY (ed.), *Henryk Erlich and Victor Alter. Two Heroes and Martyrs for Jewish Socialism*, New York: KTAV/Jewish Labor Bund, 1990, pp. 43-70.
- 9 Marthe Y. LEBAS, *Le mariage [...]*, pp. 54-55. Dit citaat is een vertaling uit het Frans.
- 10 Iwińska Estera. In: *Słownik Biograficzny Działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*, vol. 2, E-J(1985), pp. 585-586.
- 11 J. MINKOWSKI, Alter Wiktor. In: *Słownik Biograficzny Działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*, vol. 1, A-D (1978), pp. 55-57; Daniel BLATMAN, Alter Wiktor. In: *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Alter_Wiktor, laatst geraadpleegd op 24/03/2015.
- 12 Marthe Y. LEBAS, *Le mariage [...]*, p. 55. Dit citaat is een vertaling uit het Frans.
- 13 Uit het vreemdelingendossier, dat werd opgemaakt bij aankomst in België in april 1904, blijkt dat moeder Sophie Horn (dan Glücksmann) haar zonen aanvankelijk naar België vergezelde. Begin september keerde ze terug naar Warschau. Zie: Algemeen Rijksarchief Brussel (ARAB), vreemdelingendossiers, F 1649, n° 837703, Alter Victor.
- 14 Voor de inschrijvingen aan de Luikse universiteit kon ik een beroep doen op: Jan HULEWICZ, *Studia Polaków [...]*. De gegevens van de Poolse studenten aan de Brusselse Université Libre (ULB) en Université Nouvelle verzamelde ik eigenhandig in het ULB-archief.
- 15 E. STACHURSKI, De Poolse studenten aan de universiteit te Gent van 1856 tot de Eerste Wereldoorlog. In: *Vlaams-Poolse Tijdingen*, 5(1984)2, pp. 3-16; Anik VAN ACKER, *Slavische studenten aan de RUG. (1855-1914): een evocatie*, Gent: RUG, 1984; Jan HULEWICZ, *Studia Polaków [...]*; K. MROZOWSKA, Les étudiants polonais à Gand (1865-1918). In: M. KULCZYKOWSKI (ed.), *Pérégrinations académiques: IVème session scientifique internationale, Cracovie, 19-21 mai 1983*, Varsovie: PWN, 1989, pp. 197-214. Voor de studentenmigratie naar België in het interbellum, zie vooral het doctoraat van: Pascale FALEK-ALHADEFF, *A Precarious Life. East European Female Jewish Students in Interwar Belgium*, European University Institute, Firenze, 2011.
- 16 V. GODFRIND, Les étudiantes comme migrantes? L'exemple des Russes à l'Université Libre de Bruxelles de 1905 à 1914. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 37(2007)3-4, pp. 325-336; Natalia TIKHONOV, Migrations des étudiants et féminisation de quelques universités

- européennes. A la recherche d'une convergence. In: H.R. PETER & N. TIKHONOV (eds.), *Universitäten als Brücken in Europa. Studien zur Geschichte der studentischen Migration / Les universités: des ponts à travers l'Europe. Études sur l'histoire des migrations étudiantes*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2003, pp. 43-53.
- 17 Pieter DHONDT, *Foreign students [...]*, pp. 5, 39-42.
- 18 Meer details bij: Andrée DESPY-MEYER, Un laboratoire d'idées: l'Université Nouvelle de Bruxelles (1894-1919). In: Ginette KURGAN-VAN HENTENRYK (ed.), *Laboratoires et réseaux de diffusion des idées en Belgique (XIXe-XXe siècles)*, Brussel: Université Libre de Bruxelles, 1994, pp. 51-54; F. NOËL, *1894: l'Université libre de Bruxelles en crise*, Brussel: Éditions de l'université de Bruxelles, 1988; Wim VAN ROOY, *L'agitation étudiante et la fondation de l'université nouvelle en 1894*. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 7(1976)1-2, pp. 197-241.
- 19 Kaat WILS & Anne RASMUSSEN, *Sociology in a Transnational Perspective: Brussels, 1890-1925*. In: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 90(2012)4, pp. 1273-1296.
- 20 Z. IWAŃCZUK, Dutlinger Jakub. In: *Słownik Biograficzny Działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*, vol. 1, A-D (1978), pp. 502-503.
- 21 W. TRZCIŃSKI, *Czerwony Lublin w r. 1905*. In: *Kronika Ruchu Rewolucyjnego w Polsce*, 1(1935), p. 3.
- 22 Voor meer biografische informatie over deze studenten verwijst ik naar hun respectieve lemma's in het *Polski Słownik Biograficzny* (Pools biografisch woordenboek) of het meer gespecialiseerde *Słownik Biograficzny Działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego* (biografisch woordenboek van de activisten van de Poolse arbeidersbeweging).
- 23 J. KANCEWICZ, Iwiński Bolesław. In: *Polski Słownik Biograficzny*, vol. 11 (1963), pp. 186-187.
- 24 Dmitrij A. GUTNOV, *L'École russe des hautes études sociales de Paris (1901-1906)*. In: *Cahiers du monde russe*, 43(2002)2, pp. 375-410.
- 25 Christophe PROCHASSON, *Sur l'environnement intellectuel de Georges Sorel: l'École des hautes études sociales (1899-1911)*. In: *Cahiers Georges Sorel*, 3(1985)1, pp. 16-38.
- 26 Biblioteka Polska w Paryżu, *Związek Postępowej Młodzieży Polskiej. Archiwum Stanisława Gierszyńskich*, akc. 2790, II-23, 18/12/1904.
- 27 Joshua D. ZIMMERMAN, Horwitz Maksymilian. In: *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Horwitz_Maksymilian, laatst geraadpleegd op 23/03/2015.
- 28 Zie onder meer: Biblioteka Polska w Paryżu, *Związek Postępowej [...]*, II-17.
- 29 Idesbald Goddeeris besteedde al uitgebreid aandacht aan de 19e-eeuwse emigratie van Poolse romantische ballingen in België. In het bijzonder: Idesbald GODDEERIS, *La Grande Emigration polonaise en Belgique (1831-1870). Elites et masses en exil à l'époque romantique*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2013.
- 30 De grotere Filarecja-afdelingen in België (Luik, Brussel en kleinere groepen in Antwerpen en Verviers), Zwitserland, Parijs en Galicië (Kraków en Lwów) waren behalve lokaal ook zeer actief op het transnationale forum, onder meer met jaarlijkse congressen en een grote onderlinge mobiliteit. Het Belgische en transnationale politieke activisme van Filarecja en overkoepelende jeugdorganisaties, zoals ZPMP en opvolger Związek (Unia), Stowarzyszeń Polskiej Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej (Unie van Poolse progressief-onafhankelijke jeugdverenigingen), staan centraal in mijn bredere onderzoek. De Brusselse literatuur-wetenschapster Katia Vandenborre gaat alvast dieper in op de passage van Kaden-Bandrowski in België: Katia VANDENBORRE, *La Belgique artistique et littéraire, tribune de l'indépendantisme polonais?* In: *Textyles*, 45(2014), pp. 69-81. Voor een introductie tot de Belgische Filarecja-groepen, zie ook: Jan HULEWICZ, *Ruch filarecki polskiej młodzieży uniwersyteckiej w Belgii jako środowisko młodzieżowe Marii Dąbrowskiej*. In: E. KORZENIEWSKA (ed.), *Piećdziesiąt lat twórczości Marii Dąbrowskiej. Referaty i materiały sesji naukowej*, Warschau: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1963, pp. 209-221; K. KAMIŃSKI, *Polacy w Belgii od schyłku wieku XIX do pierwszej wojny światowej*. In: *Przegląd Humanistyczny*, 31(1987)9, pp. 129-146.
- 31 F. HAUS, Emile Allard. In: *Liber memorialis de l'Université de Liège. Tome III*, Luik: Université de Liège, 1967, pp. 794-798.
- 32 ARAB, vreemdelingendossiers, F 1649, n° 827885, Alter Sara.
- 33 Emmanuel WAEGEMANS, *La Belgique et le premier plan quinquennal. Auguste Vermeylen, à propos de la Russie de Staline*. In: Eddy STOLS & Emmanuel WAEGEMANS (eds.), *Montagnes russes. La Russie vécue par les Belges*, Brussel: EPO, 1989, p. 237.
- 34 Koen VLEMINCKX, Henri Fuss (1882-1964): sociale zekerheid als instrument van vrede en sociale rechtvaardigheid. In: *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 51(2009), pp. 81-99; Jan MOULAERT, *De vervloekte staat. Anarchisme in Frankrijk, Nederland en België 1890-1914*, Leuven: EPO, 1993, pp. 111, 178.
- 35 ARAB, vreemdelingendossiers, F 1649, n° 769139, Alter Esther.
- 36 ARAB, vreemdelingendossiers, F 1649, n° 827885, Alter Sara.
- 37 Marthe Y. LEBAS, *Le mariage [...]*, p. 64. Dit citaat is een vertaling uit het Frans.
- 38 Marthe Y. LEBAS, *Le mariage [...]*, pp. 66-67.
- 39 ARAB, vreemdelingendossiers, F 1649, n° 769139, Alter Esther.
- 40 Archief Universiteit Gent, inschrijvingsregisters 1882-1914.
- 41 *Le Peuple*, 02/02/1913.
- 42 J. FOGEL, Viktor (Victor, Wiktor) Alter. In: *Yiddish Leksikon*, <http://yleksikon.blogspot.be/2014/06/viktor-viktor-wiktor-alter-february-7.html>, laatst geraadpleegd op 22/04/2015.
- 43 Christophe VERBRUGGEN, Het egonetwerk van Reiner Leven en George Sarton als toegang tot transnationaal intellectueel engagement. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 38(2008)1-2, pp. 87-129; Lewis PYENSON & Christophe VERBRUGGEN, *Ego and the International: The Modernist Circle of George Sarton*. In: *Isis*, 100(2009)1, pp. 60-78.
- 44 Christophe VERBRUGGEN, Het egonetwerk [...], pp. 114-119.
- 45 Cf. Victor ALTER, *Comment réaliser le socialisme?*, Parijs: Valois, 1932; Wiktor ALTER, *"Jedność" i "plan"*, Warschau: Nowe Pismo, 1935. Zie ook: Victor ERLICH, *Child of a Turbulent Century*, Evanston: Northwestern University Press, 2006, p. 42; Éric NADAUD, *Les socialistes de la S.F.I.O. et l'idée de plan dans les années 1930: le cas de Jean Zyromski et de la tendance 'Bataille socialiste'*. In: *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 43(1996)1, pp. 13-14.
- 46 Zie naast bovenvermelde artikels ook: Christophe VERBRUGGEN & Lewis PYENSON, *History and the history of science in the work of Hendrik De Man*. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 41(2011)3-4, pp. 487-511.
- 47 Dit citaat is een vertaling uit het Frans in: F. DENIS, *À l'émancipation de Bruxelles. Comment naît, se développe et meurt une idée*. In: *Le Peuple*, 15/03/1913.
- 48 Hoover Institution, Stanford University, Okhrana-archieven, XVIb(5), 469/1913.
- 49 In 1917 had de Poolse afdeling zich formeel afgescheiden van het partijcentrum in Sint-Petersburg: Joshua D. ZIMMERMAN, *Poles, Jews, and the Politics of Nationality: The Bund and the Polish Socialist Party in Late Tsarist Russia, 1892-1914*, Milwaukee: University of Wisconsin Press, 2004; Henri MINCZELES, *Histoire générale du Bund, un mouvement révolutionnaire juif*, Parijs: Austral, 1995; Genrikh AGRANOVSKIĬ, *Jewish socialist parties during the 1905 Russian Revolution*. In: *East European Jewish Affairs*, 42(2012)1, pp. 69-78.
- 50 Claudie WEILL, *Le Bund russe à Paris, 1898-1940*. In: *Archives Juives*, 34(2001), pp. 34-36.
- 51 Rudi VAN DOORSLAER, *Kinderen van het getto: Joodse revolutionairen in België, 1925-1940*, Antwerpen/Gent: Hadewijch/AMSAB, 1995, pp. 30-31; Rudi VAN DOORSLAER, *Het Belgische Jiddischland. Een politieke geschiedenis van de joodse gemeenschappen in België tussen de twee wereldoorlogen*. In: *Bijdragen tot de eigentijdse Herinnering*, 11(2014), pp. 43-66. De bronnen van de buitenlandse bundistische afdelingen zijn samengebracht in het YIVO Institute for Jewish Research in New York. De beperkte omvang en inhoud van de hier bewaarde 'Belgische' documenten lijkt deze stelling te ondersteunen.
- 52 Claudie Weill komt tot dezelfde conclusie in haar onderzoek naar de bundistische groepen in Parijs: Claudie WEILL, *Le Bund russe [...]*.
- 53 Hoover Institution, Stanford University, Okhrana-archieven, XVIb(5), 220/1914.
- 54 Annetta CARATCH-GATTIKER, Jean Arens [...], p. 130.
- 55 ARAB, vreemdelingendossiers, F 1649, n° 769139, Alter Esther; n° 837703, Alter Victor en Isaac.
- 56 Zijn illegaal politiek activisme leverde hem eind 1912 enkele maanden gevangenschap op. Na zijn vrijlating keerde hij terug naar België. Zie: Daniel BLATMAN, *Alter Wiktor, [...]*.
- 57 Anders dan de Bund oordeelde Horwitz dat de Joodse kwestie in het Russische Rijk onlosmakelijk verbonden was met de even belangrijke Poolse nationale zaak. Voor de Eerste Wereldoorlog vertegenwoordigde Horwitz de Poolse socialisten in het Internationaal Socialistisch Bureau, erna keerde hij zich onder het alias van Henryk Walecki naar de Poolse communistische partij en diende hij in de Komintern. Zie: J. KANCEWICZ, *Horwitz Maxymilian*. In: *Polski Słownik Biograficzny*, vol. 10 (1962), pp. 19-22. Kancewicz is ook uitgever van Horwitz' memoires: Henryk WALECKI, *Wybór pism. 2 tomi*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1967.
- 58 Hoover Institution, Stanford University, Okhrana-archieven, XVIb(5), 805/1916.
- 59 Katia VANDENBORRE, *La Belgique artistique [...]*.

BIJDRAGE

Frank CAESTECKER, Universiteit Gent

Vluchtelingen uit Hongarije in 1956 Het Belgische verhaal

De Hongaarse vluchtelingenstroom van 1956 illustreert hoe de internationale gemeenschap een humanitaire crisis snel kan oplossen. De eerste asiellanden werden niet de dupe van hun humanitaire antwoord op het massale verzoek voor bescherming vanwege de vele Hongaren. De vluchtelingencrisis van 1956 toont ook hoe een breed draagvlak voor de bescherming van vluchtelingen de inpassing kan vereenvoudigen. Het wangedrag van een kleine minderheid hoeft daarbij geen negatieve gevolgen te hebben voor de andere vluchtelingen. De context van de Hongaarse vluchtelingencrisis verschilt uiteraard sterk van onze huidige wereld. De economie, de politiek en de media fungeerden op een andere manier. Toch kan een terugblik op de jaren 1950 een nieuw licht werpen op de wijze waarop we de huidige vluchtelingencrisis aanpakken.

Studentendemonstratie in Luik tegen het onderdrukken van de Hongaarse opstand, 8 november 1956. © Belga (Amsab-ISG, Gent)

Inleiding

In oktober 1956 braken straatprotesten uit in Boedapest, Hongarije. Het initiatief ging uit van studenten die opkwamen voor een grotere vrijheid van meningsuiting. Na een week trad de regering af en ging de nieuwe communistische regering onder leiding van Imre Nagy de dialoog aan met het verzet. Nagy probeerde de situatie onder controle te krijgen, maar het verzet radicaliseerde. Nagy beloofde het vertrek van de Sovjet-troepen, vervolgens een meerpartijenregering en op 31 oktober zelfs de uittrede uit het Warschaupact. Hij kon echter totaal geen grip meer krijgen op de gebeurtenissen en verloor ook de steun van Moskou. Partijleider Nikita Chroesjtsjov gaf het Rode Leger het bevel om de orde te herstellen en op 4 november begon de slag om Boedapest. Ongeveer 2700 Hongaren sneuvelden tijdens de drie dagen durende strijd. 35.000 Hongaren werden veroordeeld of geïnterneerd en pas in de jaren 1960 gingen de Hongaarse communistische leiders terug in dialoog met de bevolking.

De brutaliteit van de Sovjetrepressie dreef de bevolking massaal op de vlucht. Ruim 200.000 Hongaren, meer dan 2 procent van de bevolking, vertrok. Vooral de goedopgeleide elite van Boedapest en het verstedelijkte westen van het land verliet massaal het land. En uit alle bevolkingslagen keerden vooral jonge mensen de rug naar hun geboorteland. Boedapest verloor 4 procent van haar inwoners en in de grensstad Sopron was 12 procent van de bevolking op de vlucht. Ook enkele criminelen kozen het hazenpad. Blijkbaar werden ook de poorten van de gevangenis geopend en konden niet alleen politieke gevangenen maar ook veroordeelden voor gemeenschappelijke misdrijven het land verlaten.

Oostenrijk, dat nog maar een jaar opnieuw een soeverein land was en zich neu-

traal opstelde in het Oost-Westconflict, fungeerde als eerste asielland voor 180.000 vluchtelingen. Deze massale emigratie werd, ongeacht de individuele motivatie, collectief erkend als vluchtelingenstroom. De individuele beoordeling van de asielaanvraag, de procedure die asielzoekers sinds de Conventie van Genève (1951) moesten doorlopen, werd vanwege de politieke omstandigheden niet opportuun geacht. De vluchtelingenkampen liepen snel vol en de Oostenrijkse autoriteiten beslisten om de vluchtelingen die met de trein kwamen niet meer toe te laten tot de kampen. Meer dan tien Hongaarse treinen vol vluchtelingen werden, inclusief het treinpersoneel, in het Weense treinstation op zijsporen geplaatst. De vluchtelingen kregen verzorging van enkele hulporganisaties, maar de Oostenrijkse autoriteiten rekenden op een snelle beslissing van de West-Europese democratieën om de treinen te kunnen doorsturen naar hun uiteindelijke bestemming.

Veel Hongaren vluchtten ook naar hun oostelijke burenen. Joegoslavië was in 1948 uit het communistische blok gezet. Stalin dulde namelijk niemand in zijn schaduw en hij beschouwde Tito als een bedreiging voor zijn macht. Door Joegoslavië economisch te boycotten maakte hij duidelijk dat communisten, zeker in Centraal-Europa, zijn beleidslijn onvoorwaardelijk moesten aanvaarden. Tito kon evenwel rekenen op steun van het Westen. De Joegoslavische ambassade in Boedapest verleende asiel aan de door Moskou opzijgeschoven regeringsleider Imre Nagy en aan zijn naaste medewerkers. Als statement van hun onafhankelijkheid kon dit tellen. In het zog van Nagy vonden ruim 20.000 Hongaren in de novemberdagen van 1956 een veilig toevluchtsoord in Joegoslavië.¹ Nagy zelf verging het minder goed. Hij verbleef met zijn aanhang drie weken in de ambassade maar werd onder valse voorwendselen naar

De verantwoordelijke voor het vervoer naar België, mevrouw Lunguich, ontvangt een Hongaarse vluchtlinge in Eisenstadt, Oostenrijk. Naast haar zit een Oostenrijkse politie-inspecteur. De vluchtlinge, zuster Maria-Brigitta van de Orde der Ursulinen is in burgerkleding en te voet de Hongaarse grens overgestoken. © Belga (Amsab-ISG, Gent)

buiten gelokt en gearresteerd. In 1958 werd hij ten slotte geëxecuteerd.

Het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen (UNHCR) coördineerde de internationale hulp en slaagde er vlot in om de Hongaarse vluchtelingen in Joegoslavië en Oostenrijk te verspreiden over 35 landen.² In 1958 verbleef nog slechts 10 procent van de vluchtelingen in Oostenrijk. Als eerste asielland bleef dat wel met een kater zitten: de vluchtelingen die niet waren doorgestroomd hadden, zeker op economisch vlak, weinig te bieden. Bij de hervestigingsoperatie was de vluchtelingenpopulatie afgeroomd zodat in Oostenrijk vooral de zogenaamde *hardcore*-groep achterbleef: de zieken en ouderlingen.³

Toch kan de snelle oplossing van de Hongaarse vluchtelingencrisis als een succes worden beschouwd. Dat was het gevolg van zowel politieke als economische factoren. Op economisch vlak speelden de arbeidsmarktnoden van de onthaallanden en het profiel van de vluchtelingengroep mee. Die bestond namelijk vooral uit jonge mannen tussen 18 en 25 jaar die meteen konden worden ingeschakeld in een door een conjuncturele heropleving gespannen arbeidsmarkt. Daarnaast kreeg de vluchtelingenstroom, binnen de korte heropflakking van de Oost-Westtegenstellingen, ook een politieke lading. Het Westen stelde het individuele vrijheidsbeginsel centraal in zijn ideologische strijd met het commu-

nisme. Dit beginsel moest nu ook worden waargemaakt bij de opvang van de vluchtelingen: diegenen die voor de vrijheid kozen, moesten beloond worden. De solidariteit met de vervolgd van het communisme zorgde voor een breed politiek draagvlak voor de opvang van de Hongaarse 'vrijheidsstrijders'.

De instroom van vluchtelingen in België

De massale vluchtelingenstroom uit Hongarije sijpelde ook door naar België. Hoewel Hongaren in alle West-Europese staten een inreisvisum moesten voorleggen, slaagden enkele honderden vluchtelingen er toch in een asiolverzoek in te dienen bij de Belgische autoriteiten. Dat werd positief beoordeeld. Als 'Conventie-vluchtelingen' kregen ze bescherming in België.⁴ Net als de andere West-Europese landen bood ons land ook bescherming aan veel andere Hongaarse vluchtelingen. Door de bereidheid van deze landen om Hongaarse vluchtelingen te hervestigen, werden de eerste asiellanden ontlast, wat een snelle oplossing van deze humanitaire crisis in de hand werkte.

Adriaan Geets, de secretaris-generaal van Socialistische Solidariteit, de vluchtelingenorganisatie van de socialistische zuil, werd midden november 1956 naar Wenen gestuurd om de Belgische hervestigingsoperatie te organiseren. De Belgische socialistisch-liberale regering-Van Acker IV besloot op voorstel van Geets om vijf van de

Hongaarse treinen die in het Weense station stonden, naar België te laten doorreizen. Drieduizend Hongaarse vluchtelingen kwamen tussen 16 en 21 november 1956 in België aan. Zij waren op geen enkele manier geselecteerd, maar bij aankomst bleek de groep vooral uit arbeiders en boeren te bestaan. Een minderheid van de vluchtelingen was hoogopgeleid: 75 universiteitsstudenten en een twintigtal intellectuelen, onder wie zes dokters. De groep bestond vooral uit jonge mannen. De helft van deze vluchtelingen was zelfs jonger dan 21 jaar. En van de 1510 die 21 of jonger waren, was bijna de helft niet-begeleid.⁵

De 3014 vluchtelingen werden opgevangen in vijf kazernes die ter beschikking waren gesteld door het ministerie van Defensie. De overheid organiseerde de opvang echter niet zelf maar besteedde die uit aan vluchtelingenorganisaties. Vijf humanitaire organisaties, waarvan drie verbonden aan een zuil (Socialistische Solidariteit, Caritas Catholica en de liberale vluchtelingenorganisatie) samen met het Rode Kruis en de oecumenische organisatie van pastoor Harts, verzorgden de opvang. Elke organisatie beheerde een kazerne. Deze organisaties regelden de opvang, ze zochten onderdak voor de vluchtelingen én ze begeleidden hen naar een arbeidsplaats. De overheid trok hiervoor 10 miljoen frank uit. De organisaties deden ook een publieke oproep voor hulp bij de opvang van de vluchtelingen. Steunbetuigingen in de vorm van vacatures en huurwoningen

Tabel 1: 3014 Hongaarse vluchtelingen uit Oostenrijk hervestigd in België, 1956-1966⁶

	Mannen	Vrouwen	Kinderen -15 jaar	Geen gegevens
	2150	490	294	80
waarvan 19-21 jaar	773			
waarvan 15-18 jaar	443			

BLOEDEND HONGARIJE

Kommitito, Kommititoneske,

30.000 vluchtelingen uit het ontredderd Magyarenland vinden gastvrijheid in het Westen. Onder hen: honderden studenten, voor wie de weg terug naar de universiteiten in eigen land, lange maanden versperd kan blijven.

OP ZONDAG 4 NOVEMBER te 7 uur 57 slingerde radio-kossuth deze noodkreet in de eter:

*"Helpt Hongarije, helpt het Hongaarse volk, helpt de schrijvers, de geleerden, de arbeiders, de Hongaarse boeren. Helpt onze intellectuele arbeiders:
Ter Hulp! Ter Hulp!"*

Studenten: ons antwoord!

dat is: de verontwaardiging over het moordlustig Russisch ingrijpen, te Brussel gemanifesteerd!

dat is: de ronseling van materiële en medische hulp!

dat is: wat ieder volgens eigen overtuiging en beschouwing voor de strijd heeft ingezet!

Er kan meer!

de oproep van de vrijheidsstrijders, kunnen wij, studenten op eigen manier beantwoorden. De N. S. G. stelt voor:

De Studentengemeenschap neemt twee Hongaarse meisjesstudenten aan!

dit zal ons een fierheid zijn!

door een kleine vrijwillige bijdrage, kan ieder van ons helpen instaan voor het onderhoud, het verblijf, de kleding, de studie.

wanneer u ernstig voor deze zaak te vinden zijt, vul dan onderstaande verklaring in. Daardoor verbindt u zich, geheel vrijwillig, maandelijks 20 fr. over te hebben voor het onderhoud van de Hongaarse studentinnen. Dit tot de geldelijke middelen voldoende zullen zijn (max. 6 maanden). N. S. G. Postcheckrekening nr 4817.26.

VERKLARING

Ik wens in te staan voor het helpen dragen van de onderhoudskosten van twee Hongaarse studentinnen gedurende dit academisch jaar.

Ik verbind me derhalve, geheel vrijwillig, gedurende max. 6 maand een maandelijks bijdrage te leveren van 20 fr.

NAAM en VOORNAAM: _____

ADRES: _____

FAKULTEIT: _____

JAAR: _____

Handtekening, _____

wil de ingevulde verklaring afgeven samen met een eerste bijdrage van 20 fr.

Oproep tot steun voor twee Hongaarse studentinnen. (Archief Universiteit Gent)

stroomden binnen. Deze breedgedragen solidariteit vereenvoudigde het werk aanzienlijk.⁷

Vier van de vijf kazernes sloten hun poorten eind 1956. De vluchtelingen stroomden immers snel door naar de arbeidsmarkt. Ze vestigden zich vooral in industriële gemeen-

ten in Wallonië. De arbeidsmarkt in deze periode van opgaande conjunctuur bood heel wat kansen. Vooral de mijnsector had een nijpend tekort aan ondergrondse arbeiders. De ramp van Marcinelle, in augustus 1956, had de populariteit van het beroep nog verder afgezwakt. Daardoor kon een kwart

van de Hongaarse vluchtelingen in de herfst van 1956 aan de slag in de mijnindustrie.

Al sinds 1930, toen de overheid de immigratie naar België begon te beheren, werden nieuwkomers stelselmatig naar de mijnen afgeleid. In jaren van laagconjunctuur was de mijn zelfs de enige arbeidsplaats waar ze nog welkom waren. De overheid zag erop toe dat immigranten geen Belgen verdrongen op de arbeidsmarkt. De mijnsector had daardoor een quasi-monopolie op hun tewerkstelling. In de loop van de jaren 1950 stelde de overheid echter vast dat de bouw, de ijzermetallurgie, de steengroeven en de dienstverlening in private huishoudens een structureel arbeidstekort kenden. Immigranten mochten vanaf dan ook aange trokken worden voor deze jobs. De snelle plaatsing van de Hongaarse vluchtelingen in die sectoren met een structureel tekort aan arbeidskrachten lag voor de hand, vooral gezien hun veelal jonge leeftijd, het taalprobleem en de noodzaak om snel een baan te vinden. Toch waren deze sectoren, inclusief de mijnsector, eind december 1956 samen slechts goed voor de helft van de plaatsingen van Hongaarse vluchtelingen. De andere helft vond buiten deze zogenaamde secundaire arbeidsmarktsegmenten werk. De overheid stelde immers, ingaande tegen het bestaande immigratiebeleid, de integrale Belgische arbeidsmarkt open. Op die manier konden de Hongaren een baan zoeken in overeenstemming met hun kwalificaties.⁸ De overheid maakte hiermee duidelijk dat de opvang van de Hongaarse vluchtelingen een humanitaire missie was en geen rekruteringsoperatie voor industrieën met arbeidstekorten. Die genereuze houding werd in de pers positief onthaald.⁹

De hulporganisaties deden er alles aan om vacatures te vinden in overeenstemming met de kwalificaties en ervaring van de vluchtelingen. Velen konden daardoor hun oude beroep weer opnemen. Zo wer-

den de bestuurders van de vijf Hongaarse treinen door de NMBS tewerkgesteld.¹⁰ De vluchtelingenorganisaties contacteerden ook luchtvaartmaatschappij Sabena voor het plaatsen van twee Hongaarse piloten. Dit viel niet in goede aarde bij de mijn directies. Zij meenden dat de hulporganisaties hun sector zoveel mogelijk probeerden te mijden.¹¹

Hoe dan ook, de conjuncturele opleving, het genereuze onthaalbeleid en de inspanningen van de vluchtelingenorganisaties maakten samen met de solidariteit van de Belgische samenleving dat de drieduizend Hongaarse vluchtelingen hun leven een nieuwe start konden geven. De universiteitsstudenten die aankwamen in november 1956, konden veelal dankzij een studiebeurs, hun universitaire opleiding afwerken.¹²

Al snel bleek evenwel dat niet alle vluchtelingen zich schikten naar het voor hen voorziene inschakelingstraject. Een aantal verliet al in november de onthaalcentra en ging bedelen, zich beroepend op de solidariteit met het anticommunistische Hongarije.¹³ Anderen wilden naar Frankrijk of Duitsland. Maar het bleek eenvoudiger om Hongarije te verlaten dan de Belgische grens over te steken. Rondtrekken zonder enige bron van inkomsten was bovendien strafbaar en kon leiden tot een veroordeling als landloper. De autoriteiten overwoogen om deze vluchtelingen gedurende een aantal maanden gedwongen te plaatsen in de landloperskolonie van Merksplas. Maar uiteindelijk besliste de minister om ze een tweede kans te geven. Een veertigtal vluchtelingen werd teruggebracht naar de kazernes, waar de hulporganisaties alle middelen moesten uitputten om hun 'herklassering' te verzekeren.¹⁴ Deze vluchtelingen werden door de hulporganisaties bestempeld als 'asocialen'. Ze waren vooral afkomstig uit Ilkovic, de stationsbuurt van Boedapest die berucht was om haar kansspelen, prostitu-

tie en andere kleine criminaliteit.¹⁵ Sommigen hadden blijkbaar een gerechtelijk verleden. Anderen bleven de mogelijkheden van hun herwonnen vrijheid aftasten.¹⁶ De doorstroming van deze vooral jonge vluchtelingen verliep dan ook allesbehalve vlot. De vluchtelingenorganisaties voelden zich bijwijlen machteloos. Ze hadden geen enkel drukkmiddel om hen aan te zetten zelf in hun onderhoud te voorzien. De jongeren wilden hun eigen leven richting geven en waren bijzonder veeleisend. Ze vroegen voortdurend geld van de hulporganisaties en weigerden de hun aangeboden jobs. Omdat de lonen volgens hen te laag waren en omdat ze niet uit Hongarije gevlucht waren om de ene vorm van slavernij te vervangen door een andere. Dronkenschap werd een plaag. Toen de vluchtelingen te agressief werden, riep de kampeiding rijkswachters te hulp. Die tussenkomst onttaarde in een regelrechte knokpartij. Drie twintigjarigen werden later zelfs veroordeeld tot een maand gevangenisstraf wegens weerspanning tegen de rijkswacht.¹⁷ Deze incidenten bleven echter binnenskamers. De pers berichtte niet over deze kleine minderheid, maar schreef vooral over de Hongaarse vrijheidsstrijders en het succes van de opvangoperatie.¹⁸ Uiteindelijk konden alle vluchtelingen in de loop van januari 1957 geplaatst worden en sloot ook de laatste kazerne de poorten.

Ondertussen was de hervestigungsoperatie eind 1956 nog wat verbreed dankzij private sponsors. Een duizendtal vluchtelingen kreeg in Oostenrijk een individueel visum voor België, op voorwaarde dat een Belgische inwoner zich financieel engageerde om alle kosten te dragen. Vooral Hongaarse immigranten die voor de Koude Oorlog naar België waren getrokken, lieten op die manier hun familieleden overkomen. Ook enkele Hongaren die als kind in de tweede helft van de jaren 1940 gedurende een zomer in een Belgisch gastgezin waren opgenomen in het

kader van een Caritas Catholica-steunoperatie voor Hongaarse katholieken, konden opnieuw een beroep op hun gastgezin om naar België te komen.¹⁹

België trekt Hongaarse vluchteling-arbeidsmigranten uit Joegoslavië aan

In de loop van 1957 vestigden zich nog eens tweeduizend Hongaarse vluchtelingen, die na het neerslaan van de opstand naar Joegoslavië waren gevlucht, in België. Vooral op aandringen van het mijnpatronaat dat verlegen zat om mijnwerkers. Tot 1956 vormde Italië een groot arbeidsreservoir waaruit het Belgische mijnpatronaat kon putten. Maar na de mijnramp van Marcinelle op 8 augustus 1956 sloot Italië zijn arbeidsmarkt af voor de onveilige Belgische mijnen.²⁰ In 1957 gaf de overheid haar goedkeuring voor de rekrutering van 2500 Hongaren in Joegoslavische kampen. Ongeveer de helft van de vacatures werd gereserveerd voor de mijnsector, de andere vacatures situeerden zich in de zware industrie en de bouw. Deze Hongaren werden niet zozeer beschouwd als vluchtelingen als wel als arbeidsmigranten. Daarom kregen ze geen integrale toegang tot de arbeidsmarkt. Zij waren gebonden aan de industriële sector waarvoor ze aangeworven waren. Traditioneel werd bij dergelijke rekruteringsakkoorden een terugkeerclausule bedongen om desertie uit de sectoren waarvoor deze mensen gerekruteerd werden, te vermijden. De Joegoslavische autoriteiten weigerden echter deze clausule te aanvaarden. Een informele gentlemen's agreement maakte de terugkeer van een ongewenste vluchteling wel mogelijk, op voorwaarde dat België een andere vluchteling zou hervestigen.²¹

Hongaarse vluchtelingen

*Het Rode Kruis
van België
helpt de Hongaarse
vluchtelingen.*

0:05 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

2:52 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

1:04 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

0:58 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

2:46 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

3:26 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

2:34 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

3:23 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

1:22 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

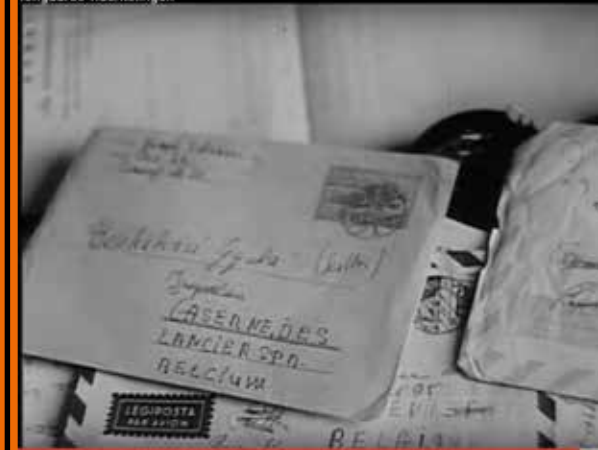
1:47 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

3:42 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

4:41 / 5:35

Tabel 2: De hervestiging in België van 2.062 Hongaarse vluchtelingen uit Joegoslavië, 1957²²

	Mijnwerker	Andere arbeider/ arbeidster	Niet-werkende gezinsleden	Van wie echtgenotes	Van wie kinderen tot 10 jaar
06/05/1957	267	54	154	66	63
22/05/1957	52	278	170	81	67
29/05/1957	12	159	332	131	147
28/08/1957	551	-	33	27	3
Totaal	882	491	689	305	280

Niet enkel deze weinig afdwingbare terugkeer onderscheidde de rekrutering van arbeiders in de Joegoslavische vluchtelingenkampen van een klassieke rekruteringscampagne. Vluchtelingen kregen normaal gezien op basis van de Conventie van Genève na drie jaar toegang tot de integrale arbeidsmarkt, terwijl dat voor andere nieuwkomers in België kon oplopen tot tien jaar.

Bij deze rekruteringsmissie werden naast vertegenwoordigers van de publieke arbeidsbureaus ook vertegenwoordigers van de vluchtelingenorganisaties betrokken. De vluchtelingen werden vooral op hun arbeidsbekwaamheid geselecteerd. Maar terwijl bij een klassieke rekruteringsmissie vooral ongehuwde jonge mannen werden aangetrokken, selecteerde de Belgische rekruteringsmissie nu ook mannen met een gezinslast. En het ging niet enkel om ongeschoolde arbeidskrachten maar ook om hooggekwalificeerde vluchtelingen.²³

Tot de zomer van 1957 bleef de opvang van Hongaarse vluchtelingen een humanitaire operatie. Ook uit Oostenrijk werd in 1957 nog een selectieve groep toegelaten: 155 Hongaarse studenten mochten in België hun universitaire studies afwerken en 175 minderjarigen konden een beroepsopleiding volgen. Deze beurzen werden gefinancierd door Amerikaanse en Belgische partners, zowel publiek als privaat.²⁴ Bij een laatste

operatie in 1957 waarbij nog eens duizend vluchtelingen exclusief voor de mijnen werden gerekruteerd, werden de humanitaire overwegingen echter genegeerd. De liberale minister van Justitie Lilar vond dat België al genoeg had gedaan voor de vluchtelingen en dat de tewerkstelling van vluchtelingen die lang in een kamp hadden verbleven, te moeizaam verliep.²⁵ Dat nu expliciet in het bilaterale akkoord met Joegoslavië werd aangegeven dat vluchtelingen die niet in de mijn konden of wilden werken, binnen de eerste zes maanden mochten gerepatriëerd worden, maakte duidelijk dat het om een economisch en niet meer om een humanitair gemotiveerde rekrutering ging. De katholieke hulporganisatie Caritas desolidariseerde zich van deze operatie en bekritiseerde het wegvallen van het humanitaire aspect. Volgens hen zouden sommige vluchtelingen zich enkel melden om Joegoslavië te kunnen verlaten. Wanneer ze in België de mijn verlieten, zou hun desertie de vluchtelingenorganisaties kunnen betrekken bij de delicate gedwongen repatriëring.²⁶ Adriaan Geets van Socialistische Solidariteit daarentegen maakte geen punt van de sterkere invloed van economische belangen. Zijn hoofdberoep was om vluchtelingen de kans te geven de Joegoslavische kampen te verlaten.

Het quotum voor de Belgische mijnen geraakte slechts voor de helft ingevuld. Hierdoor hervestigden zich in de loop van 1957

ruim tweeduizend Hongaarse vluchtelingen op voorwaardelijk wijze in België. Zij hadden gedurende de eerste drie jaar enkel toegang tot de secundaire arbeidsmarkt en voor de laatste zeshonderd was zelfs binnen de eerste zes maanden een terugkeer naar Joegoslavië voorzien als ze het mijnwerk de rug toekeerden.²⁷ Al tijdens de reis van dit laatste konvooi, eind augustus, bleek dat niet iedereen de Belgische mijn als eindbestemming zag. De 23-jarige F. Ferenc sprong in Duitsland uit de trein. Naar eigen zeggen met zestig anderen. De Duitse autoriteiten arresteerden hem en brachten hem naar België, waar hij toch aan de slag ging in de mijnen. Maar na twee weken mijnarbeid legde hij het werk neer. Het mijnwerk was niets voor hem.²⁸ Ook 21 andere Hongaarse vluchtelingen, die samen met hem uit Joegoslavië vertrokken waren, weigerden kort na hun aankomst nog in de mijn te werken. Een harpstudent riep bijvoorbeeld gezondheidsredenen in.²⁹ Het mijnpatronaat kon in het verleden steeds rekenen op de harde hand van de staat om immigranten die enkel en alleen waren toegelaten om het arbeidstekort in de mijnen te lenigen, daar ook toe te dwingen. De liberale minister van Justitie Lilar besloot om, in overeenstemming met het mijnpatronaat, krachtdadig op te treden en hun repatriëring naar Joegoslavië af te dwingen. Daarmee wilde hij aan de andere vluchtelingen die in de mijn werkten duidelijk maken dat ze zich aan de afspraak moesten houden. Het mijnpatronaat was bereid alle kosten te dragen, inclusief de reiskosten van de begeleidende rijkswachters. Onder druk van de internationale vluchtelingenorganisatie UNHCR en de Belgische vluchtelingenorganisaties breidde de socialistische minister van Arbeid Léon Troclet de tewerkstellingsmogelijkheden voor deze mijndeserteurs echter uit naar andere sectoren met arbeidstekorten, met name de ijzermetallurgie, de steengroeven

en de landbouw. In oktober 1957 werden F. Ferenc en de andere Hongaren die halsstarrig weigerden nog in de mijn af te dalen overgebracht naar een Brussels opvanghuis van de vluchtelingenorganisaties. In Brussel werd voor hen bemiddeld voor een andere arbeidsplaats binnen de secundaire arbeidsmarkt. Zo werden slechts voor twaalf Hongaren repatriëringsonderhandelingen gestart met de Oostenrijkse en Joegoslavische autoriteiten. Uiteindelijk werden alleen de negen minst handelbare vluchtelingen op 22 december 1957 onder rijkswachtbegeleiding naar Joegoslavië gestuurd. Drie van hen, onder wie F. Ferenc, konden de beide rijkswachters echter verschalken en verdwenen in een Duits station in de massa. Uiteindelijk werden zes Hongaarse vluchtelingen uitgeleverd aan de Oostenrijkse autoriteiten die hen op hun beurt waarschijnlijk aan Joegoslavië uitleverden.³⁰

De drie ontsnapten werden opgenomen in een Duits vluchtelingenkamp in Neurenberg. F. Ferenc kreeg op zijn verzoek de toelating van de Duitse autoriteiten om het vluchtelingenkamp te verlaten. Hij keerde al liftend terug naar België en meldde zich bij Adriaan Geets in Brussel. Om zijn uitwijzing te vermijden, bezorgden de vluchtelingenorganisaties hem een arbeidsplaats als tuijnier in een klooster. Na een jaar veranderde hij van werk en werd hij butler bij een graaf. Hij reisde met zijn werkgever mee – om die reden had hij een Belgisch paspoort – en speurde intussen de arbeidsmarkt in het buitenland af. De uitbater van hotel Kusnacht in Zürich vroeg voor hem een arbeidsvergunning aan, maar de Zwitserse autoriteiten weigerden. Daarop keerde hij terug naar België, waar hij snel een nieuwe baan vond. De volgende jaren werkte hij vooral als butler bij de adel. Hij bleek niet echt trouw aan zijn werkgevers, maar zijn charmes en zijn aureool van vrijheidsstrijder maakten dat hij telkens nieuwe kansen

Ant, le 10 mars, 1958.

E 4-3-1958

Monsieur, 2004

Monsieur Fajjel Ferenc vous accuse réception de votre lettre du 18 février et vous en remercie.

Il me prie de vous faire part de toute sa reconnaissance pour l'aide que vous désirez lui apporter concernant le travail.

Depuis une semaine, ce Hongrois est à notre service comme domestique. Nous sommes très satisfaits de son travail et de son comportement. Espérons qu'il continuera de la sorte.

Trouvez agréer, Monsieur, l'assurance de nos meilleurs sentiments distingués.

*Mère M. Emilie
Religieuses Ursulines -
N. President Wilson. 5.
Ant*

kreeg. In 1963, na vijf jaar werken in België, besloot hij zijn kans te wagen in Duitsland. Daarna kwam hij niet meer terug naar België, het land dat hem een hervestiging in de mijnen had aangeboden.

Hongaarse vluchtelingen verlaten België, 1956-1959

Vele vluchtelingen die in de herfst van 1956 werden gevestigd in België, hadden niet voor ons land gekozen. Tijdens de noodoperatie was het ontlasten van Oostenrijk de eerste bekommernis. De individuele aspiraties van de vluchtelingen waren hieraan ondergeschikt. Sommige Hongaarse vluchtelingen die in de herfst van 1956 collectief naar België waren gebracht bleken familie in Duitsland of Frankrijk te hebben. Een Hongaarse jongere was zelfs geboren in Frankrijk. De plotse mobiliteitsvrijheid waarvan deze, vooral jonge, mannen hadden geproefd, maakte dat verschillende vluchtelingen beslisten om zelf hun bestemming te kiezen. Ze moesten echter noodgedwongen op hun stappen terugkeren.³¹

Tegen het eind van de jaren 1950 ruilden velen België dan toch in voor een ander land, maar het aantal Hongaren in België nam vooral af door de terugkeer naar Hongarije. Ondanks de heropflakking van de spanningen tussen Oost en West naar aanleiding van het neerslaan van de Hongaarse opstand, bleef voor de meeste Hongaarse vluchtelingen de mogelijkheid open om zonder veel risico terug te keren. De meeste vluchtelingen waren immers geen politieke activisten en hadden weinig te vrezen bij thuiskomst. Anderhalf jaar na de Sovjetinval maakte ongeveer 10 procent

van de Hongaarse vluchtelingen van deze kans gebruik.³² Ook 10 procent van de toen drieduizend vluchtelingen in België besliste tegen maart 1957 om zich te laten repatriëren naar Hongarije. Zo was een Hongaarse mijnwerker zwaar ontgoocheld omdat hij om medische redenen afgekeurd was voor arbeid in de Belgische mijnen. Terugkeren naar Hongarije leek hem de enige optie.³³

Het aantal vluchtelingen dat in België verbleef na november 1956 nam niet alleen af door hun terugkeer maar ook omdat ze toch doorreisden. Een belangrijk aantal van de in België opgenomen vluchtelingen zag ons land immers slechts als een doorgangland voor een definitieve emigratie overzee. Al in de winter van 1956 klopten ze aan bij de ambassades om in aanmerking te komen voor hervestiging, vooral op het Amerikaanse continent. Dit bleek niet zo eenvoudig, omdat bijvoorbeeld de Verenigde Staten de hervestigingsoperatie enkel vanuit Oostenrijk, het eerste asieland, organiseerden. Canada, Zweden, Frankrijk en Australië waren wel bereid om Hongaarse vluchtelingen uit België op te nemen.³⁴

De problematische inpassing van alleenstaande minderjarige vluchtelingen

Voor problemen met minderjarige vluchtelingen sleepten lang aan. Imre Schumeth, die als minderjarige naar België kwam, evoceerde deze periode in zijn leven in een interview in 2006 afgenomen door Jessica Langouche als een grote bevrijding: 'Ik was nog geen 16 jaar toen ik van ons dorp naar Oostenrijk trok ... de derde, vierde december ... Er was geen "conflict" met de één of de andere waardoor dat ik weg moest, nee, dat niet. En dan ja, dan kwam de gelegenheid van die revolutie toen ... Mijn broer die was al vroeger weg en mijn ouders zijn gebleven ... Ik was onttrokken aan het ou-

Aanbevelingsbrief van de Ursulinen voor F. Ferenc. (Archief Socialistische Solidariteit, Amsab-ISG, Gent)

derlijk gezag ... Daar in Oostenrijk ... ik was tot niets gebonden he. Ik kon gaan waar dat ik wilde ... Ik kon die kamp verlaten, mocht buitengaan wanneer ge wilt. Dat was dus maximum van vrijheid wat ik ooit gehad heb. Echt. Sedert toen en nog tevoren nooit gehad. Daarom, dat was de mooiste periode van mijn leven ... Ik kwam naar België, dan moest ik weer natuurlijk schikken naar zekere orde van de school ... Dan komen er anderen die u proberen overmeesteren ofzo ... dat vond ik niet al te geestig ... Dan was al je vrijheid een beetje ingeperkt.³⁵

Aanvankelijk plaatsten de vluchtelingenorganisaties deze jongeren bij gezinnen. Maar meestal verliep dat allesbehalve vlot. Uiteindelijk werden ze vooral collectief gehuisvest waarbij een verantwoordelijke van de vluchtelingenorganisatie als voogd optrad. Vele jongeren waren getraumatiseerd, konden de vrijheid niet aan of wezen elke inbreuk op hun pas verworven vrijheid af. Na enkele slechte ervaringen weigerden verschillende scholen deze jongeren nog in te schrijven. Er werd geprobeerd het haantjesgedrag van de jongeren te verminderen door hen in kleinere groepjes te huisvesten en hen over meer scholen te spreiden. Enkele jongeren, die problemen stelden, keerden terug naar Hongarije. Een klein aantal onhandelbare minderjarigen werd zelfs doorverwezen naar de kinderrechter om hen te interneren of te colloqueren.³⁶ De problematische inpassing van de alleenstaande minderjarige vluchtelingen kende zelfs een dramatisch hoogtepunt. Vier jonge Hongaren – de jongste was waarschijnlijk maar 14 jaar – beroofden en vermoordden in Erps-Kwerps een taxichauffeur.³⁷ De Hongaarse vluchtelingen waren bang dat deze moord hen in een slecht daglicht zou stellen, maar het incident had weinig invloed op hun aanvaarding in de Belgische samenleving.

De vluchtelingen die terugblikken op hun onthaal in België hebben enkel lovende

woorden voor de houding van de Belgische samenleving.³⁸ Imre Schumeth herinnert zich – in een interview met Jessica Langouche – de neerbuigende houding van sommige mensen als enig storend element: ‘Zij maken misbruik ... van door andere mensen te laten zien “kijk, ik doe dit voor die mensen of doe dat voor die mensen”. Ik werd wel zoiets gewaar in die zin hoor. En nog iets anders. Het is ook een beetje aanverwant daaraan. Ja, “die arme Hongaren zo he”. Dat viel wel voor ..., dat onthoud je ... dat is niet echt aangenaam.’

De Oostenrijkse sociale psycholoog Hans Strotzka merkte deze houding ook in zijn land op: de Hongaarse vluchtelingen werden in een rol van passieve hulpeloosheid geduwd. De Oostenrijkse hulpverlener hoefde zo de vluchtelingen niet als zijn gelijke te beschouwen maar kon comfortabel hulp bieden als dominante partij.³⁹

De Hongaarse vluchtelingen gaan op in de Belgische natie

De beslissing om een nieuw bestaan op te bouwen in België werd voor veel Hongaren pas definitief in de jaren 1960. De inpassingsproblemen, vooral bij de minderjarige vluchtelingen, waren tegen dan door passende maatregelen beheersbaar geworden en de Hongaarse gemeenschap was na 1957 nog nauwelijks aangevuld met nieuwe immigranten. In 1958 deed België wel een laatste inspanning om Oostenrijk te ontlasten van de *hardcore*-groep. 250 Hongaarse vluchtelingen, vooral ouderen, werden hervestigd in ons land. In 1961 kwam een volkstelling op 6923 Hongaren in België. Ze woonden vooral geconcentreerd in Luik en Brussel en waren grotendeels gegroeid uit de groep die in 1956 massaal uit Hongarije was gevlucht.

België nam in totaal iets meer dan 7000 vluchtelingen op. Een deel daarvan keerde

Modèle A.

ENTRAIDE SOCIALISTE
Secours International

CENTRE de Chluon Date 31 Mars 1966

Contrôle du Mouvement

Nom du pensionnaire : _____ Nationalité : Hongrois
Prénom : _____ Date de naissance : 5 Septembre 1928
Etat-Civil : (~~marie~~ - célibataire - divorcé) veuf
Nom de l'épouse (uniquement si elle est hébergée au Centre) : _____
Prénom : _____ Date de naissance : _____
Nationalité : _____

Date d'entrée au Centre : 31 Octobre 1958
Date de départ du Centre : 31 Mars 1966 pour la Suisse
Motif du départ : (décès - hospitalisation - travail - voyage - etc.) _____

VERSO →

Inschrijvingsfiche van de organisatie Entraide Socialiste. (Archief Socialistische Solidariteit, Amsab-ISG, Gent)

terug of trok verder. Maar de grote meerderheid bleef in België. Na 1966 dienden de Hongaarse vluchtelingen massaal een aanvraag tot naturalisatie aan. De verblijfsduur vereist voor naturalisatie was immers tien jaar. In de tweede helft van de jaren 1960 bestond de groep van genaturaliseerde Belgen zelfs voor meer dan 10 procent uit Hongaren. Zij braken hiermee juridisch met de Hongaarse natie maar sneden zeker niet alle banden door. Integendeel, het verwerven van de Belgische nationaliteit was er juist op gericht deze banden te versterken. Als vluchteling was het hun immers niet toegelaten naar hun geboorteland te reizen, ook niet voor vakanties. Zodra ze in België juridisch geassimileerd waren, konden ze echter wel onder Belgische bescherming hun familie in hun geboortestreek opzoeken. De Hon-

gaarse vluchtelingen moesten hiervoor wel een hoge prijs betalen: een naturalisatie kostte in 1964 16.000 Belgische franken. Iemand met een gemiddeld inkomen moest daarvoor een paar maanden werken.⁴⁰ Het aantal inwoners met de Hongaarse nationaliteit slonk in de loop van de jaren 1960. Van de 6923 Hongaren in België in 1961 was in 1970 nog slechts de helft over. Die 3663 Hongaren gingen de volgende decennia verder in de Belgische natie op: in 1981 woonden 1112 Hongaren in België om verder af te zakken tot slechts 720 Hongaren in 1991.

Pas vanaf de jaren 1990, met het verdwijnen van het IJzeren Gordijn, kregen de Hongaarse vluchtelingen van 1956 opnieuw de keuze tussen België en Hongarije. Deze Belgen van Hongaarse origine hadden ondertussen de pensioenleeftijd bereikt en

velen begonnen tussen beide landen te pendelen. Een aantal besliste zelfs om terug te keren naar het land dat ze bijna veertig jaar geleden hadden verlaten.

- 1 L.W. HOLBORN, *The International Refugee Organization: A Specialized Agency of the United Nations: Its History and Work, 1946-1952*, I, Oxford: Oxford UP, 1956, p. 403; Michael R. MARRUS, *The Unwanted: European Refugees in the Twentieth Century*. New York: Oxford UP, 1985, pp. 359-361.
- 2 154.309 Hongaarse vluchtelingen die in Oostenrijk werden opgevangen, konden verder emigreren, waarvan 32.000 naar de Verenigde Staten, 37.000 naar Canada, 21.000 naar Groot-Brittannië, 15.000 naar de Duitse Bondsrepubliek, 13.000 naar Frankrijk en Zwitserland, 11.000 naar Australië, 7000 naar Zweden, 2000 naar Israël, 3500 naar Nederland, 1200 naar Noorwegen en Denemarken. Er zijn geen cijfers voor de verdere emigratie van de 20.000 vluchtelingen die tijdelijk opgevangen werden in Joegoslavië. Het aantal voor de Verenigde Staten en Canada liep door een verdere emigratie nog sterk op. Zo wordt geschat dat de Verenigde Staten uiteindelijk 80.000 Hongaarse vluchtelingen opnamen. Zie: Edward STANEK, *Verfolgt, Vertrieben, Flüchtlinge in Österreich von 1945-1984*, Wenen, 1985, p. 223; Erwin SCHMIDEL, *Die Ungarnkrise 1956 und Österreich*, Wenen, 2003; G. LOESCHER & J.A. SCANLAN, *Calculated Kindness: refugees and America's Half-Open Door, 1945 to the Present*. New York/Londen: Free Press (Macmillan), 1986, p. 52; Tony KUSHNER & Katharine KNOX, *Refugees in an Age of Genocide; Global, National and Local Perspectives during the Twentieth Century*, Londen: Frank Cass, 2001, pp. 244-254; A. KOVI, Hongaarse immigratie na 1956. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, (1987)100, pp. 446-451.
- 3 Edward STANEK, *Verfolgt, Vertrieben, Flüchtlinge in Österreich von 1945-1984 [...]*, p. 223.
- 4 Begin 1957 kwamen 177 individuele Hongaarse asielzoekers in België, al dan niet legaal. Zie: Archief Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen (AHCRB), Brussel (nu Genève), maandrapporten 1956 en 1957.
- 5 Archief Rode Kruis (ARK), Rapport *Accueil des réfugiés hongrois en Belgique*, 01/06/1957 en *Hongaarse vluchtelingen*, caisse n. 34.
- 6 Algemeen Rijksarchief Brussel (ARAB), Archief Dienst Vreemdelingenzaken (ADVZ), 312 (I) (oude nummering); Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE, directives d'administration, 26, 11/12/1956.
- 7 Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE, Rapport intermédiaire sur le projet d'orientation professionnelle et de placement en Belgique, 10/1957.
- 8 Minister van Arbeid Troclet in: *Parlementaire Handelingen*, Kamer, 27/11/1956, pp. 13-14.
- 9 *Témoignage chrétien*, 30/11/1956; *La Meuse*, 29/11/1956; *La Cité*, 13/12/1957.
- 10 De sociale dienst van de NMBS verklaarde zich immers bereid om de vluchtelingen die werkten bij de spoorwegen te hunnen laste te nemen. Zie: ARAB, ADVZ, 312 (I), Verslag 16-21/11/1956.
- 11 Rijksarchief Hasselt, Fedechar, Commission de la Main-d'oeuvre, 06/12 en 10/12/1956.
- 12 ARAB, ADVZ, 312 (I). Het is mogelijk dat de studiebeurzen niet aan hen toegekend werden maar enkel aan Hongaarse studenten die nog in Oostenrijk waren en die later naar België kwamen. De Universitaire Stichting kende 82 studiebeurzen toe, de Gentse universiteit 15 en Oostpriesterhulp 20. ARAB, ADVZ, 312 (II).
- 13 ARAB, ADVZ, 312 (I), Séance du comité d'hébergement CIRE, 07/12/1956.
- 14 ARAB, ADVZ, 312, Nota vreemdelingenpolitie, 11/12/1956.
- 15 ARAB, ADVZ, 312, Staatsveiligheid, *Individus de moralité douteuse (parmi) les réfugiés hongrois*, 04/12/1956.
- 16 Zo vertrok een hele groep van deze zogenaamde asociale eind december 1956 naar Canada. Volgens de vluchtelingenorganisaties was een van hen Heza K., 'un blessé de Budapest. Il semble courageux et fort nerveux'. Zie: ADVZ, individueel vreemdelingendossier, 2.709.660.
- 17 Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE, Conseil d'administration 1955-1956, Rapport succinct sur le groupe de Hongrois reçu au CIRE (3 pagina's); ARAB, ADVZ, 312.
- 18 Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen in 1956-57. Een onderzoek naar het vluchtproces, de opvang en de integratie in Vlaanderen*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UGent, 2006.
- 19 ARAB, ADVZ, 312 (I); Vera HAJTO, *Milk sauce and Paprika. Migration, Childhood and Memories of the Interwar Belgian-Hungarian Child Relief Project*, Leuven: KUL University Press, 2016.
- 20 Michel DUMOULIN, Pour une histoire de l'immigration italienne en Belgique, 1946-1956. In: R. AUBERT (Ed.), *L'immigration italienne en Belgique. Histoire, langues, identité*, Louvain-La-Neuve et Bruxelles, 1985, pp. 27-52; Michel DUMOULIN, La catastrophe de Marcinelle dans son contexte national et international. In: Felice DASETTO & Michel DUMOULIN (ed.), *8 août 1956, Marcinelle*, Louvain-La-Neuve: Ciaco, 1986.
- 21 De Joegoslavische autoriteiten vreesden vooral met de *hardcore*-groep achter te blijven. Een dergelijke clausule zou een precedent scheppen. De UNHCR was niet op de hoogte van de gentlemen's agreement. Zie: ARAB, ADVZ, 312 (II).
- 22 ARAB, Grensinspecties, 43.
- 23 Niet enkel arbeiders werden gerekruteerd. Zo trok Cockerill Yards Fehervari aan, een Hongaarse burgerlijk ingenieur scheepsbouw, voor zijn scheepswerven in Hoboken. Hij is de vader van de flamboyante ondernemer Gabriel Fehervari. Zie: *Humo*, 22/07/2008, nr. 3542.
- 24 ADVZ, 312; Frédéric WERBROUCK, *L'accueil des réfugiés hongrois en Belgique en 1956*. Mémoire de licence inédite, 1992, pp. 67-71; Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen [...]*
- 25 La Belgique a déjà accompli un effort énorme en ce qui concerne les réfugiés et vous n'ignorez pas combien s'avère difficile la remise au travail de personne qui ont séjourné pendant des mois dans des camps.' Zie: ADVZ, 330 en 312 (II), Minister van Justitie Lilar aan minister van Buitenlandse Zaken Larock, 18/07/1957.
- 26 ARAB, ADVZ, 330 en 312 (II); Musée Juif de Belgique, Archives de l'International Rescue Committee, Conseil d'administration du CIRE, 09/08/1957.
- 27 *Recrutement d'ouvriers réfugiés de toutes provenances-récapitulation générale*. Rijksarchief Hasselt, Fedechar, DP's, Comité d'hébergement, 25/10/1957; Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE 1957 conseil d'administration, Conseil d'administration, 09/08/1957, Rapport sur le fonctionnement du CIRE, 11/957 en Nota, CIRE 17/06/1957; ARK, Hongaarse vluchtelingen, caisse 5, Marcette aan Dronsart, 13/06/1957; ARK, secrétariat, liste n.6, colis 220.
- 28 ADVZ, individueel vreemdelingendossier, 2.745.790; Archief Commissariaat voor de Vluchtelingen en Staatlozen, C61.434.
- 29 Een van de Hongaren werkte drie weken in de mijn en trok dan naar Frankrijk. De Franse autoriteiten brachten hem terug naar België waar hij verklaarde niet naar Hongarije of naar de mijn terug te willen. Drie andere Hongaren legden er na twee dagen bovengronds en één dag ondergronds werken het bijltje bij neer, volgens een van hen 'impressionné par l'aspect des travaux souterrains'. Ze waren wel bereid bovengronds te werken of in een fabriek maar niet ondergronds. Zie: ADVZ, 2.745.648, 2.745.828 en 2.746.152.
- 30 AHCRB, maandrapporten september-december 1957; Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE 1957 conseil d'administration, Rapport sur le fonctionnement du CIRE, 11/1957. De Oostenrijkse politie die de zes repatrianten overnam zei aan zijn Belgische collega's dat de zes naar Wenen zouden gebracht worden en niet naar Joegoslavië. Zie: ADVZ, individuele dossiers, 2.745.790.
- 31 ADVZ, 312.
- 32 18.000 Hongaarse vluchtelingen werden gerepatriëerd, onder wie 7722 uit Oostenrijk en 2773 uit Joegoslavië. Edward STANEK, *Verfolgt, Vertrieben, Flüchtlinge in Österreich von 1945-1984 [...]*, p. 66.
- 33 Eind maart 1957 hadden 154 Hongaren zich volgens de hulporganisaties laten repatriëren, maar de Oostenrijkse ambassade had al 300 aanvragen ontvangen voor een transitvisum. Zie: ARAB, ADVZ, 312 (I), Rapport staatsveiligheid, 10/12/1956; ARK, Hongaarse vluchtelingen, caisse n.34, Rapport de la Croix-Rouge sur l'accueil des réfugiés hongrois, 01/03/1957; Frédéric WERBROUCK, *L'accueil des réfugiés hongrois en Belgique en 1956 [...]*, p.50; Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE 1957 conseil d'administration, Rapport sur le fonctionnement du CIRE, 01/02/1957.
- 34 AHCRB, maandrapporten november en december 1956; *Brugsche Courant en Woensdagblad*, 20/04/1957; M. DE CRAECKER, *Eisden: groei van een tuinwijk en haar bevolking (1907-1986)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KULeuven, 1987, p. 203.
- 35 Interview in Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen in 1956-57 [...]*.
- 36 Archief maison catholique hongroise, Sander DOBAI, *Les Hongrois en Belgique*, p. 2; Frédéric WERBROUCK, *L'accueil des réfugiés hongrois en Belgique en 1956 [...]*, pp. 61-67.
- 37 In Leuven Centraal is een van die jonge moorde-naars uit het leven gestapt. Interview met de Hongaarse priester Sander Dobai. In: Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen in 1956-57 [...]*.
- 38 Frédéric WERBROUCK, *L'accueil des réfugiés hongrois en Belgique en 1956 [...]*; Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen in 1956-57 [...]*.
- 39 Hans HOFF & Hans STROTZKA, *Die psychohygienische Betreuung ungarischer Neuflüchtlinge in Österreich 1956-1958 in Verbindung mit einer Anleitung zum Verständnis und der Betreuung von Menschen in Extremsituationen*, Wenen, 1959.
- 40 Nicolas PERRIN & Frank CAESTECKER, De veranderingen van nationaliteit: 1830-1984, een statistisch overzicht. In: B. RENAUD e.a. (ed.), *Belg worden, de geschiedenis van de Belgische nationaliteitsverwerving sinds 1830*, Brussel: Kluwer, 2016, pp. 100-101; Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen in 1956-57 [...]*.

ERIC TORREKENS, jurist

Het geval Willy Weinberg. Hoe een Duitse communistische Jood de oorlog overleefde

In zijn artikel *Gentenaars in de Internationale Brigaden* vermeldt Rudi Van Doorslaer de Duitse geneeskundestudent Willy Weinberg. Een uitgewerkte biografische notitie over Willy Weinberg zou ons te ver voeren, schrijft de auteur.¹ Het huidige artikel is een poging om deze lacune op te vullen.

Mijn vader vertelde vaak over een blij weerzien, een goed halfjaar na de bevrijding van Gent in 1944. Uit zijn verhalen leid ik af dat het ongeveer zo is gegaan ... Er werd gebeld en toen mijn grootmoeder de voordeur opende, zag ze een man in uniform in de deuropening staan: 'Willy, zijt gij dat?' Zijn bevestigend knikje deed mijn grootmoeder in tranen uitbarsten. Ze was zo blij dat hij nog leefde. Deze vriend des huizes, van wie

sinds het begin van de oorlog ieder spoor ontbrak. Ze was ook tevreden omdat hij er goed uitzag en hij het, ondanks de moeilijke tijden, goed leek te stellen. Er was ook iets van koddigheid mee gemoeid. Hij, een Duitser, stond daar in een Brits legeruniform. Ze kneep hem in beide armen en riep naar achteren: 'Frans, kom toch kijken wie hier is. Ge zult het niet geloven!'

Op 9 mei 1940 had de Belgische overheid Willy Weinberg opgepakt en samen met zoveel andere Duitse vluchtelingen weggevoerd naar het diepe zuiden van Frankrijk. Sedertdien hadden mijn grootouders niets meer van hem vernomen en het recente nieuws over de vernietigingskampen had hun vrees over zijn lot alleen maar versterkt. Maar hier stond hij, gezond en wel. En aan zijn spreken te horen was hij nog niets van zijn geestigheid verloren. Hij had de graad van kapitein-dokter bij het medische korps en was op weg naar Duitsland om er samen met zijn regiment het Rijnland te bezetten. De titel van dokter verbaasde mijn grootmoeder. Voor hij vertrok, had hij immers zijn doktersdiploma nog niet gehaald.

Belgische verblijfsvergunning van Willy Weinberg (bron?)

Vluchteling of student?

Toen Adolf Hitler op 30 januari 1933 in Duitsland aan de macht kwam, maakte hij er geen geheim van dat de Joden en communisten door zijn regime zwaar vervolgd zouden worden. Tienduizenden vluchtten toen naar de buurlanden, waaronder Nederland en België. Zo ook de toen 29-jarige Willy Weinberg die eerst in Nederland terechtkwam.² Aan de autoriteiten verklaarde hij dat hij zich als student kwam vestigen en niet als vluchteling. Vanuit Nederland reisde hij door naar Brussel (Elsene). In februari 1934 kwam hij uiteindelijk in Gent aan, waar hij zich inschreef aan de faculteit geneeskunde. Omdat hij al een tijdje had gestudeerd aan een Duitse universiteit – wellicht die van Göttingen – kreeg hij vrijstelling voor zijn kandidaturen. De eerste woning waar Weinberg zich in Gent vestigde, aan de Albertkaai 27, deelde hij met een

Antwerpse jongeman die voor scheikundig ingenieur studeerde. Deze student, Isidore Springer, bijgenaamd Sabor, was voorman van de communistische studenten van de Gentse universiteit. Hij was ook actief bij de vrijzinnige studentenvereniging 't Zal Wel Gaan. Samen gingen ze naar meetings, waar Springer zich liet opmerken door zijn bevlogen toespraken.³ Tijdens zijn verblijf in Gent kwam Willy Weinberg ook in contact met mijn grootouders, wellicht door hun activiteiten bij de Kommunistische Partij (KP). Hij werd een goede vriend, die ze ook thuis ontvingen.

Begin 1936 schreef de rector van de Gentse universiteit in een brief aan de minister van Onderwijs: 'Willy Weinberg blijkt zich plichtig te maken aan communistische propaganda'. Hoewel hij niet op bepaalde feiten kon betrappt worden, werd toch onderzocht of ze hem over de grens zouden zetten. 'Een strenge bewaking wordt ten opzichte van

dien vreemdeling uitgeoefend', antwoordde de liberale minister François Bovesse. De gerechtelijke diensten maakten verschillende verslagen op en de Staatsveiligheid hield een dossier over hem bij. Van deze verslagen en dossiers is na de oorlog echter niets bewaard gebleven.

Op 24 oktober 1936 richtte Frans Daels – hoogleraar gynaecologie aan de Gentse universiteit en later een vooraanstaand lid van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV)⁴ – aan de bestuurders van de universiteit en de faculteit een officiële protestbrief, waarin hij enkele vergrijpen opsomde waaraan deze linkse student schuldig zou zijn en waarvoor hij strafmaatregelen eiste. Zo werd Weinberg verweten dat hij er als student een artspraktijk op nahield, zowel in Gent als in de poliklinieken van Menen. En dat hij zich met politiek bezighield. Willy Weinberg nuanceerde deze beschuldigingen, maar gaf ook toe dat hij op bepaalde punten fouten had gemaakt, bijvoorbeeld door als student een afwezige arts te vervangen. Andere beschuldigingen – hij zou zich als assistent van een professor hebben uitgegeven – deed hij af als onzin. 'Dit is net hetzelfde als het gerucht dat enige dagen voor het examen in oktober de ronde deed: Weinberg is communist en tijdens staatsgevaarlijke acties in de Gentse haven is hij met bommen in zijn tas aangehouden', zo verklaarde hij. Volgens hem had hij niet meer dan een normale stage gedaan. Toch deelde hij mee dat hij al zijn activiteiten in Menen had stopgezet. Weinberg beriep zich ook op zijn moeilijke economische toestand. Hij moest met een studiebeurs van 250 frank rondkomen. Hij had dus een inkomen nodig en dat moest hij op waardige wijze kunnen verdienen. 'Ik kan niet als straatmuzikant door het land trekken of als kelner mijn brood verdienen', stelde hij nog.

De faculteit wees Weinberg erop dat hij zelfs na het behalen van zijn wetenschap-

pelijk diploma in België steeds onder de verantwoordelijkheid van een Belgische arts met een wettelijk diploma zou moeten werken. Op 12 januari 1937 legde de faculteitsraad, die steevast sprak van 'het geval Weinberg' een sanctie op, waardoor de student gedurende drie maanden geen stage meer mocht lopen.⁵

Internationale vrijwilliger

Ondertussen was in Spanje de burgeroorlog uitgebroken, en die werkte als een magneet op al wie als Jood naar België was geëmigreerd. 'Schipbreukelingen van het leven', noemde Van Doorslaer deze mensen in zijn artikel over de Joodse militieleden.⁶

De antifascistische strijd in Spanje kon een einde maken aan het passieve bestaan van deze immigranten, die aan de zelfkant van de maatschappij moesten leven. Voor velen een moeilijk te dragen last. In de Spaanse Burgeroorlog namen verschoppelingen het op tegen hun machthebbers. De gevluchte Duitse Joden kregen er bovendien voor het eerste de kans om de wapens op te nemen tegen nazitroepen uit Duitsland.

Ook Willy Weinberg keek ernaar uit om zich met zijn medische kennis nuttig te maken. Samen met de Gentenaar Albert De Coninck, die al enkele maanden in Spanje had gevochten en door zijn bataljon naar het stichtingscongres van de Vlaamse Communistische Partij in Gent was gestuurd, vertrok Weinberg half februari 1937 naar het rekruteringscentrum in Parijs. Op de zetel van het Comité d'Aide au Peuple espagnol aan de Mathurin-Moreaulaan werd zelfs aan Weinberg voorgesteld om te helpen bij geneeskundige onderzoeken.⁷ Uit de stukken van het Kominternarchief van de Internationale Brigades, dat nu online te raadplegen is, blijkt dat Willy Weinberg werd beschouwd als geneesheer, hoewel hij in werkelijkheid nog een jaar te studeren

had. Na zijn rekrutering zette Weinberg zijn reis naar het hoofdkwartier van de Internationale Brigades in Albacete voort.⁸

Zijn eerste optreden aan het front verliep niet zonder problemen. Achteraf werd hij ervan beschuldigd dat hij zijn post in het bataljon verlaten had – op dat ogenblik vocht het 20e bataljon van de 86e Brigade aan het front nabij de stad Córdoba. Maar Weinberg werd niet veroordeeld door het krijgsgerecht en kreeg dus geen straf voor zijn vermeende desertie. Kort erna werd hij wegens ziekte gehospitaliseerd in het oostwaarts gelegen Murcia en op 1 augustus 1937 werd Willy Weinberg als arts overgeplaatst naar Almansa, een verpleegpost in de omgeving van Albacete. Drie maanden later werd hij opnieuw overgeplaatst: ditmaal noordwaarts, naar een onderzoeksbataljon van de 15e Brigade in Tarazona aan de Ebro. Van november 1937 tot maart 1938 was hij waarschijnlijk directeur van de Gezondheidsschool van Albacete. Nadien trok hij nog met de 15e Brigade op als veldgeneesheer.

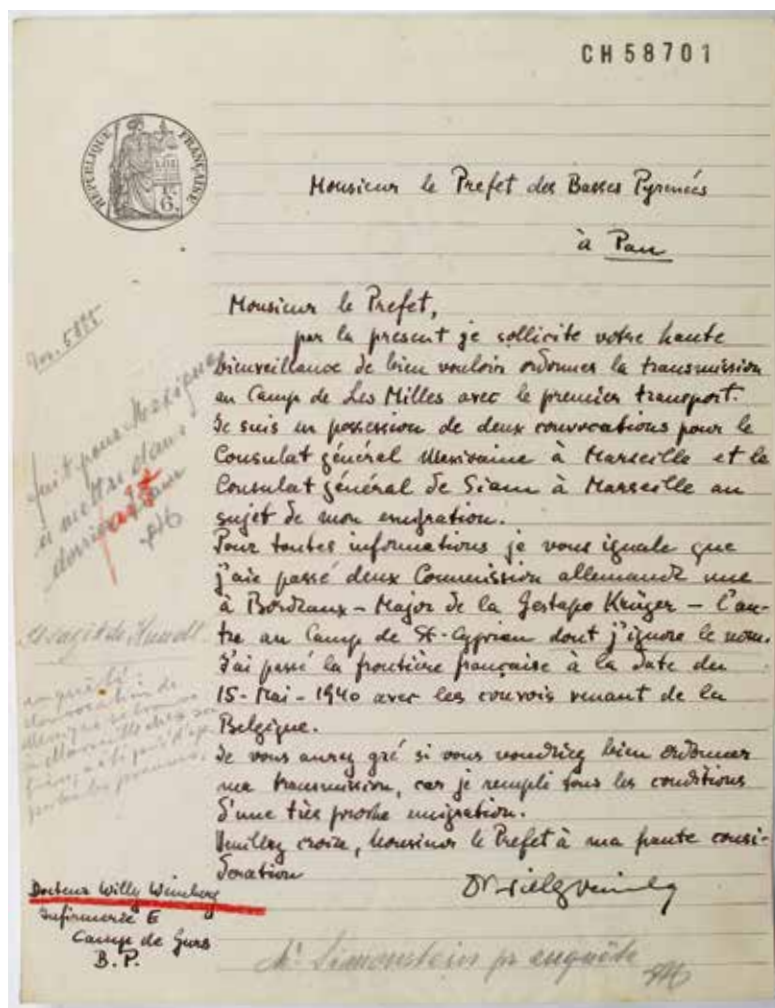
De precieze datum waarop luitenant-arts Weinberg Spanje verliet, is niet bekend. Wellicht viel die samen met de ontbinding van de Internationale Brigades rond oktober 1938. Uit een bericht van 3 oktober 1938 blijkt dat de inspecteur-generaal van de Internationale Brigades, de Franse communist André Marty, niet onverdeeld gelukkig was met de werking van de gezondheidsdienst: '[...] de artsen die hun vak kenden waren extreem verdacht op politiek gebied, daarentegen waren de communistische geneesheren over het algemeen zwak op technisch vlak en wat militaire geneeskunde betreft in het bijzonder; zij werden allen in hoge mate voorbijgestoken door de Spaanse artsen, die twee jaar eerder nog inferieur waren aan hen.'

In hetzelfde verslag werd Willy Weinberg een avontuurlijk man genoemd maar, om-

wille van zijn vermeende desertie, ook een lafaard. En op technisch vlak zou hij middelmatig zijn. 'Hij voert zekere activiteiten uit, maar zijn manier van zijn verstoort het goede functioneren van een organisatie. Zijn rendement is erg mager geweest. Politiek gezien niet duidelijk. Weinig actief, twijfelachtig element.'⁹

In een andere korte biografie liet het hoofd van de dienst voor contraspionage van de Internationale Brigades, de Duitser Gustav Szinda, zich in 1940 nochtans positief uit over de 'goede medische bekwaamheden' van Weinberg. Hij vervolgde: 'en hij had ook een goed organisatietalent'. Maar verder noemde hij hem 'een uitgesproken avonturier, die de indruk van een gentleman-oplichter geeft'. Hij zou 'politiek onduidelijk' geweest zijn, en 'een volledig verward element'. Zelfs een 'kletser' en 'een grote intrigant'. Szinda rondde zijn portret van Weinberg af met de opmerking dat hij ooit een aanvraag had gedaan om lid te worden van de Spaanse KP, maar dat deze aanvraag was afgewezen 'wegens onbetrouwbaarheid'.¹⁰

Willy Weinberg kon na zijn verblijf in Spanje niet meteen terugkeren naar België. Eerst verbleef hij in het vluchtelingenkamp in Argelès nabij Perpignan, daarna voor een tijdje in Marseille. Wellicht in de omgeving van zijn oudere broers Herbert en Max, die allebei getrouwd waren met een Française en zich in de omgeving hadden gevestigd.¹¹ Op 2 mei 1939 kon Willy Weinberg terugkeren naar Gent en hervatte hij zijn studies in het vierde doctoraatsjaar. Op 6 mei 1939 verklaarde hij tegenover het ministerie van Justitie dat hij als Joods politiek vluchteling in België wenste te verblijven. De toenmalige rector van de universiteit, J.P. Haesaert, leek deze buitenlandse student wel gene- gen. In een brief aan de veiligheidsdirecteur van het ministerie van Rechtswezen vroeg hij om een verlenging van Weinbergs ver-

Brief van Willy Weinberg waarin hij zijn overplaatsing vraagt naar het Camp des Milles bij Aix-en-Provence. (Archives départementales Pyrénées Atlantiques)

blijfsvergunning, zodat hij zijn studie kon afmaken.¹²

Indésirable

Door de ondertekening van het niet-aanvals-pact tussen de Sovjet-Unie en nazi-Duitsland in augustus 1939 beschouwden de overheid en een deel van de publieke opinie de Duitse communistische vluchtelingen als een vijfde colonne. De Belgische regering zocht naar manieren om deze 'schadelijke' vreemdelingen, *les indésirables*, onschadelijk te maken. Vooral in het

voorjaar van 1940 maakte ze werk van lijsten van 'verdachte' figuren, waarbij de gevaarlijksten zouden worden geïnterneerd en de rest uitgewezen.¹³

Ook Willy Weinberg werd intensief in het oog gehouden door de gerechtelijke diensten. Op 20 april 1940 schreef de procureur-generaal over hem: 'Kommunistische propagandist. In Spanje gediend in het republikeinsch leger. Zeer gevaarlijk'.¹⁴ En hij verwees daarbij naar diverse verslagen. Ook de Staatsveiligheid hield een dossier over hem bij. Op 3 mei 1940, een week voor de Duitse inval in België, gaf de minister

van Justitie opdracht om Willy Weinberg aan te houden, wat op 9 mei ook gebeurde.¹⁵

Vanuit de gevangenis van Gent schreef Weinberg een emotionele brief aan de pro-rector. Hij beklemtoonde dat hij niet wist waarom hij was aangehouden. 'Ik moet in juni examen afleggen en mij den 18 mei 1940 inschrijven', was blijkbaar op dat ogenblik zijn grootste bekommernis. Verder schreef hij: 'Professor, ik heb het u eens verzekerd dat ik geen kommunist ben, ik herhaal het en voeg er aan toe, dat ik zelf geen relaties met gelijk welke verdachte personen onderhoud.' Na zijn examen plande hij wel zo snel mogelijk België te verlaten, een land waaraan hij naar eigen zeggen veel te danken had.¹⁶

Op 18 juni 1940 deelde de procureur des Konings aan de pro-rector mee dat Willy Weinberg 'op bevel van de Rijkswacht uit het gevang [was] gehaald en naar een onbekende bestemming overgebracht.' In werkelijkheid werd de gevangene via Doornik en Le Vigeant naar het Franse interneringskamp Saint-Cyprien gebracht, bij het oostelijke deel van de Spaanse grens. Dit beruchte kamp was oorspronkelijk opgericht om gevluchte Spaanse republikeinen op te vangen, maar huisvestte in 1940 ongeveer 8000 Duitse vluchtelingen. De leefomstandigheden in het kamp waren mensonwaardig: drinkbaar water ontbrak helemaal, in de keuken krioelde het ongedierte, de armzalige houten barakken boden nauwelijks bescherming tegen het opwaaiende zand of tegen de koude, de bewoners hadden geen bedden en zonder verluchting of verwarming waren de barakken broeihaarden van besmettelijke ziekten ... Een vierde van de kampbevolking werd getroffen door epidemies.¹⁷ In deze moeilijke omstandigheden werd Weinberg aangesteld als burgerlijk hoofd van het centrale ziekenhuis. Na enkele maanden werd hij overgebracht naar het interneringskamp van Gurs, meer west-

waarts aan de Atlantische Pyreneeën, waar hij op 28 oktober 1940 aankwam. Daar bekleedde hij de functie van hoofdgeneesheer van de infirmerie E.¹⁸

In maart 1941 kreeg Willy Weinberg, die geregeld geld ontving van zijn broer Max in Marseille, toelating om zich om medische redenen te vestigen buiten het kamp van Gurs, in het bergdorpje Izeste. Hij verbleef er een half jaar, waarna hij een verzoek indiende om naar het Camp des Milles bij Aix-en-Provence te mogen verhuizen. Van daaruit wilde hij namelijk emigreren. Om die reden had hij ook contact met de consulaten van Mexico en van Siam, het huidige Thailand. Zijn intenties om naar het buitenland te vertrekken had hij ook eerder voorgelegd aan de Duitse Kundt-Kommission in Saint-Cyprien en aan Gestapomajoor Krüger in Bordeaux. Hoewel hij op 11 maart 1941 een *sauf-conduit* had ontvangen van de prefectuur om gedurende drie maanden een reis naar het buitenland te kunnen maken, is er toen blijkbaar van zijn emigratieplannen niets terechtgekomen.

Integendeel, Weinberg vroeg in oktober 1941 toelating om lessen te mogen volgen aan de geneeskundefaculteit van Toulouse. Hij wilde eindelijk zijn diploma halen. De toelating werd hem echter geweigerd omdat de prefect hem als vreemdeling niet mocht aanvaarden op het grondgebied van zijn departement.

Na een volgend kort verblijf in Pausac-Saint-Vivien in de Dordogne werd Weinberg op zijn verzoek opgenomen als geneesheer in de 182e groep van buitenlandse arbeiders van het kamp van Gurs. Wat er daarna gebeurde, is onzeker want ieder administratief spoor ontbreekt. Alleen in het overlijdensbericht van Willy Weinberg, dat in 1972 in een Engelstalige krant verscheen, is informatie over deze periode te vinden: 'Tijdens de Tweede Wereldoorlog, na zich in mei 1940 te hebben aangesloten bij de

Franse Maquis en een gevangenisverblijf, nam hij op kerstdag 1942 twee vluchtende RCAF-piloten mee over de Pyreneeën van Frankrijk naar Spanje.¹⁹

Volgens deze bron zou Weinberg zich in mei 1940 hebben aangesloten bij het Franse verzet. De datum lijkt erg ongeloofwaardig. Eind mei 1940 was hij pas overgebracht naar het kamp in Saint-Cyprien en daar zou hij enkele maanden blijven. De tweede bewering uit de tekst, namelijk dat hij op kerstdag 1942 in samenwerking met het Franse verzet twee Canadese piloten zou hebben geholpen om naar Spanje te ontsnappen, roept ook heel wat vraagtekens op. In hetzelfde overlijdensbericht staat namelijk ook dat hij via Spanje zou zijn doorgereisd naar Noord-Afrika. Daar zou hij dienst hebben genomen in het Britse leger, eerst bij het Pioneer Corps en daarna bij het Royal Army Medical Corps als kapitein-dokter. Over zijn verblijf in Noord-Afrika en zijn inlijving in het Britse leger bestaat inderdaad geen twijfel. Maar dat deze intelligente man op dat ogenblik Spanje als reisweg zou hebben gekozen, is volgens onderzoeker Rudi Van Doorslaer erg onwaarschijnlijk. Het risico was immers erg groot dat hij als gewezen internationaal vrijwilliger door de politiediensten van Franco zou worden herkend en aangehouden.

Rudi Van Doorslaer geeft een veel plausibeler verklaring voor de aanwezigheid van Weinberg in Noord-Afrika. Honderden Spanjaarden van het republikeinse leger en zowat 280 brigadisten die in het kamp van Gurs en enkele andere kampen waren opgesloten, werden tussen april en november 1941 door het Vichyregime naar het kamp van Djelfa in het Algerijnse Atlasgebergte gedeporteerd. De levensomstandigheden in Djelfa waren nog harder dan die in de Franse kampen. Tot juni 1942 verbleven de gedetineerden in tenten en dat bij temperaturen tot 60 graden Celsius in de zomer

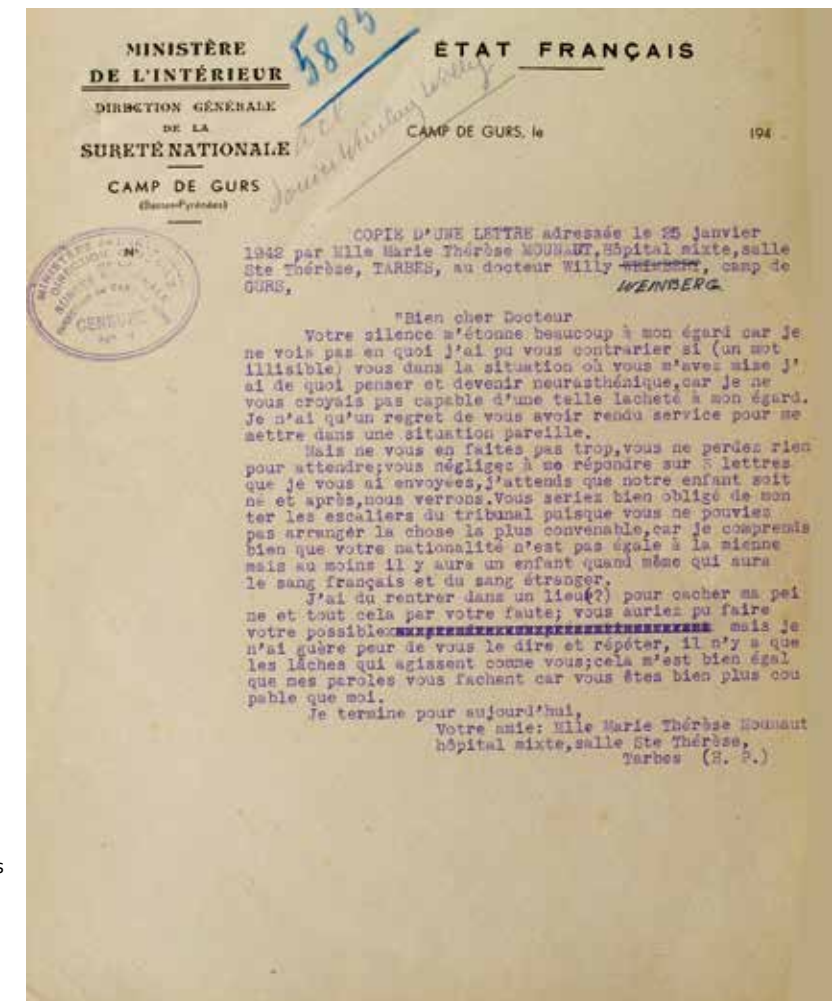
en -10 graden Celsius in de winter. In juli 1942 betrokken de gevangen barakken die ze zelf hadden gebouwd en liep het sterftecijfer terug.

Op 8 november 1942 landden de Brits-Amerikaanse strijdkrachten in Algerije en in maart 1943 bezocht een intergeallieerde commissie het kamp met de vrijlating van de gevangenen tot gevolg. Verschillenden onder hen kwamen uiteindelijk in het Britse Pioneer Corps terecht.²⁰ Wellicht is dit de manier waarop ook Willy Weinberg in Noord-Afrika en in het Britse leger is beland. Tegelijk geeft het een antwoord op de vraag hoe hij uiteindelijk is kunnen ontkomen aan de nazi's en hun *Endlösung*.

Deze verklaring werpt ook een heel ander licht op een merkwaardig document dat bij de archiefstukken over Weinbergs verblijf in Gurs werd aangetroffen. Het betreft een tekst die werd opgemaakt door de censuur van de kampdirectie. Die tekst bevat de letterlijke weergave van een brief, die een zekere Marie-Thérèse M. op 25 januari 1942 aan dokter Willy Weinberg schreef. De drie eerdere brieven die ze aan Weinberg gestuurd had, waren onbeantwoord gebleven, schreef de vrouw: 'Ik wacht tot ons kind geboren zal worden, en daarna zien we wel', vervolgde ze ten einde raad. Deze vrouw, hoogstwaarschijnlijk afkomstig uit het dorpje Izeste, had zich teruggetrokken in het ziekenhuis van Tarbes 'om haar verdriet te verbergen' en waarschijnlijk ook om er te bevallen. 'U had al het mogelijke kunnen doen,' schrijft ze gekwetst.²¹

Maar kon Willy Weinberg op dat ogenblik nog iets voor haar doen? Bevond hij zich nog in Frankrijk? Zoals gezegd, hoogstwaarschijnlijk niet. En zelfs als hij een van de eerdere brieven ontvangen had, wat kon hij dan als geïnterneerde Duitse Jood – eind 1941, begin 1942 – nog voor haar betekenen? Zelfs al had hij familie in de omgeving en was hij niet helemaal onbemiddeld. Was hij in zijn

Tekst opgemaakt door de censuur van het interneringskamp in Gurs met de letterlijke weergave van een brief, die een zekere Marie-Thérèse M. op 25 januari 1942 schreef aan Willy Weinberg. (Archives départementales Pyrénées Atlantiques)

toestand niet volledig overgeleverd aan de willekeur van het Duitsgezinde regime dat hem gevangen hield? En had hij de eerdere brieven van deze vrouw, waarin ze hem het nieuws van de zwangerschap gemeld zou hebben, ook ontvangen? Rekening houdend met de censuur in de kampen valt deze vraag niet uit de lucht. Vergeet ook niet dat twee maanden later vanuit dit niet-bezette gedeelte van Frankrijk de eerste konvooiën met Joden naar de vernietigingskampen in Oost-Europa vertrokken. Hoe dan ook, navraag bij de burgerlijke stand van Tar-

bes over de geboorte van het kind leverde niets op.

Kapitein-dokter

Zoals gezegd nam Weinberg in Noord-Afrika dienst in het Britse leger, eerst bij het Pioneer Corps, en daarna bij het Royal Army Medical Corps als kapitein-dokter.

Als lid van het geallieerde bevrijdingsleger belandde Weinberg in 1945 uiteindelijk weer op Belgische bodem en belde hij aan bij mijn grootouders in de Francisco

Ferrerlaan in Gent. Na het gelukkige weerzien volgde hij zijn regiment naar Duitsland waar het deel uitmaakte van het British Army on the Rhine, dat tot taak had om er de prille vrede te handhaven.

Misschien hadden zijn stalinistische oversten in de Internationale Brigades gelijk en had Weinberg ook echt aanleg voor avontuur. Toch was deze man, ondanks de slechte kaarten waarover hij beschikte door zijn Joodse en politieke achtergrond, erin geslaagd het grootste conflict aller tijden levend en wel door te komen.

Zijn artsdiploma behaalde hij uiteindelijk na de oorlog aan de Gentse universiteit, volgens het universiteitsarchief in het academiejaar 1944-1945. Volledig eerherstel en zuivering van alle vooroorlogse beschuldigingen werden hem officieel door de Belgische overheid verleend. In juli 1948 stak dokter Willy Weinberg definitief het Kanaal over en vestigde hij zich als geneesheer in het Londense Kensington. Daar huwde hij met José Higgs. Het koppel kreeg twee kinderen, dochter Leah Max en zoon Julius Rolf.²²

'A host of good causes attracted his support', (heel wat goede zaken kregen zijn steun) vermeldt zijn overlijdensbericht nog. Zo hielp hij na de rellen van Notting Hill in 1958 samen met zijn vrouw José bij het opstarten van een jeugdclub in de Colville Schools. In 1960 was hij een van de honderd ondertekenaars van het Britse anti-oorlogsplatform – het Committee of 100 – dat mee was opgericht door Bertrand Russell en dat koos voor gewelddoos verzet tegen atoomwapens.

Willy Weinberg overleed op 2 oktober 1972 op 68-jarige leeftijd.

Naschrift

Hoewel Willy Weinberg een begrip was in onze familieoverlevering en mijn vader meerdere keren over hem vertelde, wist ik niet dat hij in Engeland twee kinderen had. Op een ochtend, toen bovenstaand artikel al was opgestuurd naar de redactie, vond ik toevallig op zolder een enveloppe met daarin een tweetal brieven die verband hielden met Weinberg en die ik nooit eerder had bekeken. De eerste was geschreven door mijn vader, tijdens zijn bezoek als jonge geneeskundestudent aan Willy Weinberg in Londen in 1952. De andere, een brief uit 1954, was van Willy en zijn echtgenote José zelf en gericht aan mijn familie. In deze brief nodigde José mijn familie uit om naar Engeland te komen en om er bij hen te verblijven. Ze had ook een geboortekaartje van hun dochter Leah Max toegevoegd. Ik zocht meteen contact met de ondertussen 62-jarige Leah Max. Ze was erg verrast om van mij te horen en vertelde me over haar broer Julius Rolf, die ook arts was geworden. Mijn grootouders had ze nooit gekend, maar toen ik haar de brief van haar ouders liet lezen, twijfelde ze niet aan de vriendschap die er tussen hen bestaan had.

Met veel belangstelling lasen Leah Max en José bovenstaand artikel en ze bezorgden mij een afdruk van een waterverfportret dat Julius Meyer, een lotgenoot van hun vader uit het kamp van Saint-Cyprien, van hem had gemaakt.

Willy Weinberg was niet het enige lid van zijn familie dat de oorlog overleefde. Zijn zus Irma was samen met haar echtgenoot in 1932 naar Moskou geëmigreerd en was daar gevrijwaard gebleven van het oorlogsgeweld en de Jodenvervolging door de nazi's. In 1956 keerden ze terug naar wat toen de Deutsche Demokratische Republik (DDR), het communistische oostelijke deel van Duitsland, was. In 1959 richtte ze een verzoek aan Walter

Ulbricht, de toenmalige secretaris-generaal van de Socialistische Eenheidspartij van Duitsland (SED) om toelating te krijgen om de DDR te verlaten en haar broer in Londen te gaan bezoeken. Uit deze aanvraag blijkt dat zij al sedert 1929 lid was van de Duitse communistische partij. Opvallend is de manier waarop Irma Weinberg in haar aanvraag de feiten over haar broer aanpaste aan de verwachtingen van de partijverantwoordelijken. Ze schreef: 'Na zijn terugkeer van het Spaanse front werd hij op Franse bodem door de fascistten gevangen gezet. Na een lange opsluiting slaagde hij erin om bij een transport naar Polen uit de trein te vluchten, waarna hij zich met zijn familie in Londen vestigde, waar hij als arts werkzaam is.'²³

1 Rudi VAN DOORSLAER, Gentenaars in de Internationale Brigaden. In: *Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 6(1980), p. 171, n. 87.

2 Willy Weinberg werd op 11 juli 1904 geboren in het Duitse Kassel.

3 Toch liep de carrière van de Antwerpse communist Springer niet van een leien dakje. In 1934 werd hij wegens 'trotskisme' uit de Kommunistische Partij gezet, waarschijnlijk ook omdat hij initiatiefnemer was van de poging tot vereniging van socialistische en communistische studenten aan de Gentse universiteit. In november 1937 vertrok Springer door de bemiddeling van de socialisten Isabelle Blum en Edward Anseele jr. als vrijwilliger naar Spanje. Hij was bevriend met de fotograaf Filip Brandt en ontmoette in Barcelona ook Martha Huysmans, dochter van de Antwerpse burgemeester Camille Huysmans. Tijdens de Tweede Wereldoorlog speelde Springer een voorname rol bij het Rode Orkest, een inlichtingennetwerk van het Rode Leger dat informatie verzamelde en doorstuurde uit de door de Duitsers bezette gebieden. Na afloop van een verhoor in de gevangenis van Fresnes bij Parijs op kerstdag 1942, liet hij er zich van een galerij op de derde verdieping vallen. Zie: Jean-Philippe SCHREIBER, *Dictionnaire biographique des Juifs de Belgique. Figures du judaïsme belge, XIXe-XXe siècles*. Brussel: De Boeck, 2002, pp. 323-324.

4 Bij de bevrijding dook Frans Daels onder en vluchtte hij naar Zwitserland waar hij zich vestigde. In 1946 werd hij door de krijgsraad in Gent bij verstek tot de doodstraf veroordeeld, een straf die later werd

omgezet tot vijftien jaar opsluiting. In 1959 keerde hij naar België terug. Zie: Bruno DE WEVER, Daels, Frans. In: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tiel: Lannoo, 1998, pp. 836-839.

- 5 Archief Universiteit Gent, archief Rector 4A2/4, doos 260.324, 1936-1937.
- 6 Rudi VAN DOORSLAER, Tussen wereldrevolutie en joodse identiteit. Joden uit België in de Spaanse burgeroorlog. In: *Cahiers-Bijdragen*, 17(1995), p. 29.
- 7 Interview van Rudi VAN DOORSLAER met Albert DE CONINCK, CegeSoma, 00263.00001
- 8 Rudi VAN DOORSLAER, Gentenaars in de [...]. p. 171.
- 9 A. MARTY, Archives of Russia, <http://sovdoc.rusarchives.ru/#showunit&id=142431;tab=img, img0062>.
- 10 Gustav Szinda werd na de Tweede Wereldoorlog een leidinggevend figuur binnen de Stasi, de Oost-Duitse inlichtingendienst. Zie: Gustav SZINDA, Archives of Russia, <http://sovdoc.rusarchives.ru/#showunit&id=195992;tab=img>
- 11 Algemeen Rijksarchief (ARAB), archief dienst Vreemdelingenpolitie, A89 000, Willy Weinberg; Archives départementales des Pyrénées-Atlantiques, archieven kampen Saint-Cyprien en Gurs, AD 64: 72w70; 72w99; 72w329, Willy Weinberg.
- 12 ARAB, archief dienst Vreemdelingenpolitie, A89 000, Willy Weinberg.
- 13 Gertjan DESMET, *Weil Belgien ein demokratisches Land ist. De Belgische staat versus de Duitse communistische emigratie 1933-1940*, UGent, masterproef, 2009, pp. 75-82.
- 14 ARAB, archief dienst Vreemdelingenpolitie, A89 000, Willy Weinberg.
- 15 ARAB, archief dienst Vreemdelingenpolitie, A89 000, Willy Weinberg
- 16 Archief Universiteit Gent, archief Rector 4A2/4, doos 260.324, 1936-1937.
- 17 Le camp de Saint-Cyprien plage, In: *Jewish Traces*, <http://jewishtraces.org/camp-saint-cyprien-plage/>, 23/07/2014.
- 18 Archives départementales des Pyrénées-Atlantiques, archieven kampen Saint-Cyprien en Gurs, AD 64: 72w70; 72w99; 72w329, Willy Weinberg.
- 19 Dit citaat is een vertaling uit het Engels, uit het overlijdensbericht van Willy Weinberg, oktober 1972.
- 20 Rudi VAN DOORSLAER, Tussen wereldrevolutie en [...], p. 68.
- 21 Dit citaat is een vertaling uit het Frans: 'Vous auriez pu faire votre possible'.
- 22 Dochter Leah Max Weinberg is geboren op 18 november 1953, haar jongere broer, Julius Rolf, een jaar later op 27 december 1954.
- 23 Bundesarchiv, DY 30/ IV2/11/ v.5037, dossier Irma Weinberg.

Penningen van hoop

Tekeningen van vluchtelingen in Amsab-ISG en het S.M.A.K.

In december 2016 brachten Amsab-ISG en het S.M.A.K. twee bijzondere collecties van tekeningen samen in het Kunstencentrum Vooruit. De expo kaderde in het **Festival van de Gelijkheid**, georganiseerd door Curieus.

Amsab-ISG herbergt een unieke collectie van kindertekeningen uit de Spaanse Burgeroorlog. De kinderen werden tijdens de burgeroorlog opgevangen in andere landen, zoals Frankrijk, België, Engeland, de Sovjet-Unie en zelfs Mexico. Maar ook in Spanje zelf werden duizenden kinderen geëvacueerd uit oorlogszones. Ze werden geplaatst bij pleeggezinnen of in republikeinse scholen in Oost-Spanje, de zogenaamde *Colonias Infantiles*. De tekeningen in Amsab-ISG werden gemaakt door kinderen uit Valencia en Madrid die opgevangen werden in Barcelona. Ze dateren uit de periode eind 1937, begin 1938. Het is

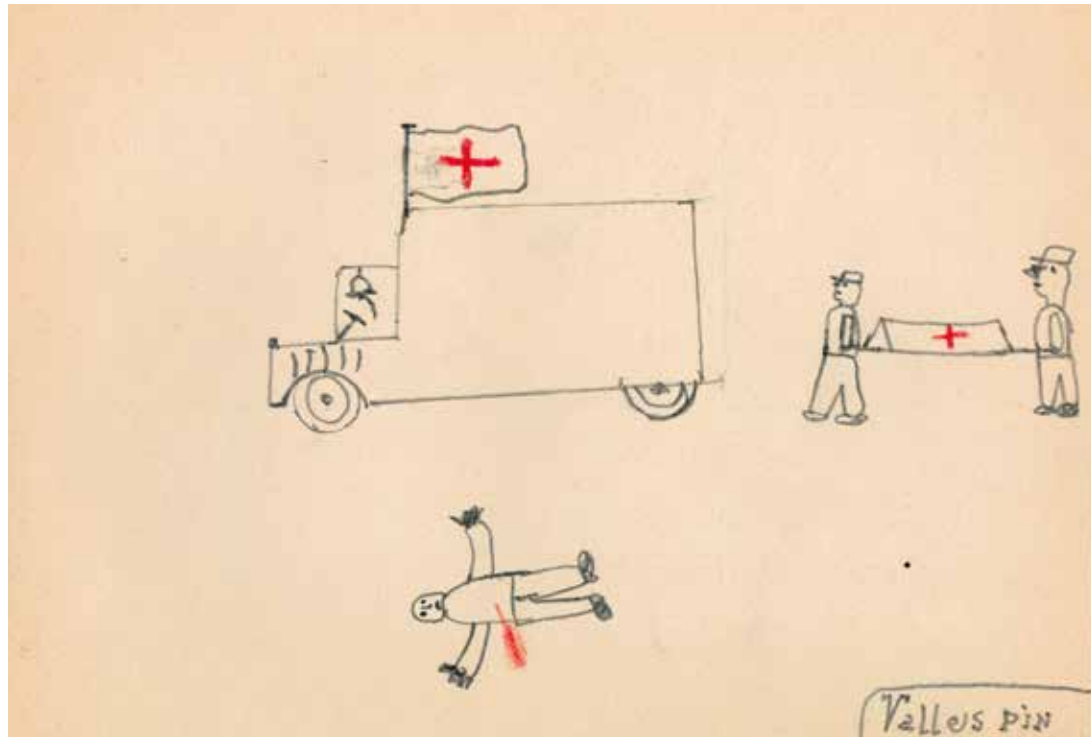
het eerste gekende voorbeeld van tekenen als therapie voor kinderen in oorlogstijd. Maar ze werden ook gebruikt voor fondsenwerving door buitenlandse sympathisanten. De collectie van Amsab-ISG komt bijna integraal uit het archief van de bekende socialistische politicus Camille Huysmans (1871-1968). Hoe de tekeningen bij hem terecht kwamen, is minder duidelijk. Slechts drie tekeningen komen uit het archief van de BWP Gent-Eeklo.

De tekeningen van het **S.M.A.K.** kwamen tot stand in het kader van een serie tekenworkshops die het museum vanaf september 2015 organiseerde in de opvangcentra voor pas aangekomen vluchtelingen in het Maximiliaanpark (Brussel), Sijsele, Poelkapelle Koksijde, Leopoldsborg en Holsbeek. Zowel volwassenen als kinderen werden uitgenodigd om vrij te tekenen.

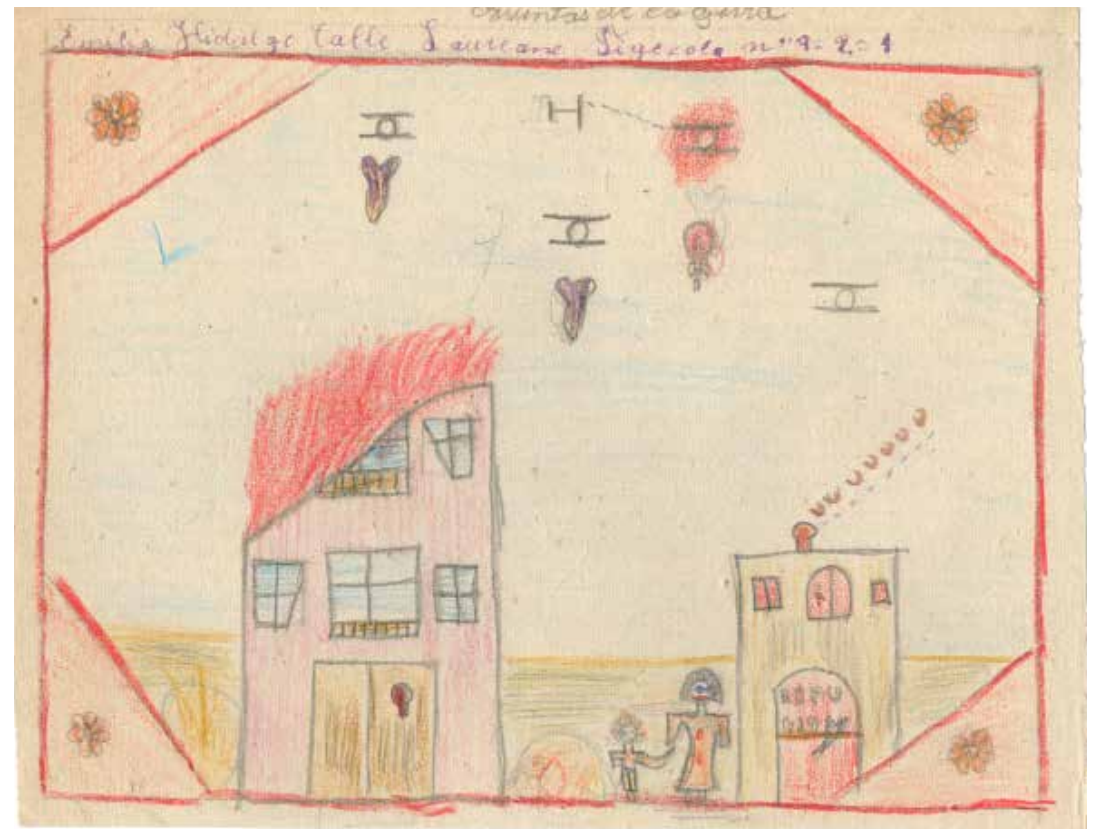
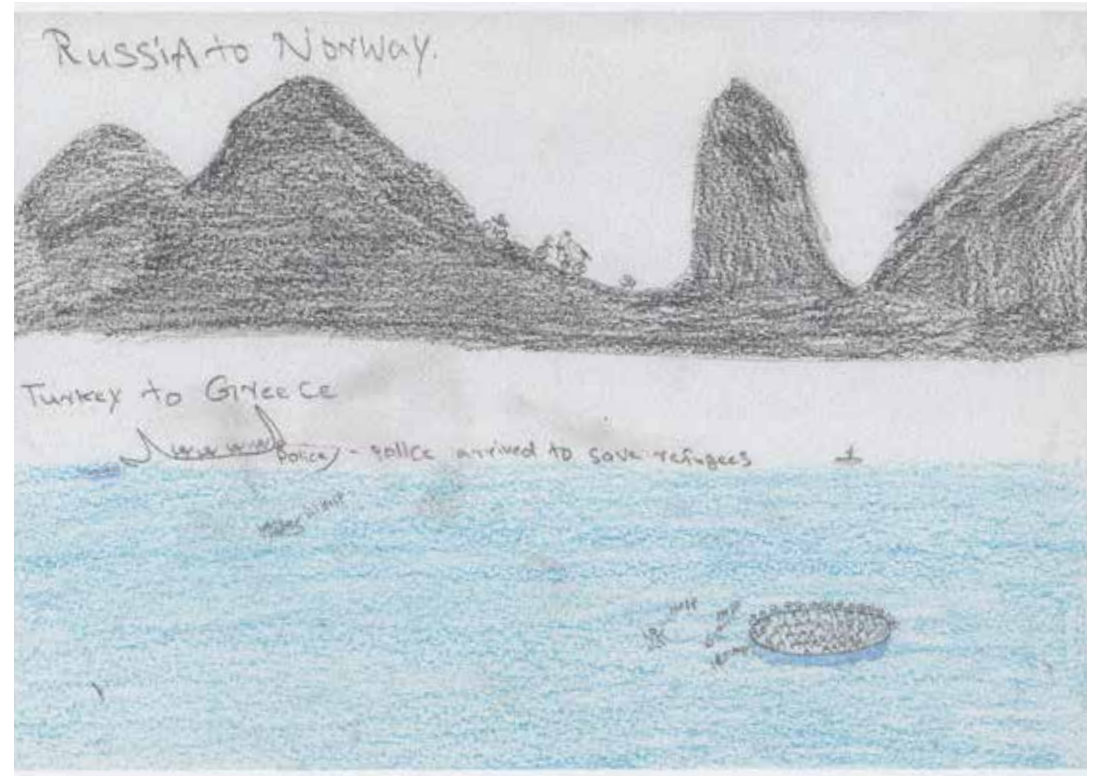

Een kleine selectie van de tekeningen die in de workshops van het S.M.A.K. zijn ontstaan, is verzameld in het boek *Van Hier Tot Daar*. De opbrengsten van dit boek worden integraal doorgestort naar het Rode Kruis Vlaanderen die er artistieke ateliers in de kampen mee zal financieren. Het boek kan besteld worden via leen@smak.be

Het archief van 11.11.11

De geschiedenis van een dwarsligger

'11.11.11 is er steeds in geslaagd op verschillende niveaus mensen bij elkaar te brengen. Het geldt voor de nationale politiek, van de grote Paul Henri Spaak tot Herman De Croo, Maurits Coppieters of Rika Steyaert en al die andere

prominente figuren die bij onze werking betrokken waren. Maar het geldt net zo goed voor het lokale niveau, van de vrijwilliger die natgerend maar trots een vinger op de deurbel houdt, tot de scouts op ruittocht of Georgette

die breed lachend wafels bakt: 11.11.11 heeft nog altijd een afdeling in bijna elke Vlaamse gemeente.' Zo schrijven Jos Geysels en Bogdan Vanden Berghe, respectievelijk voorzitter en directeur van 11.11.11 in het voorwoord van het boek dat de organisatie uitgaf ter gelegenheid van zijn vijftigste verjaardag in 2016.¹

11.11.11 is in Vlaanderen door jong en oud gekend door zijn jaarlijkse campagne in de maand november. Deze koepel van de Vlaamse Noord-Zuidbeweging startte in 1966 als een collecte tegen honger en armoede en groeide in 50 jaar uit tot een groepering van 60 organisaties en 330 vrijwilligersgroepen die zich inzetten voor één gezamenlijk doel: een rechtvaardige wereld zonder armoede. In het Noorden staat beleidsbeïnvloeding centraal; in het Zuiden helpt 11.11.11 organisaties door goed doordachte ontwikkelingsinitiatieven te ondersteunen en samenwerking te stimuleren. Voor de historiek van de beweging is er geen betere lectuur dan het zeer fraai uitgegeven en aangenaam leesbaar boek dat samengesteld is door twee medewerkers van het eerste uur, Emiel Vervliet en Rudy De Meyer.

Lang voor de verjaardag, in 2010, werd op initiatief van Tine Lommez, documentaliste bij 11.11.11, een samenwerkingsovereenkomst gesloten met Amsab-ISG. Daarin werd onder meer besloten dat het statisch archief tot 2000 overgebracht zou worden naar Amsab-ISG. Tine Lommez bracht zelf al onderverdelingen aan in het over te dragen archief. In januari 2011 haalde Amsab-ISG in de Vlasfabriekstraat 51 paletten materiaal op. Het betrof campagnemateriaal, tentoonstellingen, affiches, filmmateriaal, publicaties en archief van 11.11.11 en de ledencomités van de koepel VODO (1 palet), Intercodex en Coprogram (2 paletten). Tussen het jaar van de oprichting en dat van de overdracht van hun archief zitten vier verhuizingen in Brussel. En verhuizingen brengen steevast verlies van materiaal met zich mee. Op hun huidige (Vlasfabriekstraat) en hun vorige (Lakenstraat) adres had de organisatie te kam-

pen met waterschade, wat schimmel met zich meebrengt. Beide elementen brachten hiaten in het archief. Uit de beginjaren (1966-1976) zijn er weinig documenten, vermoedelijk werd er bij de verhuizing naar de Lakenstraat in 1976 veel archief niet overgedragen of is het verloren gegaan. Uit de tussenperiode tot hun verhuizing naar de Vlasfabriekstraat in 1989 is er aanzienlijk meer archief, maar de hoofdmoot komt uit de archiefproductie na de verhuizing. Ondanks de hiaten is het een bijzonder rijk archief. Naast een heel uitgebreide reeks verslagen, dossiers en documenten is er het heel diverse campagnemateriaal (radiospots, affiches, zakdoeken, pins, broodzakken, stickers, postkaarten ...). Er is ook een uitgebreide foto- en diacollectie van de eigen werking (onder meer van politieke acties en fondseninzamelingen), en een documentaire foto- en diacollectie over diverse landen en thema's. Het tijdschrift *De Wereld Morgen*, de provinciale krantjes *INKA* (Antwerpen), *Solidair* (Limburg), *Quetzal* (Brabant), *Karibu* (Oost-Vlaanderen) en andere publicaties werden opgenomen in de bibliotheekcollectie van Amsab-ISG. Daarin werden ook veel buitenlandse publicaties opgenomen die het politieke werk, het zuidwerk of de campagne documenteren.

Momenteel loopt er een tweede verwerkingsfase rond de verschillende projecten die 11.11.11 heeft opgestart, opgevolgd en eventueel afgesloten in het Zuiden. Na het ophijsten van de projecten zal deze lijst als een addendum toegevoegd worden. Tijdens de verwerking van het archief werden we op de hoogte gebracht van een nieuwe overdracht. Er is ook interesse om de volledige bibliotheek onder te brengen bij Amsab-ISG.

Het archief is toegankelijk mits toestemming van de verantwoordelijke archivaris.

¹ Rudy DE MEYER & Emiel VERVLIET, *50 jaar 11.11.11 De geschiedenis van een dwarsligger*, Brussel, 2016, 245 pp.

CURIOSUM

Piet Creve, projectmedewerker, Amsab-ISG

't SPAND TE GENT

Wie door de historische kern van Gent wandelt, kan zich moeilijk voorstellen dat er eind jaren 1970, begin jaren 1980 in het centrum wijken waren die vandaag het etiket 'kankerplekken' zouden krijgen. Het gaat om buurten zoals het Prinsenhof en vooral het Patershol. Die laatste wijk was ooit een plek waar de rijke Gentenaars woonden, maar veertig jaar geleden huisden er vooral arme Gentenaars: bejaarden, werklozen, jonge gezinnen, studenten en allerlei overlevingskunstenaars.

Het Patershol werd gedomineerd door het voormalig klooster van de geschoeide karmelieten. Sommige delen waren in zeer slechte staat. Rond één van de twee pandhoven had zich een bewonersgroep ontwikkeld die een typische doorsnede bood van de samenstelling van de bevolking in het Patershol. In het 'Pand' was het leven goed, gezellig, goedkoop én populair. Wie er wou komen wonen, kwam op een wachtlijst terecht.

Voor nogal wat politici waren buurten als het Patershol een doorn in het oog. Ze droomden van een stad waar de verloederde historische buurten een nieuw elan zouden krijgen. Voor het Pand betekende dit een grondige restauratie waarvoor de bewoners moesten wijken. Vage beloftes over het behoud van de woonfunctie botsten op argwaan: als een buurt door een proces van gentrificatie gaat, zijn de oorspronkelijke, weinig bemiddelde bewoners altijd de pineut.

In 1979 richtten de bewoners het Pandinistisch Verblijvingsfront (PVF) op, naar analogie

met het Sandinistisch Bevrijdingsfront uit Nicaragua dat de lokale dictator uiteindelijk had klein gekregen. Het PVF kwam met alternatieve voorstellen, legde contacten met actiegroepen rond stadskernvernieuwing in andere steden, stak zelf de handen uit de mouwen voor onderhoudswerken en probeerde op creatieve wijze de publieke opinie te mobiliseren voor de goede zaak: een picknick op de Gentse bloemenmarkt, open Panddagen, een eigen radio en krant, kunstenaars die in het Pand werken aanbrachten op de muren ...

Maar de ontruiming bleef een concrete dreiging: eind juli 1980 kregen de bewoners een uitwijzingsbevel. In de ochtend van 20 augustus 1980 viel een vijftig man sterke politiemacht het Pand binnen. Bruine zeep en kettingen hielden hen niet tegen. Mensen en meubelen werden het Pand uit gesleurd. Die avond verzamelden Pandbewoners op het binnenplein. Een van hen, Jan Emmery, wist de stemming precies te vatten in het zelfgeschreven lied *De brave Pandbewoner* dat hij die trieste avond meerdere keren ten gehore bracht.

Het PVF bracht *De brave Pandbewoner* later uit op single, met op de B-kant een nummer van Walter De Buck over stadskernvernieuwing. Voor het PVF was de strijd met de ontruiming van het Pand niet gestreden. Naast een juridische procedure probeerde het PVF de publieke opinie blijvend te mobiliseren. Bij al die acties en activiteiten was ook de single te koop, zowel om solidariteit te vragen als om de oorlogskas te spijzen.

De single is intussen een collector's item. Amsab-ISG heeft er enkele in zijn bezit, geschonken door onder meer Chantal De Smet en Piet Creve. Heel recent schonk Luc Emmery zijn hele archief over die woelige periode aan Amsab-ISG. Daarin vonden we, naast onbekende foto's en ander interessant materiaal, ook nog enkele singletjes.

DE BRAVE PANDBEWONER

Dieser is des vertellensien von der brave Pandbewoners und die brave Gentse Stads Politen.

Der brave Pandbewoner loobte in des schone alte Pand mitten in der alten Stad Gent. Ja, er leebte schön und er leebte wohl und er leebte weel und er machte viele kleine Pandbewoners kleine deteil.

Und alle nachten viele Leute und viele pret.

Aber auf ein koeten tag hoorten die brave Pandbewoners grosse gekanz auf die t're ganz froeg in die Morgen. Die durft, dachten die Pandbewoners, und sie snelten in Passene danach toe. Un da lag die achtere t're ganz in frizen gekaelt.

Viele böse mannen in schwarze hoosen kamen wie ein brokke wilde olifanten afgelegen. Wilde net die t're und den silf zesselend und viane woorden roedend.

Die Pandbewoners waren allen seer bange und bewaad nog niet ninder.

Und die staspende olifanten septon auf die brave Pandbewoners schon de wolf het hen verbod.

Und de war nog nie alles.

Die böse zwarte mannen stucnten die alle trapf auf und boekten alle t're ein, und jeder peinde das er 'bazen war. Die peiden alle achte meulen und sechen von die brave Pandbewoners en setaten sie auf der frauwulderstrasse. (die freie - bruderstrasse). Alle werden die leute von oben auf die strasse gesetzt.

Wir werden alle sehr triestig und sechten ein feuse des abonds, un die gesetteren was op zu freschen und der stuwid un lebesman voor zu bevanden.

Und wie in die boelkens von Asteris und Obelia hatten die Pandbewoners den bard fastgebunden un selbst besser zu kurren zingen.

Allein hatten wir kein ewerscheine, nur gewene schweine. Die seten oben und spielten kraspote mit die Pandspoken.

Das habe ich auf Deutsch vertaelt, das die politen das wach verstanden kan.

Jan Emmery
20 augustus 1980

't Pand 4 september 1980

Dit is inderdaad een gewoen stuk vinyl, alhoewel het niet tot stad komen uit paar kommerciële overwegingen. Vooreerst is het een zoveelste alternatief van de bewoners van het Pand, om hen etwas behoud te maken. Het is zeker ook een uiting van de wil van de bewoners, voort te werken tegen beslissingen, die boven hen hebben genomen worden, en voor het behoud van de woonfunctie. Derde reden is de opbrengst: actievoeren kost geld, aan postzegels, affiches, proossen tegen het stadsbestuur, met Flacide de Paep op kop, na de geweldige ontruiming op 20/08.

Dit is in het Noorderlands geschreven oedst lidereen het zou kurren verstaan.

Het Pandinistisch Verblijvingsfront

STADSKERNVERNIEUWING

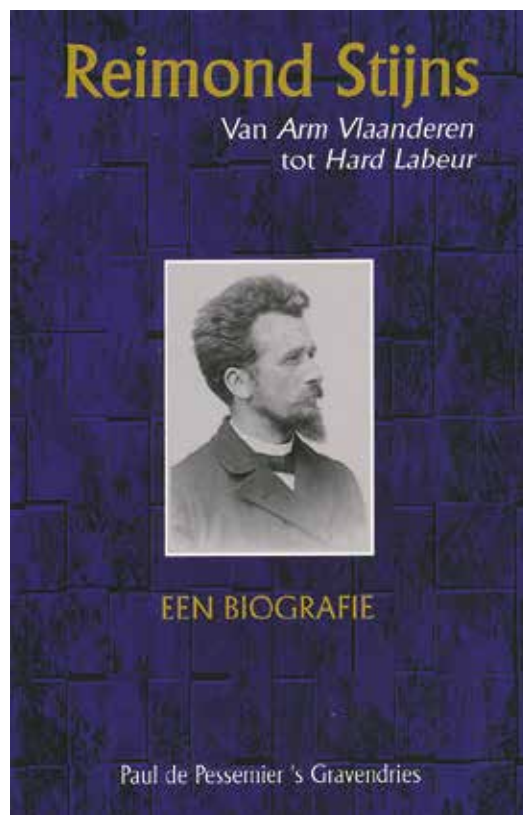
1. Als gij hoort van use stad
Gentseire kijkt uit uw doppen
g'hebt al dikwijls slagen g'had
g'hebt u al dikwijls laten stroppen
onze schone stad verkrot
Door prestige stadsbouwplannen
Wij staan hier allomaal voor Piet Snot
Dat is de wil der grote mannen
Als gij hoort van use stad
Pas naar op of hij ligt plat!!!
2. Urbanist of architect
Als g'uw kunsten wilt demonstreren
Toeg naar eerst wat meer respekt
In plaats van Gent zo t'arrangeren
Al uw plannen met groot allure
Van bureau en superflats
Kunt d'aan gone zinnige mens verharren
Hinat vernielde gij onze stad
Urbanist of architect
Toeg naar eerst wat meer respekt!!!
3. Oud Gent heeft menig prachtig pand
Die ze eindelijk renoveren
Maar de meosten h'en z'al aangerand
Om ilder politiekers te logeren
Zij die alles gebruiken
En maar pronken en blageren
Smijten de bewoners buiten
Om ilder nacht te demonstreren
't is veur ons allen een echte schand
Wat er gebeurd is in ons Pand!!!
4. Voor no sterke technische staet
Wilt ge vele geld bestelen
Wonen naar de mens zijn maat
dat behoort tot het verloten
Maar menier de Spoliant
Generaties konditioneren
Tegen uw galsig verstand
Zullen uw kleinkinders ageren
Want use technokratische staet
Is niet naar de mens zijn maat!!!
5. Om ilder nacht nu te verzakeweren
Noo'n we straks weer veur ilder kiezen
Tons zult g'alles weer herrekenen
Om geen stemmen te verliezen
Wat goed da'd hebt gedaan
En zo zal't wel blijven duren
Tot da't volk ne kier zal verstanen
Da ne gewene mens altijd boet
Veur de pluinen op nen harenhoed!!!

Walter De Buck
20 augustus 1980

RECENSIE

PAUL DE PESSEMIER 'S GRAVENDRIES

Reimond Stijns, Van Arm Vlaanderen tot Hard Labeur. Een biografie

Paul DE PESSEMIER 'S GRAVENDRIES,
Reimond Stijns. Van Arm Vlaanderen tot Hard Labeur. Een biografie, Antwerpen/Rotterdam:
Uitgeverij C. de Vries-Brouwers, 2015, 267 pp.,
ISBN 978-90-5927-448-8

In mijn kast van Vlaamse literatuur van vóór de Tweede Wereldoorlog prijkt naast de klassieke auteurs als Willem Elsschot, Cyriel Buysse, Jean Ray, Stijn Streuvels en de andere *usual suspects* welgeteld één roman van een in de geschiedenis verdwaalde auteur. Dat is niet vreemd. Reimond Stijns (1850-1905) was in de jaren 1960 al vergeten. Hij krijgt geen regel in de *Moderne encyclopedie van de wereldliteratuur* (1963). Toch had Stijns sterke adelprieten. Biograaf De Pessemer 's Gravendries citeert in zijn boek Louis Paul Boon. Voor hem betekende het proza van Stijns 'het mooiste, het gaafste dat de naturalistische periode in onze literatuur heeft voortgebracht.'

Van Vlaamse bodem

De oorspronkelijke uitgave van de eerste druk van *Hard Labeur*, Reimond Stijns' laatste roman, was verzorgd: met een harde kaft en een grafische illustratie van de hand van Herman Teirlinck. Mijn exemplaar is dat veel minder. Het verscheen in 1904 in de serie *Volksuitgaven* – trouwens een aanrader voor iedereen. Drukkerij-uitgeverij Snoeck Ducaju uit Gent verdiende tijdens de oorlogsjaren 1940-1945 een fortuin aan die reeks. De druk was primitief, het papier was van barslechte kwaliteit en de grafische verzorging zo goed als onbestaande. Maar dat hield de kostprijs zeer laag. Bovendien boden die 'volksboeken' de lezers routes om te ontsnappen aan de miserie van de bezetting. Ook dankzij de lage verkoopprijs

Reimond Stijns. (Privécollectie André Stijns)

liep de oplage niet zelden op tot 10 à 15.000 exemplaren. De verkoop verminderde echter al tijdens het Ardennenoffensief in 1944. Het volk zocht elders vertier. Toen de televisie verscheen en vanaf 1955 programma's als *Schipper naast Mathilde* werden gemaakt, kalfde de oplage verder af. En sinds soaps dagelijkse kost zijn, is het helemaal afgelopen met de volksverhalen in boekvorm, geteeld in Vlaamse bodem.

As en stof in het gras

Hard Labeur 'is het verhaal', volgens de biograaf, 'van een primitief Vlaanderen op het eind van de negentiende eeuw. Het is een beeld van huishoudelijk geweld, van dierlijke laagheid, van ongevoeligheid voor wat dan ook. [...] De meest aangrijpende gebeurtenis in de roman is het moment waarop Steeltje [het hoofdpersoon, red.] zijn twaalfjarige Wannie doodslaat omdat hij één frank had gestolen om wat snoepgoed te kunnen kopen, iets dat het kind in zijn hele leven nog nooit had mogen proeven.' De roman is inhoudelijk van een ongekende ruwheid. Zelfs de romans en verhalen van Boon en Buysse kunnen er niet aan tippen. Maar ook de schrijfstijl is rauw, zoals trouwens alle andere werken van Reimond Stijns. En dat stond de elite van de Vlaamse literatuur niet aan. Het verhaal mocht vol bloed en wonden zitten, getuigen van een dierlijke menselijkheid, maar de stijl moest verzorgd zijn, een zekere adelheid uitstralen. Daarom kreeg de auteur tijdens zijn leven niet de erkenning die hij verdiende. Er is nog een reden waarom Stijns' literair werk as en stof in het gras is. Auteurs, zelfs beroemde, komen en gaan na hun dood. Onsterfelijkheid is relatief. Wereldberoemde auteurs zijn slechts onsterfelijk door de inzet van een uitgever, een biograaf, een genootschap. Het bekendste in Vlaanderen is het Willem Elsschot Genootschap (WEG). Van de overige genootschappen zijn die van Jean Ray, Paul van Ostaijen en Cyriel Buysse actief, helaas in beperkte kring. Ze missen de boot van het succes door een gebrek

aan stuwende kracht. Tegenwoordig moet een auteur het vooral hebben van iemand die in een oude roman een film of een televisieserie ziet. En dan nog. Een verrijzenis voor de televisie brengt niet automatisch mee dat de boeken weer uitgegeven en verkocht worden. Hooguit levert het de auteur – meestal zijn erfgenamen – dankzij het auteursrecht wat centen op. Maar dit was niet het geval bij Reimond Stijns. *Hard Labeur* werd in 1985 verfilmd in opdracht van de VARA en de toenmalige BRT en in zeven delen nog datzelfde jaar uitgezonden. Reimond Stijns stierf in 1905. Het auteursrecht geldt bij wet tot zeventig jaar na de dood van de schep- per. Een eenvoudige optelsom toont aan dat er voor de verfilming geen cent moest worden betaald aan de nakomelingen.

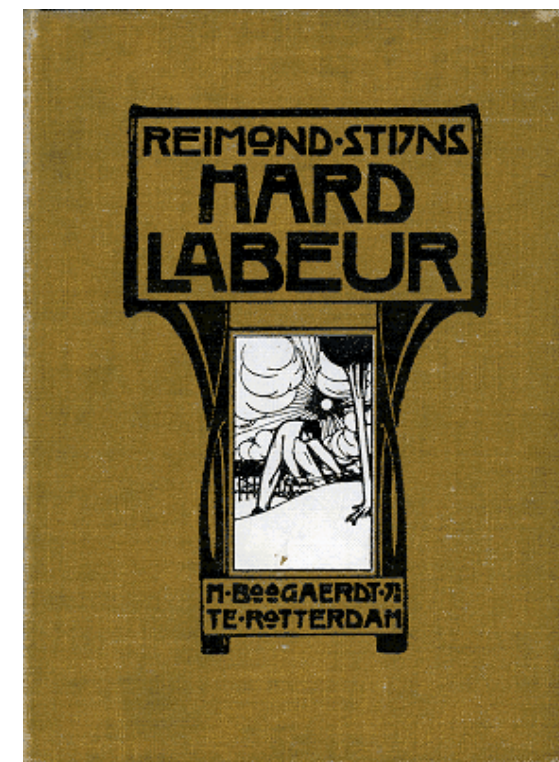
Gelukkige jeugd

De verfilming van *Hard Labeur* bewijst dat Reimond Stijns – nochtans een autodidact – een uit het leven gegrepen verhaal kon schrijven. Al zijn niet al zijn boeken loepzuiver. Er zijn slechts weinig autodidacten die in al hun werken een hoog niveau aanhouden. Maar een analfabeet was Stijns zeker niet. Henri Stijns, Reimonds vader, was onderwijzer van een gemeenteschool in Mullem. Honderd jaar geleden was Mullem een zelfstandige gemeente, nu is ze een deelgemeente van Oudenaarde. De zoon heeft dus waarschijnlijk naast de dagelijkse lessen extra geestelijke voeding gekregen. Maar veel betekende dat indertijd niet. Het dorpsleven bepaalde in die kringen de wijsheid. Uit zijn literaire werk kunnen we afleiden dat Stijns een afkeer had van clerus en godsdienst en dat die hem voor het leven getekend heeft. De oorzaak ligt voor de hand. Volgens de pastoor mochten de kinderen van zijn parochianen niet in een goddeloze omgeving worden opgevoed. Het was dus knokken in de familie Stijns om in Mullem op moreel vlak te overleven. Toch kende Reimond Stijns een gelukkige jeugd. Die had hij te danken aan

Cover van de eerste druk van *In de Ton*, 1891. (Privécollectie André Stijns)

zijn vader, een man met passie voor zijn vak. Zijn reputatie snelde hem vooruit, waardoor hij leerlingen aantrok uit de belendende gemeenten. De bekendste was toondichter François Gevaert, 'in zijn tijd letterlijk wereldberoemd en overigens in 1907 door koning Leopold II verheven tot baron,' volgens Stijns' biograaf. De vaderliefde en de herinneringen aan zijn gouden jeugd in de Vlaamse Ardennen zijn terug te vinden in al de boeken van Stijns. Je zou kunnen denken dat hij zijn streek nooit verlaten heeft. Maar dat deed hij wel. Toen hij zestien werd, trok hij naar de Bisschoppelijke Normaalschool van Sint-Niklaas. Als intern, door de afstand tot zijn woonplaats. Hij was een voortreffelijke leerling, maar niet geliefd bij de priester-leraars. Het pestgedrag kwam dus van 'hogerhand'. Hun houding belastte de jonge Stijns. Dag en nacht werd hij geplaagd

Cover van de eerste druk van *Hard Labeur*, met een bandversiering van Herman Teirlinck, 1904. (Privécollectie André Stijns)

door heimwee naar het vaderhuis. Ook de leerstof die de leerlingen kregen voorgeschoteld, stoorde hem danig. De studie, volgens zijn eerste roman *Arm Vlaanderen*, 'ging er volgens de regels [aan] toe – een echte fabriek! De boeken die men vanbuiten moest leren, werden aangewezen. Wee hem, die een ander boek lezen durfde! Wetenschap – zoo noemden de zorgende vaders het – werd er ingepompt tussen bidden en prevelen: woorden, altijd woorden, niets dan woorden!'

Salut sans merci

Na de hel van Sint-Niklaas werd Bevere bij Oudenaarde de volgende standplaats van Reimond Stijns. Vanaf oktober 1869 was hij er hulponderwijzer aan de gemeenteschool. Een jaar later werd hij in dezelfde functie aangesteld in

de school van zijn vader. Zijn hele carrière als leraar maakte hij geen onderscheid tussen de kinderen van welgestelde middens en die van de minderbedeelden en dat pleit voor hem. Bovendien gaf hij graag les. Het pestgedrag van de clerus in Mullem maakte echter dat Stijns na een paar jaar opstapte en naar Brussel trok. Daar was de geestelijke sfeer toleranter en liberaler. Bij zijn overstap speelde ook mee dat onderwijzers in de hoofdstad beter betaald werden. Hij solliciteerde voor de plaats van hulponderwijzer bij het gemeentebestuur van Molenbeek en werd benoemd omdat, volgens Paul de Pessemer's Gravendries, 'Stijns' manier van lesgeven door de examinatoren werd geëvalueerd als de meest adequate, en zijn Vlaams was onberispelijk.' Op 5 november 1872 kon hij aan de slag. Kort daarna leerde hij de 23-jarige Marie van Nieuwenhove kennen, een knappe verschijning en vlak voor hem benoemd als onderwijzeres

huishoudkunde. Ze trouwden in augustus 1874. In het Brusselse liberale milieu leerde Stijns Isidoor Teirlinck kennen, de vader van Herman. De verstandhouding was zo goed dat ze samen gedichten en verhalen schreven. 'En zo ontstond', volgens de biograaf, "de Firma Teirlinck-Stijns", naar het voorbeeld van de Elzassers Erckman-Chatrion en de Gebroeders Goncourt.' Dat de naam Teirlinck vooraan stond, was niet toevallig. Volgens de in de biografie geciteerde Karel Wauters 'kon Stijns wel verhaaltjes verzinnen, maar zijn taal en stijl schoten schromelijk tekort. [...] Bovendien kende hij in Brussel de weg niet om werk gepubliceerd te krijgen. Hij had dus hulp nodig en kreeg die van Teirlinck, die eveneens was behept met een meer dan alledaagse literaire ambitie, en wél wist hoe binnen te geraken in de diverse hoofdstedelijke verenigingen en kringen.'

Maçonniek diploma van Reimond Stijns bij zijn verheffing tot Geheim Meester op 22 maart 1883. (Privécollectie André Stijns)

Doorbijter

Kortom, Isidoor Teirlinck introduceerde Stijns in de *inner circle* van het Brusselse liberale milieu. Nadat hij zich had ingezet bij allerlei cultureel veldwerk volgde de bekroning in de vorm van een opname in een Brusselse loge. Dat was ook Stijns' streven. Hij hoopte dat zijn vrijmetselaarschap zijn onderwijs carrière sneller hogerop kon brengen. Hij vond zichzelf ten zeerste geschikt als directeur van een school, liefst van middelbaar niveau. Zo'n vaart liep het echter niet. Hij werd vaak gepasseerd. 'Een gevoel van treurnis en gemis' overviel hem, zo getuigt de biograaf. Toch bleef Stijns koppig doorbijten. Als lesgever, lobbyist en als schrijver. En dat leverde soms een sterke roman op. Een hoogtepunt bereikte hij met *In de Ton* uit 1891. De biograaf citeert Nestor de Tière. Die getuigt in 1908: 'Naar ons inzien, is *Hard Labeur*, hoe fors en triomfantelijk getuigend van Stijns talent, niet zijn meesterwerk: zijn meesterwerk is *In de Ton*. Dit is een gewrocht vol levenswaarheid; een boeiende karakterontleding van 't begin tot het einde; vol zielsactie, niet één stond verzwakkend.' De kwaliteit van Stijns' literaire werk was echter zo wisselend dat hij tweederangs bleef in het milieu. Een enkele keer werd hij matig geprezen, maar meestal moest hij het stellen met een schouderklopje van vrienden. En dat zou zo blijven tot aan zijn dood. Hij sukkelde al enkele jaren met zijn gezondheid. Niemand is verantwoordelijk, maar iedereen wordt geraakt in zijn zwakste punt. Bij Stijns was het door de miskenning als auteur zijn lever. Hij 'overleed', zo schrijft de biograaf, 'de twaalfde december [1905, red.] "om acht uren 's avonds in zijne woning, Hovenierstraat 49 in deze gemeente [Molenbeek, red.]", vermeldt zijn overlijdensakte. [...] En de biograaf vult aan: 'Kort na zijn afreis naar het "Eeuwig Oosten" werd Reimond Stijns door al zijn broeders herdacht en geëerd tijdens een plechtige rouwloge. En bij de eerstkomende meesterverheffing binnen zijn werkplaats

nam de nieuwe, pas verheven meester Stijns' plaats in binnen de universele Broederketen.' Herman Teirlinck, zoon van Isidoor, bleek door de miskenning nog het meest geraakt en werd mogelijk ook geplaagd door wroeging. Een fragment uit zijn lofrede bij de baar, omringd door logebroeders, wijst in die richting: 'Reimond Stijns heeft tienwerf beleefd elke stonde van zijn leven, tienwerf genietend elken polsslag van zijn luchtig bloed. Niet angstig joed zijn snelle adem, maar hijgend van vrije welvaart, zenuwachtig van blijde verwachting, koortsig van nakende joel. [...] Dées kind was een kunstenaar en won, langs zijne baan, den nijd en de haat van de lage bijzichtige wereld.'

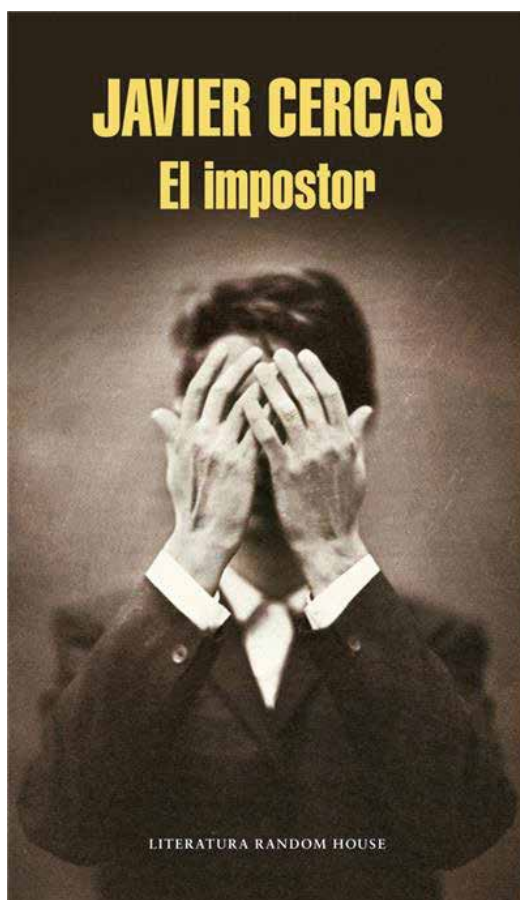
Taai leesvoer

Ik heb in bovenstaande tekst rijkelijk citaten uit de biografie geplukt. De lezing is echter harde kost. Het boek gaat helaas maar ten dele in op de plaats die Stijns als schrijver bekleedde. De lezer krijgt ook geen antwoord op de vraag of hij tijdens de sociale en maatschappelijke omwentelingen van het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw een wezenlijke bijdrage heeft geleverd aan de rijke Vlaamse literatuur. Bovendien loopt de schrijfstijl van de biograaf achter – goed leesbaar in de jaren 1950 maar saai in de 21e eeuw – en telt het werk heel wat zetfouten. De biograaf valt wel te prijzen omdat hij een dode auteur gebalsemd en geschminkt heeft. Toch had ook dat beter gekund. Reimond Stijns was misschien geen epigoon van Cyriel Buysse, maar zijn literaire werk heeft wel dezelfde bewogenheid. En dat kan niet gezegd worden van heiligverklarde auteurs als Gerard Walschap, Ernest Claes en Felix Timmermans. Reimond Stijns' werk staat, wat humaan engagement betreft, op gelijke hoogte met dat van André Baillon en Richard Minne.

Guido LAUWAERT, auteur

JAVIER CERCAS

El Impostor

Javier CERCAS, *El Impostor*,
Literatura Random House, 2016,
420 pp., ISBN 9788439729723

De herinneringsindustrie moet onttrokken worden aan de getuigen. Het zijn de historici die met de nodige kritische afstand de geschiedenis moeten schrijven. De herinneringen van getuigen kunnen een bijdrage leveren, maar zij kunnen nooit het hele verhaal schrijven. Dat beweert de Spaanse schrijver Javier Cercas in zijn laatste boek *El Impostor* of *De Bedrieger*.

El Impostor van Cercas vertelt vooral het verhaal van de Spanjaard Enric Marco, die voorzitter was van de Amical de Mauthausen, de Vrienden van Mauthausen. Deze vereniging verdedigde de belangen en vooral de nagedachtenis van de Spanjaarden die in Duitse concentratiekampen hadden gezeten tijdens de Tweede Wereldoorlog. In mei 2005 zou Enric Marco samen met de toenmalige Spaanse regeringsleider Zapatero in ex-concentratiekamp Mauthausen officieel hulde brengen aan de landgenoten die in de Duitse kampen waren gestorven. Maar kort daarvoor werd Marco ontmaskerd als een bedrieger. Hij had beweerd dat hij een van de weinige Spaanse overlevenden was van het Duitse concentratiekamp Flossenbürg. Historicus Menito Bermejo ontdekte echter dat Marco nooit in een concentratiekamp had gezeten.

De onthulling van Bermejo joeg een schokgolf door Spanje. Marco werd beschuldigd van bedrog en werd zowat de verpersoonlijking van het kwaad. Zijn zaak hield de Spaanse schrijver Javier Cercas, onder meer bekend van *Soldaten*

van *Salamis*, jarenlang bezig. Na lang twijfelen schreef Cercas uiteindelijk een beklijvend boek over de kwestie. Enric Marco staat centraal in het boek. Maar Cercas wil met *El Impostor* ook zichzelf én de lezer een spiegel voorhouden. Hij vraagt zich af of een schrijver in zekere zin ook geen bedrieger is. Een auteur schept immers een fictief verhaal en geeft vorm aan personages die nooit hebben bestaan. Tegelijk meent Cercas dat we als mens regelmatig de behoefte hebben om bedrogen te worden en dat we vaak ook zelf bedriegen en liegen of een loopje nemen met de werkelijkheid. Hoeveel mensen stellen zich niet mooier en heldhaftiger voor dan ze in werkelijkheid zijn?

Cercas tekent Marco als een doodgewone man die zich, net als de meeste mensen, in het maatschappelijke en politieke leven bij de meerderheid schaarde. Tegelijk was hij een uitzonderlijke man omdat hij op een overdreven wijze de grootste en voornaamste wilde zijn.

El Impostor handelt dus eigenlijk over onze wanhopige wens om koste wat het kost te worden aanvaard en bewonderd. Om dat te bereiken, scheppen we volgens Cercas een fictief en parallel leven waarin we ons voordoen als helden. Op die manier wordt ons reële leven, waarin we ons conformeren en waarin we te laf zijn om neen te zeggen, draaglijker.

'Ik ben Marco ...'

In zekere zin begon het bedrog van Marco al bij zijn geboorte. Hij zag het levenslicht op 12 april 1921 maar beweerde later dat hij op 14 april van dat jaar geboren was. Zo kon hij verklaren: 'Ik ben Marco en ben geboren op 14 april 1921, precies tien jaar voor de proclamatie van de Tweede Spaanse Republiek op 14 april 1931.'

De jongen werd geboren in een gebroken gezin. Zijn vader heeft hij nooit gekend. Zijn moeder, door hem mishandeld, verliet hem nog voor het einde van de zwangerschap. Zijn moeder was overigens zwakzinnig en bracht maar liefst 35 jaar van haar leven in instellin-

Enric Marco. (<https://jlfuentecilla.wordpress.com/tag/ guerra-civil-espanola/>)

gen door. De jonge Marco verhuisde gedwongen van de ene familie, die bereid was hem op te vangen, naar de andere.

Als jonge knaap sloot hij zich aan bij de anarcho-syndicalistische vakbond Confederación Nacional del Trabajo (CNT). Daarmee was hij geen uitzondering in het Barcelona van de jaren 1930 toen de CNT op een massale aanhang bij de arbeiders kon rekenen. Op 18 juli 1936 brak de Spaanse Burgeroorlog uit. In Barcelona, zoals in veel andere plaatsen, werd de opstand

van de militairen neergeslagen door het volk. Welke rol de jonge Marco daarbij speelde, is moeilijk te achterhalen. Wel is het zeker dat hij zich later belangrijker voordeed dan hij in werkelijkheid was. Zo liet Marco uitschijnen dat hij op goede voet stond met enkele anarchistische voormannen, zoals Buenaventura Durruti.

Toen de legers van Franco in de lente van 1939 Barcelona binnenmarcheerden, dook Marco onder bij een tante. Naar eigen zeggen sloot hij zich aan bij het ondergrondse verzet tegen Franco. Zo zou Marco na het begin van de Tweede Wereldoorlog in Frankrijk terecht zijn gekomen, waar hij zou zijn opgepakt en overgebracht naar het Duitse concentratiekamp Flossenburg.

In werkelijkheid was Marco bang dat hij als CNT'er zou worden aangehouden. Daarom koos hij voor de vlucht voorwaarts en meldde hij zich aan om als vrijwilliger te gaan werken in Duitsland. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog wilde Franco Hitler immers nog ter wille zijn vanwege de militaire steun die hij tijdens de burgeroorlog van de nazi's had gekregen en liet hij Spaanse vrijwilligers in Duitsland werken. Voor Franco was dit een tweesnijdend zwaard: hij kon Hitler, die eigenlijk militaire steun verwachtte, paaien en tegelijk was hij af van een groot aantal monden om te voeden. Na de bloedige burgeroorlog verkeerde Spanje immers op de rand van een hongersnood.

Als een kameleon

Marco vertrok op 27 november 1941 naar Kiel in Duitsland. Op 6 maart 1942 werd hij aangehouden omdat hij communist was en hoogverraad zou hebben gepleegd. Hij verbleef zeven maanden in de gevangenis van Kiel, maar kwam op 7 oktober 1942 toch weer vrij. Het is niet duidelijk waarom de Hoge Raad van Duitsland Marco vrijpleitte van de ernstige beschuldigingen die hem ten laste waren gelegd. Ongetwijfeld speelde mee dat Marco, met zijn

talent om mensen te misleiden, ook de Duitse rechters voor zijn karretje wist te spannen.

Na zijn terugkeer uit Duitsland leidde Marco een teruggetrokken leven en was hij helemaal niet betrokken bij het verzet tegen de dictatuur van Franco, zoals hij later nochtans beweerde. Om dat normale leven om te buigen in een meer heldhaftig bestaan veranderde hij regelmatig van schutkleur. In de jaren 1950 gooide hij zijn leven radicaal om: hij veranderde van werk, verhuisde, liet zijn vrouw en haar familie in de steek en paste zelfs zijn naam aan. Zo liet hij zich Enrique Durruti noemen, naar de bovengenoemde anarchistische voorman, of simpelweg Enrique de automechanicus, naar zijn oude beroep dat hij weer had opgenomen.

Midden jaren 1970 maakte Marco een tweede grote ommezwaai toen Franco op sterven lag en de weg naar de democratisering van Spanje in zicht kwam. Hij verscheen meer en meer in oppositionele, vooral anarchistische kringen. Daarbij zette hij het parcours uit voor zijn latere leven. Kwistig strooide Marco met het verhaal dat hij tijdens de burgeroorlog in de voorste linies had meegevochten, de anarchistische voorman Durruti goed had gekend en na zijn politieke verbanning naar Frankrijk in de Duitse concentratiekampen was terechtgekomen.

Hoewel Marco tijdens de dictatuur van Franco niet actief was geweest in de CNT, werden zijn verhalen gretig opgepikt. Vooral door de jongeren die na de dood van Franco belangstelling toonden voor het anarchisme. Marco's ster rees als een komeet aan het anarchistische firmament en hij wist zich in korte tijd op te werken tot algemeen secretaris van de CNT.

Cercas vraagt zich af hoe het mogelijk was dat Marco tijdens de transitie van dictatuur naar democratie aan het hoofd kwam te staan van de anarchosyndicalistische CNT. Een man die veertig jaar niets van zich had laten horen in de vakbond en ook geen rol had gespeeld in het verzet tegen Franco. Het antwoord op die complexe vraag is volgens Cercas nochtans

Enric Marco als voorzitter van de Vriendenkring van Mauthausen in 2003. (<https://lamemoriaviva.wordpress.com/tag/holocausto/page/2/>)

simpel: Marco was er op dat moment de geknipte figuur voor. Bij de dood van Franco was het Spaanse anarchisme verdeeld in twee grote blokken. Aan de ene kant waren er de (oude) bannelingen en aan de andere kant de jonge anarchisten in Spanje zelf. Deze twee blokken stonden zowel in ideologisch als cultureel opzicht tegenover elkaar. Wat hen vooral scheidde, was de vraag of het anarchisme moest worden aangepast aan het nieuwe tijdsgewricht of dat het eerder moest vasthouden aan de oude syndicalistische opvattingen en aan de zuivere leer van het anarchisme.

Brugfiguur

Marco leek in die omstandigheden de ideale man om de kloof te dichten. In tegenstelling tot de oude bannelingen kende hij de Spaanse realiteit van het einde van de jaren 1970 goed. Tegenover de jongeren had hij dan weer het voordeel dat hij vertrouwd was met de arbeids-

situatie in Spanje. Bovendien had hij niet alleen de burgeroorlog meegemaakt, maar kende hij ook de cultuur van de oude CNT.

De bannelingen wantrouwden Marco omdat hij niet uit hun kringen kwam, maar ze hadden nog minder vertrouwen in de jonge garde. Daar viel Marco net goed omdat hij door persoonlijke contacten wist wat er bij hen leefde. Bovendien wist Marco zich te presenteren als iemand die vooraan had gestaan in de clandestiene strijd tegen Franco en daarvoor ook had geboet in de franquistische kerkers. En hij had het voordeel dat hij lid was van de metaalvakbond van de CNT, die na de dood van de dictator geweldig groeide en daardoor een beslissende stem had in de overkoepelende CNT.

Maar er speelde nog een ander, zelfs belangrijker element mee. De transitie van dictatuur naar parlementaire democratie in Spanje was lastig en leek theoretisch onmogelijk. Tegen die achtergrond werd de wederopbouw van de CNT in Spanje zo mogelijk nog moeilijker

Enric Marco op een festival waar het boek *El Impostor* werd voorgesteld in 2016. (http://blogs.lavanguardia.com/hemeroteca/files/2010/05/lf_marco.jpg)

uitgezet om zich te kunnen presenteren als een echte ex-concentratiekampgevangene.

Toen uitkwam dat Marco op een wel heel spitsvondige manier met de waarheid was omgesprongen, vroegen velen zich af hoe het mogelijk was geweest dat hij zo lang zoveel mensen bij de neus had weten te nemen. Schrijver Mario Vargas Llosa, die zich eveneens over de zaak Marco uitliet, betoogde dat Marco naast een charlatan ook een wonderbaarlijk acteur was. Hij wist op unieke wijze de persoon die hij wilde zijn in zijn biografie te integreren.

Bovendien maakte Marco op een meesterlijke wijze gebruik van de vanzelfsprekendheid die gangbaar is in totalitaire regimes: hoe groter de leugen, hoe geloofwaardiger die wordt voor velen. Hitler deed het hem volgens Cercas al voor: 'De massa wordt gemakkelijker het slachtoffer van een grote leugen dan van een

kleine leugen omdat iedereen af en toe wel een kleine leugen begaat, maar zich schaamt voor té grote leugens.'

Van even groot belang voor het 'succes' van Marco als voorman van de Vrienden van Mauthausen was het ontbreken van grondige en betrouwbare studies over de Spaanse slachtoffers van de holocaust. Ten tijde van Franco was een dergelijke studie uit den boze en ook na zijn dood werd grondig onderzoek niet gestimuleerd om 'oude wonden niet open te rijten'. Omdat Marco deze collectief genegeerde groep van Spaanse slachtoffers van de holocaust een gezicht gaf, kon hij in dit klimaat gedijen.

Ondanks de aanvankelijke twijfel van Cercas om 'bedrieger' Marco onder de loep te nemen, voerde hij een diepgravend onderzoek naar diens praktijken. Zijn belangrijkste ontdekking houdt verband met de lijst van gevangenen

van het Duitse concentratiekamp Flossenburg. Marco beweerde dat hij daar als een van de weinige Spanjaarden gevangen had gezeten. Maar toen Cercas die lijst vergeleek met een kopie van de oorspronkelijke lijst, die in de Verenigde Staten was beland, bleek dat Marco bewust had geknoeid met de namen. Bij een van zijn bezoeken aan het concentratiekamp had hij die lijst opgevraagd en een naam die leek op de zijne aangepast.

De zin of onzin van getuigen

Marco was overigens niet de eerste en laatste bedrieger die de holocaust gebruikte om zich in de belangstelling te werken. De lijst van oplichters die om tal van redenen beweerden vast te hebben gezeten in een Duits concentratiekamp tijdens de Tweede Wereldoorlog is lang. Volgens Cercas kon Marco onder meer op de voorgrond treden door de verering die in de jaren 1970 en 1980 ontstond voor de overlevenden van de oorlog. Historische getuigen verwierven in die tijd een enorm prestige in het publieke debat. Marco wist handig misbruik te maken van zijn positie als 'directe' getuige van de holocaust omdat het publiek op dat moment meer belang hechtte aan herinneringen en minder aan gedegen historisch onderzoek. Cercas noemt hem een protagonist van de herinneringsindustrie. Het publiek luisterde gretig naar persoonlijke verhalen, zich niet bewust van de verzinsels die zich erin hadden genesteld, en Marco voelde perfect aan dat hij daarmee op de voorgrond kon treden. Meer zelfs: hij groeide uit tot een rockster van de herinneringsindustrie.

Cercas beschouwt de herinnering echter als individueel, partieel en subjectief, terwijl de geschiedenis collectief is en de bedoeling heeft totaal en objectief te zijn. De Spaanse schrijver is vernietigend voor wat hij de herinneringsindustrie noemt en spreekt zelfs over de prostitutie van de herinnering die ten onrechte de plaats van de geschiedenis inneemt.

Met zijn boek *De Bedrieger* beweegt Cercas zich op de grens van fictie en non-fictie. Of scherper geformuleerd: de werkelijkheid blijkt de fictie te overstijgen. Cercas doet op boeiende wijze verslag van zijn zoektocht en van de twijfels die hem gaandeweg besluipen. Daarnaast poneert hij interessante opvattingen over de rol van de herinneringsindustrie in de geschiedenis. Tegelijk stelt hij zijn rol als schrijver ter discussie: bedriegt ook de schrijver niet de lezer of wil die net bedrogen worden? Al was het maar omdat de schrijver een fraaie slotsom aan zijn verhaal heeft gebreid!

Willie VERHOYSEN, historicus

- De CNT werd op 6 mei 1977 als laatste vakbond gelegaliseerd maar trok onmiddellijk veel belangstellenden. Dit leidde tot grote argwaan bij de regering en vooral bij minister van Binnenlandse Zaken Villa, die een speciale anti-anarchisteneenheid opzette binnen de politie. Gambín viel als informant van de politie onder de bevoegdheid van Villa. Maar de minister weigerde op het eerste proces te verschijnen. Zo moest hij geen tekst en uitleg geven bij de vragen van de verdediging. Die vroeg zich af hoe het mogelijk was dat de politie binnen 24 uur na de aanslag uit de 10.000 aanwezige manifestanten enkele CNT'ers als verdachte had kunnen aanwijzen. De aanslag op de Scala bleek voor de Spaanse politie een uitgelezen moment om de anarchistische beweging bijzonder hard aan te pakken. In de periode erna werden talloze anarchisten aangehouden en ervan beschuldigd betrokken te zijn bij geweldplegingen.

AUTEURS

Frank Caestecker (°1960) behaalde zijn master in de geschiedenis aan de UGent. In 1994 promoveerde hij tot doctor in de geschiedenis aan het Europees Universitair Instituut te Firenze (Italië) met het proefschrift *Belgian Alien Policy, 1840-1940. The creation of Guest Workers, Refugees and Illegal Aliens* dat in 2000 verscheen bij Berghahn Books. Nadien werkte hij als (post-)doctoraal onderzoeker aan de universiteiten van Brussel (VUB), Warsaw, Osnabrück en Madison (Wisconsin-USA). Hij is als hoofddocent verbonden aan de vakgroep Algemene Economie van de UGent. Samen met Bob Moore redigeerde hij het boek *Refugees from Nazi Germany and the Liberal European states, 1933-1939*, eveneens verschenen bij Berghahn books in 2010. Hij deed ook praktische ervaring op in het werkveld van immigratie, door zijn werk voor Vlaamse ngo's en als *eligibility officer* voor de UNHCR (the UN Refugee Agency) en de Belgische asielinstantie. Zijn bijdrage aan het migratiedebat situeert zich vooral in het contextualiseren van het beheer van migratiestromen binnen langetermijnontwikkelingen. frank.caestecker@ugent.be

Pieter De Messemaeker (°1985) is master in geschiedenis, doctoraatsstudent en lid van de onderzoeksgroep Sociale Geschiedenis na 1750 aan de UGent. In zijn onderzoek werkt hij over de Poolse studenten en ballingen in België in de periode 1890-1914. Hij bekijkt de studentenmobiliteit, met ook aandacht voor de positie van het Belgische hoger onderwijs, en onderzoekt daarnaast case studies van Pools politiek activisme in België, via studenten- en jeugdverenigingen, partijpolitiek werk en paramilitaire groeperingen. pieter.demessemaeker@ugent.be

Eric Torrekens (°1960) is jurist en licentiaat ontwikkelings samenwerking (UGent). Hij werkte als advocaat, gaf les aan de Arbeidershogeschool, en was tussen 1989 en 1996 wetenschappelijk medewerker bij de Senaatsfractie van de SP en het Sevi. Momenteel is hij verbonden aan het provinciebestuur Oost-Vlaanderen. eric.torrekens@skynet.be

RÉSUMÉS

Le parcours de vie transnational de la famille juive polonaise Alter en Belgique (1904-1914)

Pieter De Messemaeker, doctorant, Groupe de Travail Histoire, Université de Gand

A la fin du 19e siècle et au début du 20e, les universités et hautes écoles belges ont accueilli chaque année des centaines de nouveaux étudiants venus de l'ancien Empire russe. Si nous disposons de quelques chiffres ainsi que d'informations quant aux raisons qui ont présidé à cette mobilité étudiante, les activités de ces jeunes lors de leur séjour en Belgique – dans les sphères scientifique, culturelle, économique et politique – ont, quant à elles, été beaucoup moins examinées. Cette étude micro-analytique relative à l'épisode belge dans le parcours de vie transnational de la famille juive polonaise Alter donne une impulsion à cet égard. Par l'étude des cas des frères et sœurs Alter ainsi qu'à la faveur de quelques exemples tirés de la migration étudiante polonaise au sens plus large, il appert que l'Université Nouvelle de Bruxelles et d'autres institutions académiques ont fonctionné comme des pôles de rencontre pour la jeunesse européenne progressiste et radicale. Dans la foulée, ces institutions faisaient également office de centres névralgiques d'un réseau transnational d'intellectuels engagés et d'activistes politiques en Belgique. En tant que nouveau leader de l'Union générale des travailleurs juifs de Lituanie, de Pologne et de Russie (*Algemeyner Yidisher Arbeter Bund in Lite, Poyln un Rusland*), mouvement laïque, juif et socialiste plus connu comme le Bund, Wiktor Alter axait ses activités politiques en Belgique sur son pays d'origine, au premier chef. Mais cela ne signifiait pas pour autant qu'il prenait ses distances vis-à-vis de sa terre d'accueil puisque le petit dernier de la famille Alter, lors de son séjour en Belgique qui dura six ans – d'abord à Liège et ensuite à Gand, – sociabilisa en effet abondamment au sein de réseaux locaux.

La crise des réfugiés hongrois en 1956 L'histoire belge

Frank Caestecker, Université de Gand

La crise des réfugiés hongrois constitue un exemple unique de la façon dont la communauté internationale peut rapidement résoudre une crise humanitaire. Les premiers pays qui ont offert l'asile n'ont pas fait les frais de leur réponse humanitaire face à la demande massive de protection émanant des réfugiés venus de Hongrie. Par ailleurs, cette crise illustre également comment un large mouvement d'opinion en faveur de la protection des réfugiés facilite l'intégration; l'inconduite d'une petite minorité ne devrait en effet pas jeter l'opprobre sur l'ensemble des réfugiés. A noter bien sûr que la crise des réfugiés hongrois est évidemment très différente de celle que nous connaissons actuellement. Certes, l'économie, la politique et les médias ne fonctionnaient pas de la même façon à l'époque, mais un regard porté sur les années 1950 peut éclairer d'un jour nouveau notre façon d'appréhender la crise actuelle des réfugiés.

Le cas Willy Weinberg, ou comment un Juif allemand communiste a survécu à la guerre

Eric Torrekens, juriste

Dans son article *Gentenaars in de Internationale Brigaden*, Rudi Van Doorslaer mentionne Willy Weinberg, étudiant en médecine allemand. Une note biographique détaillée à propos de Willy Weinberg nous emmènerait trop loin, écrit l'auteur. Cet article vise à pallier cette lacune.

ABSTRACTS

The transnational life of the Polish-Jewish Alter family in Belgium (1904-1914)

Pieter De Messemaeker, PhD student, Department of History, University of Ghent

Belgian universities and higher education institutions welcomed thousands of students from the former Russian Empire in the late 19th and early 20th century. We are quite well informed about these students' numbers and motives. Less research has been carried out into how they engaged in political, economic, cultural and scientific activities. This micro-analytical study about the Belgian episode in the transnational life of the Polish-Jewish Alter family provides a useful starting-point. Examining the examples of the Alter brothers and sisters and several other Polish students, it becomes clear that the Brussels *Université Nouvelle* and other academic institutions provided a meeting place for the progressive and radical European youth. These institutions served as important nodes in a transnational network of engaged intellectuals and political activists in Belgium. An emerging leader of the secular Jewish socialist *Algemeyner Yidischer Arbeter Bund in Lite, Poyln un Rusland*, briefly Bund, Wiktor Alter was primarily interested in Polish politics, without, however, distancing himself from Belgian society. The youngest Alter became actively involved in local sociability during his six years' stay in Belgium, first in Liège and later in Ghent.

The Hungarian refugee crisis in 1956. The case of Belgium.

Frank Caestecker, University of Ghent

The Hungarian refugee crisis in 1956 is a unique example of how the international community can quickly solve a humanitarian crisis. Those countries which were the first to receive massive numbers of asylum applications, did not ultimately bear the brunt of it. Also, it is an example of how widespread public support for refugee protection facilitates social integration. In addition, it shows that misbehaviour of a small minority need not necessarily bring the large majority of refugees into disrepute. The Hungarian refugee crisis needs, of course, to be set in the context of the 1950s. The political and economic logic was different at the time, and media coverage was different as well. Nevertheless, reflecting upon this crisis can throw new light on the way we are handling the present refugee crisis.

The Willy Weinberg case. How a communist German Jew survived the war.

Eric Torrekens, jurist

The name of Willy Weinberg, a German medical student, was mentioned by Rudi Van Doorslaer in his article on *Gentenaars in de Internationale Brigaden* (Ghent members of the International Brigades). For reasons of space and brevity, Van Doorslaer did not want to go into detail about Mr Weinberg. This article provides a revealing insight into his life.

**IN DE
WERELD VAN
BERNARD**

is het niet normaal dat de premie van een omnium
niet daalt als de waarde van de wagen daalt.
**Daarom lanceert P&V de omniumverzekering
die jaar na jaar daalt.**

P&V AUTO

De nieuwe omnium waarvan de premie jaar na jaar daalt
voor wagens ouder dan 2 jaar.

Meer informatie in uw agentschap of op www.pv.be

Met u, altijd en overal

Copy
discount

OPEN | maandag tot vrijdag | 08:30 - 18:30

PRINT • digitaal drukwerk • familiedrukwerk
presentaties • brochures • ledentijdschriften
folders • jaarverslagen • **KOPIE** • cursussen
eindwerken • zelfbediening • **AFWERKING**
lijmen • wire-o® • booklet • lamineren • boren
vouwen • microperforeren • snijden • rillen
GROOT FORMAAT • posterprint • plot • plan

Kortrijksepoortstraat 216
9000 Gent

Tel. 09 224 32 06
Fax 09 224 30 32

info@copydiscount.be
www.copydiscount.be

restaurant & catering

jour de fête

RESTAURANT JOUR DE FÊTE
(gelegen in het NEW-ZEBRA gebouw)
Gustaaf Callierlaan 233 - 9000 Gent
Tel. 09 233 66 45 - www.restaurantjourdefete.be

elke weekdag 's middags en 's avonds:
WEEKMENU voor slechts €20,00
Keuze uit 3 voor- en 3 hoofdgerechten
gezellig tuinterras - ondergrondse parking

OPENINGSUREN:
maandag t.e.m. vrijdag:
's middags vanaf 12u & 's avonds vanaf 18u30
tijdens het weekend beschikbaar voor groepen

